GLOBAL DIALOGUE

10.2

3 numere pe an în 17 limbi

MAGAZINE

International Sociological Association

Despre sociologie cu Alain Caillé — **Sari Hanafi**

Proteste și mișcări sociale — **Ngai-Ling Sum, Michalis Lianos, Jorge Rojas Hernández, Gunhild Hansen-Rojas, Rima Majed**

Media și capitalism digital — **Marlen van den Ecker, Marisol Sandoval, Sebastian Sevignani, Mark Andrejevic, Jack Linchuan Qiu, Tanner Mirrlees, Mandy Tröger**

Perspective teoretice — **Francis Nyamnjoh**

Sociologia din Filipine — **Louie Benedict R. Ignacio, John Andrew G. Evangelista, Filomin C. Gutierrez, Phoebe Zoe Maria U. Sanchez**

COVID-19: criză și pandemie — **Geoffrey Pleyers, Klaus Dörre, Sari Hanafi**

Secțiune deschisă

> **Spațiul urban de gen din Bangladesh**
> **Internaționalismul muncii și libera circulație a capitalului**
> **Portugalia în confruntarea populismului de dreapta**

VOLUMUL 10 / NUMĂRUL 2 / AUGUST 2020
https://globaldialogue.isa-sociology.org/

GD

> Editorial

Pandemia și criza COVID-19 domină dialogul și evoluțiile în multe țări din întreaga lume. Așa-numitele puncte fierbinți ori mai simplu, decalajul dintre țările nordice și cele sudice, ne arată încă o dată cât de mult contează inegalitățile sociale. În anii care vor veni, nu doar asistența medicală va fi o problemă care va trebui să ne preocupe, ci și evoluțiile economice, sociale și politice. În unele țări, criza economică începe să se conturează într-o criză socială profundă, democrația ajungând la rândul său să fie pusă în pericol de o politică restrictivă. Cu această problematică, *Global Dialogue* începe o serie de materiale despre pandemie și importanța acesteia pentru societate și sociologie, invitând autori din diferite țări și regiuni să contribuie cu ideile lor. În debutul acestei secțiuni, trei autori își împărtășesc reflecțiile despre COVID-19 și efectele sale.

În secțiunea „Despre sociologie", Sari Hanafi realizează un interviu cu Alain Caillé, co-fondator al manifestului și mișcării convivialiste. Caillé critică punctul de vedere neoliberal, descrie rădăcinile „convivialismului" și arată cum și de ce acesta funcționează asemeni unui „semnificant gol", reunindu-i pe cei care speră și se străduiesc să creeze o „lume post-neoliberală".

În ultimii ani, am asistat la o serie de proteste împotriva tendințelor anti-democratice, a evoluțiilor neoliberale și a efectelor produse de inegalitățile economice și sociale determinate de piață. Noi mișcări sociale și forme de protest au apărut, provocând elitele de la guvernare în mai multe regiuni ale lumii. Prima noastră secțiune – cu contribuții ale lui Ngai-Ling Sum, Michalis Lianos, Jorge Rojas Hernández, Gunhild Hansen-Rojas și Rima Majed – aduce în prim-plan evenimentele din Hong Kong, Franța, Chile, Liban și Irak.

A doua secțiune evidențiază modul în care mass-media și comunicarea, împreună cu dorința pentru profit, ne modelează societatea. Articolele selectate de Marlen van den Ecker și Sebastian Sevignani acoperă diferite aspecte și efecte ale digitalizării și comercializării comunicării – de la utilizatorii de social media care acționează asemeni muncitorilor neplătiți, la rolul datelor în proprietatea și acumularea de capital, la noii lucrători digitali din China și la restructurarea sistemelor media – arătând modul în care aceste procese merg mână în mână cu transformarea capitalismului în diferite părți ale lumii.

Secțiunea „Perspective teoretice" include de asemenea subiectul tehnologiilor informaționale și de comunicare. Francis Nyamnjoh reflectă asupra ideii occidentale și central-africane a ființelor umane cuprinse într-o ontologie a „incompletitudinii și compunerii ființei umane", arătând cum aceasta este afectată de utilizarea tehnologiilor.

Pentru secțiunea axată pe sociologia unei anumite țări ori regiuni, Filomin Gutierrez și-a asumat responsabilitatea de a invita colegi din Filipine să prezinte aspecte și descoperiri sociologice importante. Rezultatul ne aduce o colecție impresionantă de materiale din studiile urbane, sociologie publică, dar și multe altele.

Articolele incluse în „Secțiunea deschisă" abordează subiecte de importanță sociologică, precum genul spațiului deschis, internaționalismul muncii, capitalismul financiar și reacția la populismul de dreapta. ■

Brigitte Aulenbacher și **Klaus Dörre**,
editori *Global Dialogue*

> Publicația *Global Dialogue* poate fi găsită în 17 limbi străine pe website-ul ISA.
> Propunerile de articole se trimit la adresa globaldialogue.isa@gmail.com.

International Sociological Association

GLOBAL DIALOGUE

> Echipa editorială

Editori: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Editori asistenți: Johanna Grubner, Christine Schickert.

Editor asociat: Aparna Sundar.

Editori-șefi: Lola Busuttil, August Bagà.

Consultant: Michael Burawoy.

Consultant media: Juan Lejárraga.

Editori consultanți:
Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalon, Nazanin Shahrokni.

Editori regionali

Lumea arabă: *(Tunisia)* Mounir Saidani, Fatima Radhouani, Habib Haj Salem; *(Algeria)* Souraya Mouloudji Garroudji; *(Moroc)* Abdelhadi Al Halhouli, Saida Zine; *(Liban)* Sari Hanafi.

Argentina: Magdalena Lemus, Pilar Pi Puig, Martín Urtasun.

Bangladesh: Habibul Haque Khondker, Hasan Mahmud, US Rokeya Akhter, Juwel Rana, Toufica Sultana, Asif Bin Ali, Khairun Nahar, Kazi Fadia Esha, Muhaimin Chowdhury, Helal Uddin, Md. Eunus Ali, Mostafizur Rahman, Jhilik Saha, Maria Sardar, Tahmid Ul Islam.

Brazilia: Gustavo Taniguti, Angelo Martins Junior, Andreza Galli, Dmitri Cerboncini Fernandes, Gustavo Dias, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes.

Franța/Spania: Lola Busuttil.

India: Rashmi Jain, Nidhi Bansal, Pragya Sharma, Manish Yadav.

Indonezia: Kamanto Sunarto, Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriyati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

Iran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Abbas Shahrabi, Sayyed Muhamad Mutallebi, Faezeh Khajehzade.

Japonia: Satomi Yamamoto.

Kazahstan: Aigul Zabirova, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul.

Polonia: Justyna Kościńska, Magdalena Kamela, Aleksandra Lubińska, Adam Müller, Jonathan Scovil, Aleksandra Biernacka, Jakub Barszczewski, Agnieszka Szypulska, Iga Łazińska, Aleksandra Senn, Sara Herczyńska, Zofia Penza-Gabler, Iwona Bojadżijewa, Weronika Peek.

România: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Diana Alexandra Dumitrescu, Iulian Gabor, Bianca Mihăilă, Alexandra Mosor, Mioara Paraschiv, Maria Stoicescu.

Rusia: Elena Zdravomyslova, Anastasia Daur, Valentina Isaeva.

Taiwan: Wan-Ju Lee,Tao-Yung Lu, Po-Shung Hong, Yu-Min Huang, Bun-Ki Lin, Yu-Chia Chen.

Turcia: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

În ultimii ani, mai multe state din întreaga lume au cunoscut ascensiunea mișcărilor sociale și a manifestațiilor de masă. Aceste ***proteste și mișcări sociale*** *care s-au exprimat în primul rând pe străzi, au abordat diferite probleme și cerințe împotriva tendințelor anti-democratice, evoluțiilor neoliberale și efectelor inegalităților economice și sociale determinate de piață. Această secțiune cuprinde patru materiale ce reflectă asupra formelor specifice pe care le-au avut mișcările sociale și protestele din Liban, Irak, Franța, Chile și Hong Kong.*

Această secțiune ne oferă o viziune asupra ***sociologiei din Filipine****. Membrii Societății Sociologice Filipineze (PSS) își discută cercetările din domeniu, accentuând problem sociale precum urbanizarea și guvernarea, mișcarea LGBT, violența în războiul împotriva drogurilor, realizarea sociologiei publice în rândul celor săraci, dar și marginalizarea regiunii Mindanao.*

Începând cu acest număr, Global Dialog *inițiază o secțiune centrată pe subiectul* ***COVID-19****, ce are ca scop analizarea semnificației și a consecințelor pandemiei pentru diferite țări și regiuni, pentru societatea în ansamblu, dar și pentru sociologie. În această secțiune, trei sociologi își prezintă ideile despre provocările și responsabilitățile pe care le are astăzi sociologia.*

GD

Global Dialogue există datorită unui grant generos de la **SAGE Publications.**

> În acest număr

Editorial 2

> DESPRE SOCIOLOGIE

Manifestul convivialist: o nouă ideologie politică.
Un interviu cu Alain Caillé
de Sari Hanafi, Liban 5

> PROTESTE ȘI MIȘCĂRI (SOCIALE)

Dezvoltări globale și mișcări locale
de Johanna Grubner, Austria 8

Protestele din Hong Kong 2019-20: o perspectivă neo-foucaultiană
de Ngai-Ling Sum, Marea Britanie 9

Politicile experimentale și Vestele Galbene
de Michalis Lianos, Franța 12

Conștientizare socială împotriva inegalităților neoliberale
de Jorge Rojas Hernández și Gunhild Hansen-Rojas, Chile 15

Înțelegerea revoltelor din octombrie, din Irak și Liban
de Rima Majed, Liban 18

> CAPITALISM DIGITAL

Media și comunicarea în capitalismul digital: perspective critice
de Marlen van den Ecker și Sebastian Sevignani, Germania 20

Exploatarea digitală: conectând comunicarea de muncă
de Marisol Sandoval, Marea Britanie și Sebastian Sevignani, Germania 22

Automatizarea capitalismului
de Mark Andrejevic, Australia 25

Temporalitatea și formarea clasei de lucru digital chineze
de Jack Linchuan Qiu, Hong Kong 27

O rivalitate SUA-China?
Tehnologia digitală și industriile culturale
de Tanner Mirrlees, Canada 29

O piață liberă pentru o presă post-socialistă liberă?
de Mandy Tröger, Germania 31

> PERSPECTIVE TEORETICE

TIC ca *Juju*: inspirații africane
de Francis Nyamnjoh, Africa de Sud 33

> SOCIOLOGIA DIN FILIPINE

Făcând sociologie în Filipine
de Filomin C. Gutierrez, Filipine 36

Studii urbane în Filipine: sociologia ca o ancoră
de Louie Benedict R. Ignacio, Filipine 37

Navigând printre conflicte cu o lupă *queer*
de John Andrew G. Evangelista, Filipine 39

Narațiuni discordante ale războiului antidrog din Filipine
de Filomin C. Gutierrez, Filipine 41

Făcând sociologie publică în Filipine
de Phoebe Zoe Maria U. Sanchez, Filipine 43

Integrarea Mindanao în sociologia filipineză
de Mario Joyo Aguja, Filipine 45

> COVID-19: CRIZĂ ȘI PANDEMIE

Sociologia globală în pandemie
de Geoffrey Pleyers, Belgia 47

COVID 19: primele lecții învățate din pandemia de astăzi
de Klaus Dörre, Germania 49

Sociologia în lumea post-coronavirus
de Sari Hanafi, Liban 51

> SECȚIUNE DESCHISĂ

Spațiul urban de gen din Bangladesh
de Lutfun Nahar Lata, Australia 53

Internaționalismul muncii și libera circulație a capitalului
de Raquel Varela, Portugalia 55

Portugalia în confruntarea populismului de dreapta
de Elísio Estanque, Portugalia 57

„Tinerii sunt din ce în ce mai conștienți de iminența acestor pericole ecologice, însă ei nu percep faptul că nu le vom putea face față fără să nu chestionăm logica hegemoniei neoliberalismului și, bineînțeles, fără să nu dăm un suflu nou imaginației democratice.”

Alain Caillé

> Manifestul convivialist: o nouă ideologie politică

Un interviu cu Alain Caillé

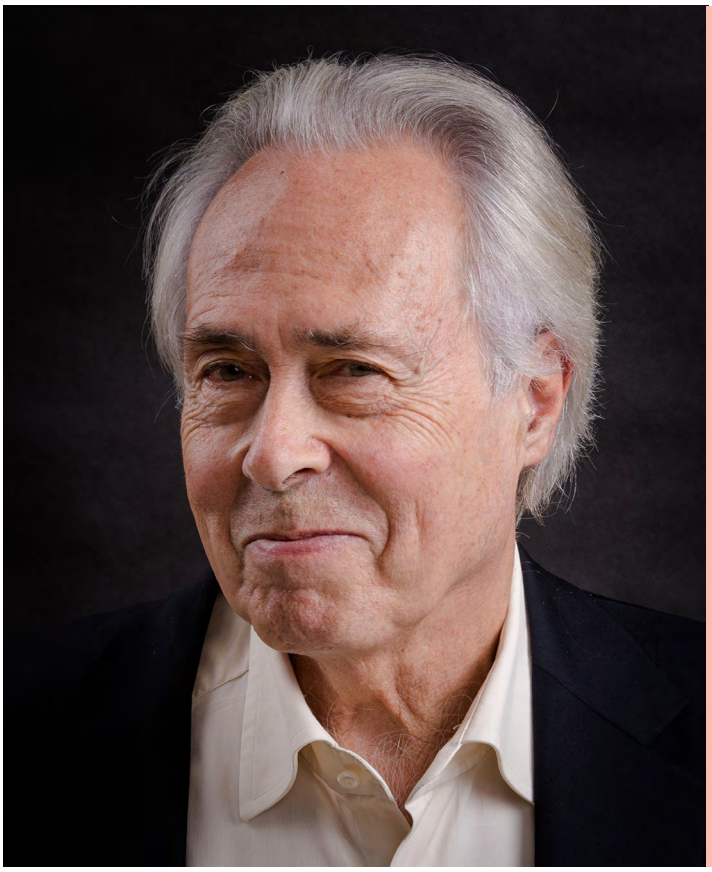

Alain Caillé este Profesor Emerit în Sociologie la Universitatea Paris Ouest Nanterre La Défense și editor al *La Revue du MAUSS* (Mișcarea Anti-utilitaristă în Științele Sociale). Este recunoscut pentru critica sa radicală la adresa economiei contemporane și utilitarismului în științele sociale. Este cel care a inițiat *Manifestul Convivialist*. Cu ocazia lansării celei de-a doua versiuni a manifestului (Convivialist internațional, *Al Doilea Manifest Convivialist. Pentru o lume post-neoliberală*, februarie 2020), **Sari Hanafi**, Președinte al Asociației Sociologice Internaționale (ISA) a realizat acest interviu.

Alain Caillé. Credit: Alain Caillé.

***SH: Ați putea să faceți cunoștință cititorilor noștri cu* Manifestul Convivialist?**

AC: Înainte să discutăm despre conținut, merită specificat faptul că acest Al Doilea Manifest Convivialist a fost co-semnat de aproape 300 intelectuali (economiști, filosofi, sociologi, activiști comunitari) și personalități din lumea artelor din 33 de țări. Toți aceștia formează un embrion al Convivialismului Internațional (nume selectat pentru a denumi autoratul colectiv al Manifestului). Este așadar un grup internațional, informal, fără un birou, fără o organizare (doar bunăvoință) și fără finanțare, activ în extinderea manifestului mult peste cei 300 de semnatari inițiali către alți intelectuali și artiști și, mai presus de orice, provocator al unei turnuri decisive în opinia publică mondială. De câteva decenii trăim sub influența – hegemonia, conform lui Gramsci – unei ideologii neoliberale care ne împiedică să ne imaginăm lumea altfel decât cum este ea în acest moment, completamente subjugată unui capitalism speculativ și rentier. Prin această natură intrinsecă, sunt generate inegalități puternice care, zi de zi, golesc idealul democratic de conținut. Dacă excludem țările care încearcă să scape de dictaturi, vom vedea că există din ce în ce mai puțină speranță și încredere în aceste idealuri, în special în rândul tinerilor. Evident, acest lucru este catastrofic. Democrația este acum în primejdie aproape peste tot în lume, la fel cum era în Europa în anii 1930. Odată cu acest proces, tot ce face parte din ideea

>>

de gândire critică, începând aici cu sociologia, este în pericol de extincție.

SH: De ce este ideologia neoliberală atât de puternică?

AC: Ea este susținută de resurse-gigant, fie ele materiale, economice, financiare, militare, politice, mediatice sau, uneori criminale. Însă mai există un factor, mai ascuns, însă esențial, ce reprezintă poate rațiunii de a fi a convivia-lismului: la acest moment nu există nici o altă ideologie alternativă, un set coerent de idei, concepte, teorii și valori în numele cărora s-ar putea aduna toți cei care aspiră la o lume condusă de ceva mai mult decât logică financiară și speculativă. O lume care, după cum bine știm deja, este pe punctul de a se confrunta cu un dezastru climatic și de mediu iremediabile. În țările mai bogate, tinerii sunt din ce în ce mai conștienți de iminența acestor pericole ecologice, însă ei nu percep faptul că nu le vom putea face față fără să nu chestionăm logica hegemoniei neoliberalismului și, bineînțeles, fără să nu dăm un suflu nou imaginației democratice.

Mergând pe modelul de ideal-tip, spunem că ideologia neoliberală este organizată în jurul următoarelor șase propoziții: 1) Nu există societăți, doar indivizi; 2) Lăcomia este benefică; 3) Cu cât o societate este mai bogată, cu atât va fi mai bine pentru toată lumea, conform efectului "trickle-down"; 4) Singurul mod dezirabil de coordonare între indivizi este piața liberă, incluzând aici și piața speculativă și auto-reglabilă financiar; 5) Nu există limite – mai mult, înseamnă în mod obligatoriu, mai bine; 6) Nu există o alternativă. Ceea ce este cel mai surprinzător este faptul că niciuna dintre aceste propoziții nu deține o consistență teoretică ori empirică. Cu toate acestea, încă nu suntem siguri ce ar trebui să facem că să ne opunem.

SH: Cum explicați această situație?

AC: Dacă rămânem impotenți în fața neoliberalismului, se întâmplă pentru că marile ideologii politice moderne, ale cărui urmași suntem: liberalismul, socialismul, comunismul, anarhismul (pe care le combinăm în funcție de interes), nu mai sunt capabile să se confrunte cu problemele în fața cărora ne situăm în acest moment. Există cel puțin trei motive pentru această situație: 1) Toate aceste ideologii, măcar în primele lor variante, se bazează pe premisa că oamenii sunt, mai presus de orice, ființe ghidate de nevoi, iar conflictele dintre aceștia sunt cauzate de lipsuri materiale – ceea ce duce la deducția că primul imperativ este să producem mai mult; 2) Această „soluție" ar putea avea sens dacă natura ar fi nesecabilă și exploatabilă pe termen nedefinit (atâta timp cât nu am fi sub amenințarea stagnării seculare [stare în care există o creștere neglijabilă în economia de piață] diagnosticată de mare parte din economiști) – știm că nu este cazul momentan; 3) Prin alegerea de înțelegere a individului drept creatură ghidată de nevoi, aceste ideologii ignoră cealaltă sursă potențială de conflict, cel puțin la fel de importantă ca nevoile materiale și anume dorința de recunoaștere. Ca rezultat, ele nu ne spun nimic despre modalitățile prin care diferite culturi și religii pot co-exista în sau între țări diferite – și, cu atât mai puțin, despre relațiile dintre bărbați și femei.

Termenul „convivialism" poate așadar să fie văzut cel puțin ca semnificant neutru (echivalentul *manei*, conform lui Lévi-Strauss...), semnificând speranța pentru o nouă ideologie politică în care toți cei ce aspiră să construiască o lume post-neoliberală se pot recunoaște, fiecare dintre ei punând sub umbrela acestui termen propriile aspirații și interese.

SH: Dar este termenul „convivialism" cea mai bună alegere din punct de vedere al terminologiei pentru a denumi o ideologie politică nouă?

AC: Este acesta cuvântul potrivit? Este neoliberalismul adevărata problemă? Este cuvântul potrivit? Atât în engleză cât și în franceză, convivialismul reprezintă arta de a mânca cu prietenii și de a petrece timp de calitate împreună. Termenul convivialitate are așadar o conotație plăcută, ceea ce, într-adevăr îi alungă pe unii dintre potențialii noștri suporteri. Cu toate acestea, considerăm că este cel mai bun termen pentru o filosofie a trăirii în comunitate (convivialitate) ce ne poate ajuta să arătăm oamenilor că pot și ar trebui să coopereze „opunându-se fără să se distrugă reciproc" (cum spune Marcel Mauss). Este aceasta problema potrivită? Unii dintre cercetătorii pe care i-am contactat au renunțat să mai semneze, spunând că problema crucială din zilele noastre nu este hegemonia neoliberalismului, ci puterea din ce în ce mai mare a populismului. Acesta este în sine un rezultat al hegemoniei neoliberale, într-un fel, reversul medaliei. Nu trebuie decât să recitim *Marea Transformare* a lui Karl Polanyi pentru a ne convinge de asta.

SH: Care sunt principiile fundamentale ale convivialismului?

AC: „Convivialismul" nu este doar un simbol pentru speranță. Din punctul meu de vedere, sunt fericit că personalități intelectuale extrem de diverse – inspirați de liberalism, socialism, comunism, anarhism și diferite tradiții religioase – au fost de acord să agreeze asupra a cinci valori sau principii intrinseci pe care nu le pot detalia aici: cele ale naturii comune, umanității, socialității, legitimității individuale și opoziției creative („a coopera prin opunere, fără a se distruge reciproc"). Aceste cinci principii sunt subscrise unui spațiu comun axiologic care descrie câmpul alegerilor politice legitime posibile. Ele se temperează reciproc. Însă toate sunt subordonate unui imperativ ce poate fi considerat ca fiind categoric: cel al necesității controlului împotriva excesului și hubrisului. Umanitatea are foarte puțin timp rămas la dispoziție pentru a învăța să-și controleze predilecția spre hubris. Poate că e chiar obligația principală a sociologiei să se asigure că se va întâmpla asta.

SH: Constituie sociologia dumneavoastră o chemare la uniunea sociologiei cu filosofia moralității?

AC: Printre altele, da. Nu pot să citesc marii clasici ai sociologiei, Marx, Tocqueville, Weber, Durkheim etc.,

>>

decât în cheia de filosofi morali și politici, poate de o natură mai particulară. Filosofi care, spre deosebire de Hobbes sau Rousseau (care au zis „Hai să lăsăm faptele deoparte"), se preocupă de date și istoricitatea acestora. Ei se preocupă și de antropologie. Cum am putea oare să înțelegem trecutul fără să observăm ce a rămas în el din formele sociale trecute? De aici vine și interesul meu referitor la Marcel Mauss, care ne arată cum societățile timpurii s-au organizat astfel încât să-și distribuie recunoașterea membrilor direct proporțional cu talentele sau cu participarea acestora în ceea ce tradiția fenomenologică denumește donație. O arie în care mana este cea mai cunoscută expresie. Fără această dimensiune a filosofiei moralității, clasicii nu ne-ar mai putea vorbi, iar pe noi nu ne-ar mai interesa oricum. O sociologie care s-ar limita în sine la declararea unor fenomene – activitate infinită (Care fapte? Cum? De ce?) – ar seca și s-ar auto-condamna la insuficiență.

SH: Printre antreprenorii moralității există și autorități religioase. Intenționați să discutați sau să colaborați cu aceștia?

AC: Convingerea mea este că singura șansă să evităm dezastrele – ecologice, economice, financiare, sociale, politice și morale – care ne amenință, este o recunoaștere globală a magnitudinii și stării de urgență puse de situația actuală. Trebuie să reușim să mobilizăm o majoritate a opiniei publice în cât mai multe țări împotriva distrugerii generate de capitalismul financiar și speculativ, acum dominant (observi că nu spun nimic aici despre capitalism în general...). Nu spun că va fi simplu sau că avem mari șanse de succes, însă este evident că nu am avea nicio șansă fără susținerea autorităților religioase. Acesta este și motivul pentru care Al Doilea Manifest citează pasaje destul de ample dintr-o declarație, *Fraternitatea Umană pentru Pace Mondială și Coabitare*, co-semnată în data de 4 februarie 2019 de Papa Francisc în numele creștinismului și Marele Iman al-Azhar (Egipt), Ahmad al-Tayyeb, în numele musulmanilor. Nu văd de ce autorități morale protestante, budiste etc. nu s-ar putea și ele asocia. Poate că ar trebui să creăm ceva de tipul unei Întâlniri Mondiale a Umanității, cu reprezentanți din societatea civilă mondială, din filosofie, din așa-numitele științe „exacte", din științele umaniste și sociale, din curentele etice, spirituale și religioase diferite, care să se declare ca aparținând curentului convivialist. Pare și că ISA (Asociația Internațională de Sociologie) ar putea juca un rol important aici.

SH: A fost această reflecție la adresa manifestului verificată din punct de vedere al utilității și validității pentru Sudul Global? S-a realizat vreo cercetare în aceste țări?

AC: Da și nu. Da, pentru că un număr semnificativ dintre semnatari vin din ceea ce noi numim Sudul Global, și pentru că un număr semnificativ de prieteni din sud s-au asociat inițiativei convivialiste încă de la primul *Manifest* (2013). Nu, din păcate, pentru că cea mai mare parte a scrisului și editatului se petrece și s-a petrecut în nord. Apropierea reflecției convivialiste în sud este un pas important pentru noi în acest moment. Se lucrează la traduceri în portugheză și spaniolă (completare la cele în engleză, germană, italiană și japoneză), iar prietenii noștri le vor aduce în Argentina, Brazilia, Mexic, dar sper, și în India, Africa etc. O traducere în arabă ar fi extrem de importantă, din multiple motive. Dar să revenim la scopul principal. Aș spune că *Al Doilea Manifest* pune bazele pentru un consens post-neoliberal în ceea ce privește problemele cruciale ecologice, economice și politice. Ceea ce este în sine un lucru foarte benefic. Mai avem însă mult de lucru pentru a integra toate dezbaterile aferente perspectivelor post-coloniale de gen, subalterne și culturale. Acesta va fi *Al Treilea Manifest Convivialist* (care va avea și el nevoie de completări la un moment dat) sau măcar un *Supliment la Manifestele Convivialiste*. Aici, contribuția Sudului va fi absolut indispensabilă.

SH: Sunteți optimist în ceea ce privește răspândirea convivialismului?

AC: Mi se pare că Al Doilea Manifest Convivialist pune bazele pentru filosofia politică de care avem nevoie atât de mare în aceste momente. Însă o filosofie politică nu poate fi echivalată cu un sistem de politici publice. Pentru a merge cu adevărat mai departe, este necesar acum ca „antreprenorii politici" să o primească și să o prezinte în fiecare țară, arătând ce ar avea fiecare de câștigat din convivialism (salariaților obișnuiți, muncitoriilor, micilor întreprinzători, populațiilor segregate etc.). Dacă în toate aceste categorii sociale din ce în ce mai mulți oameni ar începe să se gândească unul la celălalt și să-și spună „Sunt un convivialist", atunci am avea o șansă să oprim dezastrele care ne așteaptă. ■

SH: Mulțumesc Alain, îți urez succes cu Manifestul Convivialist.

Adrese de corespondență:
Alain Caillé <alaincaille90@gmail.com>
Sari Hanafi <sh41@aub.edu.lb>

> Dezvoltări globale și mișcări locale

de **Johanna Grubner**, Universitatea Johannes Kepler, Austria, și editor asistent *Global Dialogue*

Înainte de izbucnirea pandemiei de COVID-19 și de adoptarea restricțiilor privind libera circulație și dreptul de adunare publică, mai multe țări de pe glob s-au confruntat cu o ascensiune a protestelor sociale, marșurilor și manifestațiilor publice. Aceste proteste, care s-au exprimat preponderent pe străzi, au abordat diferite probleme și cerințe. Secțiunea de față include cinci materiale care reflectă asupra formelor specifice pe care le-au avut aceste mișcări sociale și proteste în Liban, Irak, Franța, Chile și Hong Kong.

Ngai-Ling Sum deschide secțiunea cu un articol prin care analizează protestele desfășurate pe străzile din Hong Kong în iunie 2019. Sum interpretează protestul dintr-o perspectivă neo-foucauldiană și arată cum, în condiții autoritare iliberale, acestea au spiralat într-o mișcare socială, iar modul prin care lupta a fost exprimată – prin afirmarea vehementă a suveranului asupra controlului deținut, prin utilizarea violenței disproporționate a poliției și prin biopolitica afirmativă a insurgenților din prima linie – a culminat cu protejarea vieții de la (o aproape) moarte.

În noiembrie 2018, pe întreg teritoriul francez au apărut proteste ale Vestelor Galbene, conturându-se o nouă structură și noi practici ale mișcărilor sociale. În articolul său, Michalis Lianos ne oferă o perspectivă asupra acestei forme de mișcare spontană și nepartizană prin care ne stimulează înțelegerea sociologică a organizației, arhitecturii și a succesului acțiunii politice colective și a reflexivității.

După 40 de ani de politică neoliberală și continue proteste în desfășurare, o nouă conștiință emancipatoare s-a dezvoltat în rândul chilienilor, declanșând un nou val masiv de proteste în octombrie 2019. Jorge Rojas Hernández și Gunhild Hansen-Rojas descriu criza socială a țării izvorâtă din neoliberalism, oportunitatea istorică unică cu care Chile se confruntă, precum și protestele sociale care au condus dus la convocarea unui referendum privind crearea unei noi Constituții.

Încheiem această secțiune cu analiza Rimei Majed asupra revoltelor desfășurate în octombrie 2019, în Irak și Liban. Majed analizează aceste evenimente în termenii procesului revoluționar, concept ce a apărut în sistemul politic sub numele de democrație de concurență. În căutarea unui colectiv de „noi” pierdut, actorii sociali trebuie să-și mențină concentrarea socială și politică asupra cererii de justiție socio-economică, simultan cu respingerea sistemului de partajare a puterii sectare. ■

> Protestele din Hong Kong 2019-20:

o perspectivă neo-foucaultiană

de **Ngai-Ling Sum**, Universitatea din Lancaster, Marea Britanie

Protestatari protejându-se cu umbrele de gazul lacrimogen al Poliției, Hong Kong 2019. Foto: Joe Lee.

Protestele din Hong Kong din iunie 2019, au fost declanșate de un proiect de lege referitor la extrădare care, în cazul votului pozitiv, ar permite repatrierea cetățenilor și vizitatorilor din Hong Kong în China continentală, pentru urmărire penală în sistemul legislativ aferent. Această situație a provocat teamă, celor din Hong Kong fiindu-le frică să nu-și piardă „nivelul ridicat de autonomie" în contextul sistemului o țară-două sisteme. Acesta din urmă a fost garantat în 1984 prin declarația comună chino-britanică, și returnarea ulterioară a Hong Kong-ului Chinei continentale ca regiune administrativă specială (SAR) în 1997. În acest sistem, Hong Kong a fost investit cu putere executivă și legislativă, un sistem judiciar independent, precum și cu dreptul la un șef al executivului stabilit de către guvernul central prin alegeri sau consultații locale.

Încă din 2003, frica de a-și pierde autonomia a fost din ce în ce mai accelerată, în mod direct proporțional cu stabilizarea puternică a Chinei continentale. Un exemplu pentru acest context este situația legislației pro-China (de la Articolul 23 din 2003 la proiectul de lege referior la imnul național din 2019). Aceste măsuri au fost însoțite de revizuirea unor elemente democratice în Hong Kong, precum anularea alegerilor din 2015 pentru Șeful Executivului sau descalificarea celor șase legislatori pro-democratici din 2017. Aceste încălcări flagrante au fost completate și de proiectul de lege referitor la extrădări din 2019. Guvernul SAR, cu susținerea Guvernului Central Chinez, chiar a evitat controlul legislativ obișnuit și a transmis proiectul de lege legiuitorului pro-Chinez pentru validare. În acest context delicat, în primă fază, un milion și ulterior două milioane de persoane au participat în cadrul unot proteste pașnice în data de 9, respectiv 16 iunie. Continuitatea protestelor a fost garantată de răspunsurile oficiale întârziate și violența din parte organelor de poliție. Protestatarii au avut cinci cerințe: retragerea Legii Extrădării; oprirea prezentării manifestanților ca insurgenți; emiterea unei amnistii pentru toți protestatarii arestați; realizarea unei anchete independente referitoare la

>>

acțiunile violente ale poliției; oferirea dreptului universal de vot pentru alegerile Șefului Executiv și Consiliului Legislativ din Hong Kong. Proiectul de lege a fost retras în data de 9 septembrie 2019. Cu toate acestea, din cauza violenței recurente din partea organelor de poliție și a refuzului Șefului Executiv să discute restul cerințelor (Tabelul 1), mișcarea de rezistență s-a transformat într-o mișcare socială.

În analiza protestului drept mișcare socială, acest articol face uz de o perspectivă neo-foucaultiană ce se axează pe suveranitatea biopoliticii vieții/ morții. Pentru Foucault, suveranitatea se consideră ca deținând dreptul de a conduce un teritoriu și se angajează în biopolitica vieții/ morții pentru a-și menține starea de securitate. Nivelurile de suveranitate variază în societățile moderne și sunt mai vizibile în contextele autoritariene neliberale decât în cele democratice. Odată cu implementarea strategiei "one-country life" în Hong Kong, guvernul SAR se implică într-o co-suveranitate cu regimul de partid unic din China centrală în încercarea de a menține stabilitatea Hong Kong-ului. Protestatarii de aici trăiesc la marginea acestei co-suveranități autoritariene și nu au prea mult spațiu de manevră. Biopolitica lor de rezistență implică insurgenți de primă linie ce își transformă viața pentru cauză și suporteri de fundal ce susțin protejarea respectivilor insurgenți.

> Biopolitica insurgenților: transformarea percepției asupra vieții

În contextul presiunii puse de abordarea "one-country life" și de declanșarea protestelor din 2019, poliția (și legea) joacă un rol suveran în biopoliticile: a) debilitării protestelor stradale; b) introducerii sentimentului de frică prin arestări, urmărire penală și procese judiciare; c) utilizării unui nivel exagerat de violență, ce duce la vătămări corporale. Odată cu etichetarea protestatarilor de către Guvernul Central Chinez ca fiind „aproape teroriști" și refuzul Șefului Executiv de a răspunde la cele cinci solicitări realizate (Tabelul 1), protestul s-a transformat dintr-unul liniștit, într-unul mai puternic și mai violent (Tabelul 2). Segmentul de poliție destinat managementului manifestanților, cu susținerea Șefului Executiv, a reacționat și el mai violent, făcând uz de gaz lacrimogen, arestări arbitrare, bătăi brutale, tunuri de apă, chiar și focuri de armă. În plus, au plasat agenți acoperiți și au etichetat manifestanții drept „gândaci" ce pot fi eliminați în vederea menținerii securității. Acestea au degenerat în scenariul „violența naște și mai multă violență", iar protestatarii au început să experimenteze sentimente puternice de frică și inutilitate socială.

Tabelul 1: Cele cinci solicitări ale protestatarilor din Hong Kong, 2019

Retragerea Legii Extrădării
Stoparea etichetării manifestanților ca „insurgenți"
Emiterea unei amnistii pentru toți protestatarii arestați
Demararea unei anchete privind brutalitatea Poliți
Oferirea dreptului universal de vot pentru alegerile Șefului Executiv și Consiliului Legislativ din Hong Kong

Tabelul 2: Forme pașnice și agresive de protest

Tipul protestului	Exemple
Mijloace pașnice	Demonstrații, lanțuri umane, cântări/ întâlniri în locuri publice, confecționare de afișe și staturi, ziduri/ tuneluri mosaic (Lennon Walls), advocacy internațional etc.
Mijloace agresive	Tuburi de vopsea spray, lupte de stradă, bombe cu benzină, baricade, abuzuri private/ publice, cărămizi aruncate, incendierea unor puncte comerciale pro-China, asediul universităților etc.

Protestatarii din prima linie rezistă prin transformarea propriei vieți în armă ca răspuns la violența exagerată venită din partea poliției și frica resimțită în raport cu ce va aduce viitorul – atât pentru ei la nivel personal, cât și pentru Hong Kong. Refuzul lor de a fi strămutați devine un teren fertil pentru formularea identității Hong Kong-ului. Unii dintre insurgenți sunt pregătiți să-și sacrifice propria viață în încercarea de a apăra sau de a salva viața autonomă a Hong Kong-ului, așa cum este ea stabilită în sistemul dual. În zonele de conflict cu poliția, unii dintre ei chiar și-au pus în rucsacuri testamente și scrisori în care explică că nu este o situație de suicid. Dintre reflecțiile personale identificate, menționăm „Viața noastră pentru societatea din Hong Kong", „Apăr Hong Kong-ul cu prețul sângelui meu" sau „Dau viața la schimb cu libertatea". Aceste modalități de transformare a propriei vieți în armă în contextul biopoliticilor insurgente din Hong Kong sunt încadrate în mod pasional într-un tablou al speranței, fricilor, șocului, furiei, lacrimilor, sângelui, și (uneori) morții. Rezistența de aici implică așadar biopoliticile traumei psihologice, sacrificiului de sine, fricii de vătămare corporală, arest, detenție, urmărire penală, încarcerare, dispariție și suicid.

> Biopoliticile afirmative: protejarea vieții de (aproape) moarte

Biopoliticile insurgente ale protestatarilor invită eforturi afirmative de protejare a vieții. Protagoniștii *Mișcării Umbrelei* din 2014 au înțeles că liderii pot fi puși sub urmărire judiciară și încarcerați. Această experiență a contribuit la forma mișcării actuale, ce funcționează fără un lider. Această strategie este completată de tactici difuzive de tipul „fii apă" și a ajutorului mutual. Toate acestea sunt facilitate de utilizarea unor aplicații de Internet precum Telegram și Airdrop, care ajută la partajarea informației și la coordonarea acțiunilor și deciziilor la nivel de grup.

>>

Demonstrație în masă în Hong Kong, 2019. Foto: Virginia Pak.

Mișcarea este una de *cloud-funding* finanțat, susținută de o serie de grupuri de ajutor mutual, din varii categorii ocupaționale, generaționale, rasiale sau de gen. Toți aceștia luptă pentru a proteja viețile insurgenților de la (aproape) moarte. Un exemplu pentru asta este campania *„Protejați copiii”*, inițiată de cetățeni seniori pentru protejarea celor tineri din prima linie. Unii aleg să stea între polițiști și cei din prima linie, în timp ce alții pur și simplu țin pancarte cu texte precum „Nu ne împușcați copiii!”. Toate aceste încercări de apărare a vieții sunt ajutate de lanțuri de aprovizionare biopolitice ce oferă donații, mâncare, apă, măști (pentru protejarea identității), umbrele, protecția datelor, transport gratuit, ajutor medical, asistență socială, asistență juridică și spații de locuit.

Alte biopolitici afirmative includ: a) construirea unui lanț uman de treizeci de mile care să atingă ambele părți ale Hong Kong-ului pentru a simboliza dorința de libertate; b) organizarea unui doliu public pentru a facilita însănătoșirea mentală a comunității și reînnoirea angajamentelor luate; c) finalizarea și înregistrarea unor melodii noi, precum *„Glorie Hong Kong-ului”* în cinci zile pentru a ridica moralul și unifica membrii mișcării; d) organizarea unor sindicate și grupuri de susținere electorale pentru a consolida energia protestelor stradale. Practici similare pot fi identificate atât (trans)local cât și (trans)național, manifestanții din Hong Kong fiind uniți cu suporterii din diaspora, precum și cu restul susținătorilor acestei mișcări, ce realizează *advocacy* internațional, acțiuni diplomatice ce vizează comunități locale, legislația națională, mass-media globală și organizații internaționale, totul pentru a susține Hong Kong-ul în această luptă.

> Observații finale

Acest articol adoptă o abordare neo-foucaultiană în ceea ce privește protestele din Hong Kong din perioada 2019-2020. Luând în considerare faptul că situația se desfășoară în contextul condițiilor neliberare autoritariene aferente co-suveranității dintre guvernul SAR al Hong Kong și regimul de partid unic al Chinei continentale, perspectiva biopolitică de suveranitate este importantă de înțeles în formula acestui protest. Se pune aici un accent profund pe anul 2019, când conjunctura implementării operaționalizării stilului ”one-country life” în Hong Kong era completată de refuzul unora dintre cetățenii sistemului dual de a renunța la „gradul lor ridicat de autonomie”. Lupta ”one-country-two-systems” este exprimată printr-o aserțiune crescândă a controlului suveranității printr-un uz disproporțional de violență a poliției. Toate acestea se completează cu biopoliticile insurgente ale protestatarilor în ceea ce privește viața și moartea, ce coexistă cu acțiunile afirmative biopolitice ale susținătorilor în contextul acestei lupte a politicilor de deplasare din Hong Kong. ■

Adresă de corespondență: Ngai-Ling Sum <n.sum@lancaster.ac.uk>

Mulțumiri
Doresc să le mulțumesc lui Brigitte Aulenbacher, Bob Jessop, Virginiei Pak, Joe Lee și Grupului Lancaster Stands With Hong Kong, pentru ajutorul oferit în scrierea acestui articol, și pentru materialele oferite.

> Politici experimentale și Vestele Galbene[1]

de **Michalis Lianos**, Universitatea din Rouen, Franța

Prezență ridicată a Poliției la o demonstrație din Paris, 2019. Foto: Michalis Lianos.

Vestele Galbene au apărut în mod neașteptat, într-o societate franceză profund ignorantă în ceea ce privește potențialul unei asemenea mișcări. Este deja un fapt bine cunoscut acela că instituțiile politice și mass media au pus un accent negativ pe această mișcare. Nu este surprinzător, având în vedere percepția clasei de jos caucaziene ca fiind de multă vreme percepută drept un spațiu inert și obtuz între minoritățile rasiale segregate și variile forme din structura clasei de mijloc. Adevărata surpriză stă în emergența unei mișcări spontane și non-partizane care a reușit să invadeze arhitectura bine-ancorată a stratificării politice caracteristice industriei post-industriale. Această emergență are cu siguranță legătură cu climatul dat de conjunctura unui nou partid politic („La République En Marche"), ce a câștigat atât alegerile prezidențiale cât și pe cele parlamentare în Franța, cu un Președinte aflat la primul mandat public. Speranța pentru mai bine era foarte puternică, așadar și dezamăgirea ce a urmat s-a aflat la cote ridicate.

Mișcarea a apărut în sfera publică națională în data de 17 noiembrie 2018. Două săptămâni mai târziu, a ajuns pe prima pagină a publicațiilor internaționale. O transformare spectaculoasă s-a petrecut în acest interval. De la prima scânteie, legată de taxele pe combustibil, Vestele Galbene au avansat rapid spre o contestare a întregii arhitecturi politice a societăților contemporane. Mai exact, ei solicitau implementarea unui referendum cetățenesc

>>

Un protestatar își face cunoscută poziția politică, Paris, 2019. Foto: Michalis Lianos.

drept mijloc de a da controlul populației în toate ariile relevante din guvernanță. În același timp, declarau că ei reprezintă „populația" și că sunt umiliți și puși să trăiască în liniște la limita sărăciei, ignorați de „elite" – chiar dacă ei sunt încarnarea sufletului societății franceze. Acest sentiment de legitimitate socială a fost în particular întărit de o auto-reprezentare „apolitică" și „pacifistă", mulți dintre membri nemaiparticipând la demonstrații înainte, și fiind indiferenți sau chiar ostili cu privire la partidele politice. În consecință, aceștia au fost șocați și jigniți în momentul în care s-au lovit de represiunea poliției, considerându-se cetățeni ce respectă legea care pur și simplu își exercitau pentru prima dată dreptul de a protesta.

Mai presus de semnificația lor ca mișcări protestatare, Vestele Galbene au inițiat un nou stagiu în structura și practica mișcărilor sociale. Numeroasele caracteristici originale ale mișcării contestă multe dintre asumpțiile naturii, organizării și succesului acțiunii politice colective. Voi puncta mai jos cinci puncte de interes sociologic în ceea ce privește aceste inovații:

1. Respingerea oricărei legături cu partidele politice și cu mișcările programate

Cea mai impresionantă parte a acestui fenomen este spontaneitatea sa. Vestele Galbene nu s-au unit sub umbrela unei perspective sau teorii politice specifice. Nu împărtășeau nici măcar o perspectivă politică vag similară. Cu toate acestea, ei simțeau în mod instinctual că structurile de formatare politică nu prezintă încredere. Orice persoană care deținea sau încerca să dețină putere era considerată coruptă, coruptibilă sau, în cel mai bun caz, interesată în principal să își avanseze propriile interese – și nu pe cele ale grupului. Asta nu înseamnă însă că s-au orientat către populism. Contrar chiar, ei nu au permis nici autoritarismul și nici ierarhia în cadrul mișcării. Au devenit aproape imediat o comunitate unită, o „familie" (cum de multe ori se prezintă), persoane care au apărat cu zel dreptul de a decide în mod separat fiecare decizie, indiferent dacă erau sau nu de acord. În mod spontan, ei au fugit departe de orice structură sau platformă socio-politică.

2. Pluralitate ideologică

Mișcările sociale sunt bine cunoscute pentru înclinația lor spre omogenitate ideologică. În timp ce tensiuni și situații antagonice se dezvoltă mereu ca momentum, luăm ca atare faptul că aceste tensiuni se concentrează în jurul controlului unei rețele ce unifică ideologia și acțiunea consecventă. Vestele Galbene sunt, din nou, o excepție fragrantă la această lege a omogenității. Nu numai că nu converg într-o ideologie politică specifică, dar chiar au reușit să construiască o fundație pluralistă pentru cerințele lor. Acest lucru a fost posibil atât pentru că au decis să păstreze practica partidelor politice departe de mișcare, dar și pentru că au acceptat spontan să coexiste unul cu altul, deși de multe ori se aflau în contradicție pe multe subiecte. Explicația lor este una experențială. Erau în aceeași poziție nesatisfăcătoare și ceea ce conta era doar o asemănare obiectivă și dorința de a-și schimba condiția. Explicațiile lor referitoare la această condiție pot fi diferite, însă toate au la bază un sistem în care cei puternici nu respectă populația îndeajuns de mult pentru a-i securiza o existență decentă.

3. Arhitectura neuronală și autonomia

Mișcarea s-a organizat organic în jurul unor grupuri similare care au apărut atât on-line cât și off-line. Fiecare participant a fost implicat în discuții, dezbateri, întâlniri și proteste, în funcție de interes și disponibilitate. Dezvoltarea acestei structuri neuronale ce a acoperit întreaga Franța (inclusiv teritorii coloniale îndepărtate), reprezintă una dintre trăsăturile principale a Vestelor Galbene.

>>

Conștientizarea autonomiei individuale oferită de către Internet s-a reflectat în dorința de girare a convergenței comunitare. În ambele cazuri, premisa conceptuală este aceea că punctele autonome de intersecție garantează că doar rețeaua în sine deține putere. Nu există un grup ce guvernează sau un grup ce execută.

4. Democrație directă

În mod natural, aceste caracteristici au formulat o fundație simbolică orientată către politici în cadrul cărora participarea constantă și echilibrată au fost văzute ca precondiții, și nu ca drept obiectiv utopic. O mișcare formată din protestatari tineri, moderat educați și din clase sociale de jos a decis, impresionant, că sistemele reprezentative de participare și decizie sunt învechite și periculoase. Ei s-au folosit de două mijloace puternice pentru a-și implementa această viziune. În primul rând, au exclus orice formă de reprezentare a mișcării de către cineva, la toate nivelurile. În această cheie, au selectat doar reprezentanți episodici, de la caz la caz, în ciuda unei imense presiuni din partea tuturor instituțiilor politice de a avea reprezentanți permanenți. Niciodată nu a existat cineva care să poată vorbi în numele Vestelor Galbene – și orice încercare de acest fel a fost echivalată cu o formă de trădare a mișcării. În cel de-al doilea rând, ei au decis că întreaga structură politică a societăților contemporane ar trebui să se schimbe. Au solicitat introducerea unei agende a cetățenilor în fiecare domeniu. Aceștia ar decidă, iar „elitele” n-ar trebui decât să le îndeplinească deciziile.

5. Toleranța incertitudinii

Astăzi (23 februarie 2020) suntem în cea dea 76-a săptămână a mișcării Vestelor Galbene. Cu siguranță, este cea mai lungă mișcare de acest tip din istoria recentă. Vestele Galbene nu au urmărit niciodată o formă specifică de utopie și un plan politic particular. În mod contrar, ei au rămas deschiși spre priorități și idei pluraliste. Asta le-a permis să obțină un nivel de reflexivitate colectivă nemaiîntâlnit până la acest moment. Accentul a fost pus așadar pe generarea unei schimbări politice, mai degrabă decât pe o captare a puterii existente într-un sistem deja împământenit. Această strategie a fost bazată și pe o acceptare a elementului de neprevăzut. Unul dintre răspunsurile des primite de la ei în acest context a fost „Trebuie să continuăm. Vom vedea ce se va întâmpla”.

Deși nu la fel de numeroase, întâlnirile, marșurile și protestele Vestelor Galbene continuă pe teritoriul Franței. Toată lumea se întreabă care va fi impactul pe termen lung al acestei mișcări. În orice caz, o concluzie este certă. Vestele Galbene au demonstrat că un nou nivel de reflexivitate colectivă politică este posibil, stabilind o legătură între experiența individuală, comunitate și politici – ca prefigurare a unei democrații directe la scară extinsă. ■

1. Acest articol se bazează pe o cercetare empirică extinsă, inițiată la începutul mișcării Vestelor Galbene. Pentru o formă mai extinsă a analizei, citiți aici, aici, sau aici.

Adresă de corespondență: Michalis Lianos <michalis.lianos@univ-rouen.fr>

> Conștientizare socială

împotriva inegalităților neoliberale

de **Jorge Rojas Hernández**, Centrul de Cercetare Hidrologic pentru Agricultură și Minerit (CRHIAM), Chile, și **Gunhild Hansen-Rojas**, Universidad Concepción, Chile

Lovirea tigăilor și a cratițelor pentru a atrage atenția a făcut parte din desfășurarea protestelor din Chile Foto: Diego Correa/ flickr.com. Unele drepturi sunt rezervate.

Actualele proteste sociale din Chile (*estallido social*) vin însoțite creativ de graffiti, picturi murale, muzică, poezie, cântece, întâlniri și dezbateri colective. Nemulțumirea acumulată istoric a chilienilor este astfel exprimată într-un nou tip de estetică. Decenii de nemulțumire, de abuzuri sociale, discriminare și nedreptăți sociale, sunt denunțate în lozinci precum: „Chile s-a trezit!", „(...) până când demnitatea umană devine o obișnuință zilnică!" „Chile va îngropa neoliberalismul!", „Mi-am pierdut frica!", „Fără abuzuri!", „Fără fonduri de pensii private!", „Piața capitală nu protejează

>>

drepturile sociale!", „Nu suntem în război!", „O nouă Constituție!", „Nu va exista niciun acord politic fără noi, femeile!", „Avem nevoie de o nouă democrație!", „Educație gratuită pentru toți!", „Dreptul la apă publică și gratuită!", „Cea mai mare temere este că lucrurile vor rămâne la fel!", „Normalitatea este problema!", „Pentru dreptul de a trăi în pace!".

> O trezire dureroasă

Pe 18 octombrie 2019, Chile s-a schimbat. Furia acumulată a fost eliberată într-un mod pe cât de masiv, pe atât de creativ. Acum, după patru luni de proteste continue, se poate simți un nou spirit republican, ireversibil. După 40 de ani, chilienii devin conștienți de efectele negative ale modelului predominant neoliberal mercantilist și nereglementat: inegalitate socială, privatizarea serviciilor de bază, pensii, educație, asistență medicală și resurse naturale. În schimb, Guvernul a răspuns cu violența poliției. Peste 400 de oameni și-au pierdut vederea din cauza folosirii armelor de foc, mai multe femei au fost violate. Au avut loc torturi și mii de arestări arbitrare. Înaltul Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului și alte organizații internaționale au confirmat că drepturile omului sunt încălcate masiv, solicitând guvernului chilian să acționeze proactiv.

Această trezire, această conștientizare a societății chiliene nu este deloc spontană, ci este rezultatul unui proces complex de experiențe negative și nemulțumiri sociale. După 40 de ani, sistemul neoliberal este epuizat, culminând cu o criză ce a scos la iveală daunele ireversibile din care țara își poate reveni cu greu. Prin proteste sociale și un val nou informațional, în rândul chilienilor se dezvoltă o nouă conștiință emancipatoare.

> Inegalități sociale, ecologice și mișcări sociale

Inegalitățile sociale și structurale din Chile au crescut mai repede decât promisiunile pieței: salarii mici, pensii inumane, privatizarea sistemelor de sănătate și educație, dar și o majorare ulterioară a taxelor, precaritatea muncii, servicii de bază privatizate și costisitoare, costuri incredibil de mari pentru traiul zilnic și o concentrare masivă a bunăstării. În plus, tinerii întâmpină dificultăți în intrarea pe piața muncii, există încă o discriminare accentuată împotriva femeilor, iar drepturile persoanelor indigene nu sunt încă recunoscute. Participarea publică redusă, problemele de mediu și vulnerabilitățile la schimbările climatice, precum și deficitul de apă și de resurse, determină probleme suplimentare cu privire la furnizarea serviciilor de bază.

Aceste politici de privatizare și individualizare conduc la o pierdere a sensului, precum și la o incertitudine cu privire la viitor. Rezultatul este demonstrat prin apariția protestelor și a noilor mișcări sociale: 2006 a fost marcat de „protestele pinguinului" – mișcarea elevilor de liceu care solicitau un sistem de învățământ public mai bun. O influentă și masivă mișcare a studenților ce solicitau un învățământ universitar gratuit, s-a format în 2011. Ambele mișcări au rezonat cu publicul larg. În 2018, a apărut mișcarea „Fără + APF" împotriva sistemului privatizat de pensii. Mișcările etnice și în special reprezentanții comunităților Mapuche cer recunoașterea în constituție, restituirea pământului și o anumită autonomie ca minorități etnice. Există de asemenea, noi mișcări de protecție a mediului înconjurător și de protest împotriva construcției de megaproiecte ce duc la pierderea ecosistemelor și a habitatului. Megaproiectul Hydro-Aysen din Patagonia a devenit cel mai important simbol al acestei mișcări. În plus, protestele cetățenilor împotriva politicilor de mediu sunt observate în așa-numitele zone abandonate (*zonas de sacrificio*) din municipalitățile Quintero, Puchuncaví și Coronel, zone extrem de contaminate prin densitatea industrială ridicată şi care au o rată extremă a îmbolnăvirilor. 2019 a fost și anul mișcăriilor conduse de femei, mișcări privind egalitatea de gen și mișcări împotriva abuzurilor sexuale. Aceste exemple arată cum societatea chiliană a fost treptat agitată, conștientizând aspectele negative ale modelului național, începând astfel să se organizeze proactiv începând chiar cu treptele de jos ale societății.

> Reforme sociale și un contract/ pact social

În această situație, Chile are nevoie de reforme sociale profunde pentru un stat al bunăstării care să compenseze deficiențele existente și care să poată răspunde cerințelor protestatarilor. O asociație a multiple organizații sociale, Mesa de Unidad Social, a solicitat un pact social privind participarea activă a societății civile sub sloganul „Fără dreptate socială nu va exista pace". Pe 22 decembrie 2019, cele mai multe municipalități din Chile au organizat un sondaj de succes în rândul cetățenilor cu privire la problemele urgente ale populației la care peste 2,5 milioane de chilieni au participat activ, fiind înregistrate următoarele rezultate: 91,3% doresc o nouă constituție; 89,9% sunt dispuși să participe la un referendum în aprilie 2020; majoritatea cetățenilor este în favoarea unei adunări populare alese în mod democratic. Referendumul a arătat, de asemenea, trei priorități importante: pensii mai bune, un sistem de asistență medicală mai bun și accesul garantat la un sistem de învățământ public îmbunătățit. Un pact social ar fi astfel o contribuție esențială la rezolvarea crizei actuale a modelului neoliberal.

Aceste solicitări sociale făceau deja parte din democrațiile secolului XX, însă au fost parțial demontate de strategiile neoliberale globale. După cum arată evoluțiile și discuțiile globale actuale, aceste realizări istorice ale statului de bunăstare trebuie reînnoite în secolul XXI și reintegrate în politicile actuale pentru a garanta calitatea vieții oamenilor, a contracara populismul de dreapta și pentru a asigura dezvoltarea națională.

> O criză de legitimare a statului și a partidelor politice

Criza socială a dezvăluit slăbiciunile statului create de neoliberalism. Neoliberalismul a cerut întotdeauna

>>

un stat cu implicări minime și privatizarea, respectiv individualizarea societății. Consecințele devastatoare ale acestei doctrine sunt resimțite astăzi. Guvernul conservator din Chile este copleșit și reacționează cu violență, opresiune și declarația unei stări de urgență, fără a face o diferență clară între proteste sociale pașnice și democratice, şi jefuirea, incendierea și violența distructivă a unor grupuri mici, izolate.

În acest context, Centro de Estudios Públicos a publicat în decembrie 2019 următoarele rezultate ale sondajului privind încrederea chilienilor în instituțiile lor: doar 5% au încredere în guvern, 3% în parlament, 2% în partidele politice și 8% în sistemul judiciar. Majoritatea oamenilor resping violența ca formă de protest, precum și violența poliției. 67% doresc o nouă constituție, 56% consideră că această nouă constituție ar fi un instrument vital pentru soluționarea problemelor actuale. 87% sunt în favoarea liderilor care sunt capabili să promoveze dialogul, consensul social și politic. Potrivit respondenților, următoarele trei probleme trebuie să fie urgent abordate de către guvern: 64% au nominalizat pensiile, 46% sistemul de sănătate, și 38% sistemul de educație. Sondajul evidențiază legitimitatea democrației ca sistem politic.

> Pentru o nouă constituție și o democrație reînnoită

Pe 15 noiembrie 2019, protestele sociale puternice și continue au determinat guvernul și opoziția să ajungă la un acord în vederea organizării unui referendum pe 25 octombrie 2020, cu scopul creării unei noi constituții naționale. Reprezentanții care vor formula această nouă constituție vor fi aleși pe 11 aprilie 2021, fiind necesar să îndeplinească trei criterii importante: un echilibru între bărbați și femei, neafiliere politică și reprezentarea minorităților indigene.

Prin acest plebiscit și a strategiilor asociate pentru viitor, Chile are oportunitatea istorică unică de a-și rezolva în mod pașnic şi democratic problemele politice și sociale existente, cu participarea tuturor actorilor sociali. Totuși, un potențial obstacol poate fi refuzul sectorului conservator de a sprijini acest proces, cu scopul de a împiedica o nouă constituție, modernizarea instituțiilor și a sistemelor de pensii, sănătate și educație, menținând astfel structurile existente de putere și piață. Este de dorit ca solicitările mișcărilor cetățenilor să se reflecte în final într-un proces pașnic și democratic, într-un plebiscit de succes, cu o vastă participare din partea tuturor sectoarelor. ■

Adrese de corepondență:
Jorge Rojas Hernández <jrojas@udec.cl>
Gunhild Hansen-Rojas <hansen-rojas@udec.cl>

> Înțelegerea revoltelor din octombrie, din Irak și Liban

de **Rima Majed**, Universitatea Americană din Beirut, Liban, și membru în comisiile de cercetare ISA – Forțe armate și soluționarea conflictelor (RC01), Rasism, naționalism, indigenitate și etnicitate (RC05), Sociologie politică (RC18), Femei, gen și societate (RC32), Clase sociale și mișcări sociale (RC47), Mișcări sociale, acțiune colectivă și schimbări sociale (RC48)

Protest în Beirut, în timpul revoltelor din octombrie, Irak, 2019.
Sursa: Wikimedia Creative Commons.

Luna octombrie 2019 a fost martora unei mobilizări în masă fără precedent, atât în Irak, cât și în Liban. Asemeni unui foc sălbatic, protestele s-au răspândit rapid în ambele țări și au atras sute de mii, dacă nu milioane de protestatari în doar câteva zile. La baza solicitărilor din stradă, au stat întrebări legate de șomaj, impozitarea nedreaptă, corupția la scară largă, lipsa serviciilor de bază precum apa și energia electrică, dar și proasta guvernare. Deși aceasta nu a fost prima dată când astfel de cereri au fost exprimate pe străzi, protestele din octombrie 2019 au fost în mod clar diferite ca întindere și amploare, față de orice mișcare anterioară. Atât în Liban, cât și în Irak, aceste revolte au fost rapid numite „revoluții" – marcând o detașare de valurile anterioare de mobilizare, cum ar fi protestele din 2011 și 2015, din ambele țări.

În timp ce e posibil ca aceste revolte să nu se încadreze în definiția tradițională a literaturii privind mișcările sociale ca „revoluții" – deoarece nu au răsturnat regimul în ansamblu – este important să le gândim mai degrabă în termeni de *proces* revoluționar, decât ca revoluții – *evenimente* care reușesc, ori eșuează. În fapt, revoltele din octombrie, atât din Irak cât și cele din Liban, au avut loc în contextul a peste un deceniu de mobilizare ciclică în ambele țări, pentru care anul 2015 a constituit un moment-cheie, cu mobilizări împotriva regimului bazate pe cerințe socio-economice, dincolo de laimotivul politicii identitare. Mai mult, aceste „explozii sociale" revoluționare au izbucnit clar în contextul unui „al doilea val de revolte arabe" care a început la sfârșitul anului 2018, în Sudan și Algeria, și care a reușit să răstoarne doi dictatori.

Cu toate acestea, ceea ce face ca aceste cazuri din Irak și Liban să fie comparabile și diferite de cele din restul regiunii arabe, încă din 2011, este sistemul politic pe care protestatarii din aceste două țări încearcă să-l răstoarne. În timp ce revoluțiile din Lumea Arabă au avut toate loc în țări cu regimuri autoritare ori monarhii, Libanul și Irakul sunt singurele cazuri în care revoltele au izbucnit într-un sistem politic cunoscut sub numele de democrație consociațională – un aranjament de partajare a puterii bazat pe identitate (etnic și pe secte), unde regimul nu are un „cap" clar care să fie răsturnat. Acest lucru – împreună cu neoliberalismul, clientelismul sectar (cunoscut ca *muhasasa*) și moștenirea violenței și a războaielor civile – au făcut ca parcursul acestor revolte să fie mai greu de deslușit.

> Sectarism versus naționalism: pierdem esența?

Din octombrie 2019, principalele piețe ale Libanului și Irakului au fost umplute cu protestatarii care flutură steagul

>>

național și cântă imnul național, o mișcare adoptată adesea de protestatarii din aceste țări pentru a-și exprima respingerea diviziunilor sectariste și etnice, precum și pentru a evidenția „co-existență" și „unitate națională" în ciuda diversității. Totuși, este naționalismul neapărat opusul sectarismului?

Deceniile de literatură despre sectarism și naționalism ne arată că aceste două fenomene nu sunt neapărat opuse, naționalismul fiind adesea desfășurat cu o conotație sectaristă. De exemplu, naționalismul arab a fost adesea identificat având un subtext sunnit, în timp ce naționalismului libanez, istoria i-a atribuit o conotație creștină. Cu toate acestea, la nivel societal, este încă răspândită desfășurarea naționalismului ca semn al respingerii sectarismului. Revoltele din Irak și din Liban au abordat în mod clar problema sectarismului, prin reamintirea unui „neam imaginar" ca remediu.

În Irak, mișcările sociale au luat naștere la începutul lunii octombrie, în urma unui apel la mobilizare din partea unui grup intitulat *Nazel Akhod Haqqi* (Mă mobilizez pentru a-mi recăpăta dreptul). Principalele lozinci din piețele Irakului au fost „Vrem o patrie" și „Poporul vrea să răstoarne regimul", cea din urmă continuând faimoasa scandare din 2011. În cererea unei „patrii" sau a unei „țări", ori „națiuni", protestatarii au sugerat dorința unui stat capabil să își servească cetățenii, care să le ofere un sentiment de apartenență dincolo de fragmentarea etnică și de cea pe secte.

În Liban, a fost de asemenea observat un proces similar de reimaginare a „națiunii". În timp ce revoltele s-au declanșat ca urmare a unei decizii guvernamentale de a impune noi taxe – inclusiv o taxă pe apelurile din aplicația WhatsApp – piețele au fost rapid tapetate cu drapelul național, imnul libanez răsunând în mod repetat. În timp ce principalele lozinci includeau și celebrul „Poporul vrea să răstoarne regimul", a fost adăugat și un slogan mai personalizat: „Toți înseamnă toți", acesta referindu-se la respingerea sistemului de partajare a puterii sectare și denunțarea tuturor liderilor, indiferent de apartenența lor sectariste. Ca și în cazul Irakului, respingerea sectarismului a fost exprimată prin dorința de a scăpa de toți liderii sectari și de a construi o „țară", un „stat" și o „națiune" care să-și protejeze cetățenii și să îi trateze în mod egal și corect.

În timp ce mulți cred că nivelul de corupție și de inegalitate din ambele țări vine ca rezultat al sistemului sectarist, această abordare trece cu vederea rolul important pe care l-a jucat sistemul economic (neoliberalismul) în generarea crizei ce a condus la aceste revolte. O provocare majoră pentru mișcările sociale curente din Irak și Liban o reprezintă combaterea simultană a celor doi piloni ai regimurilor sectar-neoliberale: păstrarea atenției pe cererea de justiție socio-economică și pe un stat al bunăstării, respingând simultan sistemul de putere sectară.

> Neoliberalism și nemulțumire: în căutarea unui „colectiv al nostru" pierdut

Neoliberalismul a înflorit în Libanul de după război (după 1990) și în Irakul post-invazie (după 2003). Răsturnarea statului și creșterea clientelismului sectar au fost corelate cu o cultură politică neoliberală care s-a concentrat preponderent pe individualism. Această cultură politică nu numai că a modelat statul și societatea în general, dar s-a reflectat și în natura activismului și a dezacordului ulterior apărute.

Deși mulți activiști au fost vocali în mișcările și campaniile sociale ale ultimelor decenii, se poate observa că unele dintre cele mai mari și mai eficiente inițiative au fost majoritar cele centrate în jurul individului. De exemplu, una dintre principalele campanii electorale care au apărut în urma mobilizărilor sociale din 2015 în Liban a fost *Beirut Madinati* (Beirut, orașul *meu*). În loc să sublinieze un „nostru" colectiv care regândește orașul ca pe un spațiu comun pentru toți, sfidând logica individualistă a neoliberalismului, numele campaniei a subliniat o relație individuală cu orașul. Similar, în urma colapsului financiar din 2019, activiștii din revolta libaneză au afișat graffiti pe ferestrele băncilor spunând „Dă-*mi* înapoi banii *mei*", în loc de „dați-*ne* înapoi banii *noștri*". În timp ce furia colectivă împotriva băncilor a fost clară, cultura politică care modelează activismul este în continuare produsul sistemului împotriva căruia luptă.

Multe campanii au subliniat de asemenea, o abordare juridică bazată pe drepturi, care pare să fie totuși detașată de realitățile din Liban și Irak. În ambele țări, este cunoscut că sistemele legal juridice sunt foarte slabe și corupte, oamenii având puțină încredere în ele. Prin urmare, limbajul „drepturilor" și al „obligațiilor" nu ocupă un loc central în imaginarul politic al cetățenilor din aceste țări. Cu toate acestea, mai multe mișcări și campanii politice proeminente au situat „drepturile" individului ca punct 0 al activismului lor. Câteva exemple includ campania menționată anterior din Irak „*Mă* mobilizez pentru a-*mi* recăpăta *dreptul*"; sau grupul politic foarte activ în timpul revoltei libaneze, grup numit „*Li Haqqi*" (Pentru dreptul *meu*). Acest accent pus pe drepturile individului se referă la dorința unui stat național modern fantezist, în care instituțiile statului pot păstra drepturile individului în egală măsură, dincolo de corupție și clientelismul sectar.

O consecință suplimentară a sistemului sectar-neoliberal atât în Irak, cât și în Liban, a fost absența organizațiilor politice sau a sindicatelor care să reprezinte o alternativă politică ce poate servi ca eșafod pentru tranziția revoltei într-un nou sistem politic. Odată cu răspândirea recentă a COVID-19 în ambele țări, apariția și organizarea unui „noi" colectiv pierdut este o prioritate pentru a învinge un sistem care, în mod clar, nu poate proteja societatea de dezastre economice, ori de pandemii. ■

Adresă de corespondență: Rima Majed <rm138@aub.edu.lb>

> Media și comunicarea în capitalismul digital: perspective critice

de **Marlen van den Ecker**, Universitatea Friedrich Schiller din Jena, Germania, și **Sebastian Sevignani**, Universitatea Friedrich Schiller din Jena și Universitatea din Paderborn, Germania

În capitalismul digital, utilizatorii funcționează deseori asemeni lucrătorilor neplătiți. Foto: Alex Kotliarskyi/unsplash.com.

Tehnologia mass-mediei contemporane se dezvoltă și este utilizată pentru comunicarea în condiții sociale, frecvent introduse drept „capitalism digital". Diferențiat de etichetele „postindustrial", „informațional", sau chiar „societatea globală a cunoașterii", „capitalismul digital" exprimă faptul că schimbarea socială arată simultan continuități importante în ceea ce privește relațiile sociale de bază, de exploatarea economică, înstrăinarea culturală și dominația politică.

Capitalismul digital se desfășoară diferit pe glob: în timp ce în această parte a lumii, capitalismul digital favorizează formarea de clase de creație și de cunoștințe, stimulând consumerismul, în cealaltă parte a lumii, milioane de oameni își câștigă traiul prin extragerea materiilor prime necesare sau prin asamblarea de componente în condiții nefavorabile. Dar există și unitate în diversitate: utilizatorii servesc asemeni unei noi clase exploatate de platformele de media socială sau de producătorii de produse digitale. Tehnologiile de supraveghere amenință drepturile personale ale cetățenilor. Interesele bazate pe capital împiedică indispensabilitatea potențialului democratic și subversiv ale mass-mediei auto-organizate.

Odată cu relevanța din ce în ce mai mare a tehnologiei media digitale, mass-media critică și sociologia comunicării oferă considerații pentru înțelegerea schimbărilor sociale

>>

generale, jucând chiar un rol de pionierat pentru disciplina noastră. Contribuie la sociologia muncii și industrială atunci când explică noi valuri de raționalizare, (de)calificare și reorganizare a activității muncii și a lanțurilor de valoare. Interacționează cu sociologia economică și de consum atunci când investighează rolul crucial al Big Data, al algoritmilor, a publicității țintite și a platformelor digitale ca noi piețe de desfacere. Cooperează cu sociologia culturală și politică, ajungând în acord cu industriile culturii digitale și cu transformarea actuală a sferelor publice. Stimulează teoria socială atunci când indică spre ambiguitatea relației dintre comunicare și muncă în cadrul fenomenelor digitale, cum ar fi fenomenul de tip „prosuming".

Perspectivele critice furnizate în articolele acestei secțiuni speră la noi inițiative pentru a analiza problemele de la rădăcini.

Întrucât cercetarea socială critică existentă pare să aibă prea puțin de spus în ceea ce privește mass-media și comunicarea, iar pe de altă parte, cercetarea din comunicare exclude adesea probleme de exploatare prin munca digitală, Marisol Sandoval și Sebastian Sevignani leagă comunicarea și munca prin gândire prin termenul de „exploatare digitală". De multe ori, este trecut cu vederea faptul că producția culturii mediatice globale contemporane se bazează pe comunicare și cooperare – controlată și gestionată de Big Tech. În calitate de utilizatori ai platformelor de socializare, funcționăm ca lucrători digitali neplătiți pentru aceste companii, deoarece acestea se alimentează cu amprentele digitale ale utilizatorilor.

Savantul australian Mark Andrejevic se referă de asemenea la logica modelelor de afaceri bazate pe date. Articolul său tratează tendința crescândă a datelor generate automat și rolul proprietății și acumulării sale capitaliste. În loc să se întrebe *dacă* aceste sisteme automate ar trebui folosite, Andrejevic întreabă în schimb, *cum* au fost acestea proiectate până acum.

Scriind din Hong Kong, Jack Linchuan Qiu discută despre posibilitatea formării unei noi clase digitale de lucru. Exemplul Chinei sugerează că tehnologiile guvernamentale de supraveghere sunt într-adevăr puternice în exercitarea controlului social din punct de vedere al spațialității. Cu toate acestea, Qiu subliniază că, atunci când se concentrează pe tipare temporale diferite, clasa de lucru digitală își poate etala potențialul subversiv atunci când se angajează în acțiuni colective de perturbare, cum ar fi încetinirea muncii, sabotaj sau greve. Lupta de clasă a muncitorilor digitali este despre revendicarea noilor modalități de dobândire a suveranității temporale.

Chiar dacă a încadrat în mod firesc perspectiva, colegul nostru canadian Tanner Mirrlees se îndoiește de ideea potrivit căreia China este un adversar însemnat pentru SUA. El subliniază că SUA nu numai că deține cea mai mare putere economică și militară: tehnologiile sale digitale și industriile culturale îi depășesc de asemenea pe concurenții chinezi în ceea ce privește dimensiunea, atingerea și profiturile din prezent.

Articolul final, furnizat de dragul nostru coleg Mandy Tröger, ne învață o lecție de istorie despre transformările post-socialiste ale sistemului media după reunificarea germană. În primăvara anului 1990, nenumărate inițiative din Republica Democrată Germană spre o presă liberă și democratică din Germania de Est, au fost repede depășite de o mână de grupuri politice și economice din Germania de Vest, care au construit structuri de piață în interesul lor. Acesta este exemplul principal al modului în care, de-a lungul istoriei, infrastructurile media cu potențial democratic, au fost subminate în mod repetat de interesele economice private. ■

Adrese de corespondență:
Marlen van den Ecker <marlen.van.den.ecker@uni-jena.de>
Sebastian Sevignani <sebastian.sevignani@uni-jena.de>

> Exploatarea digitală:

conectând comunicarea de muncă

de **Marisol Sandoval**, City, Universitatea din Londra, Marea Britanie, și **Sebastian Sevignani**, Universitatea Paderborn și Universitatea din Jena, Germania

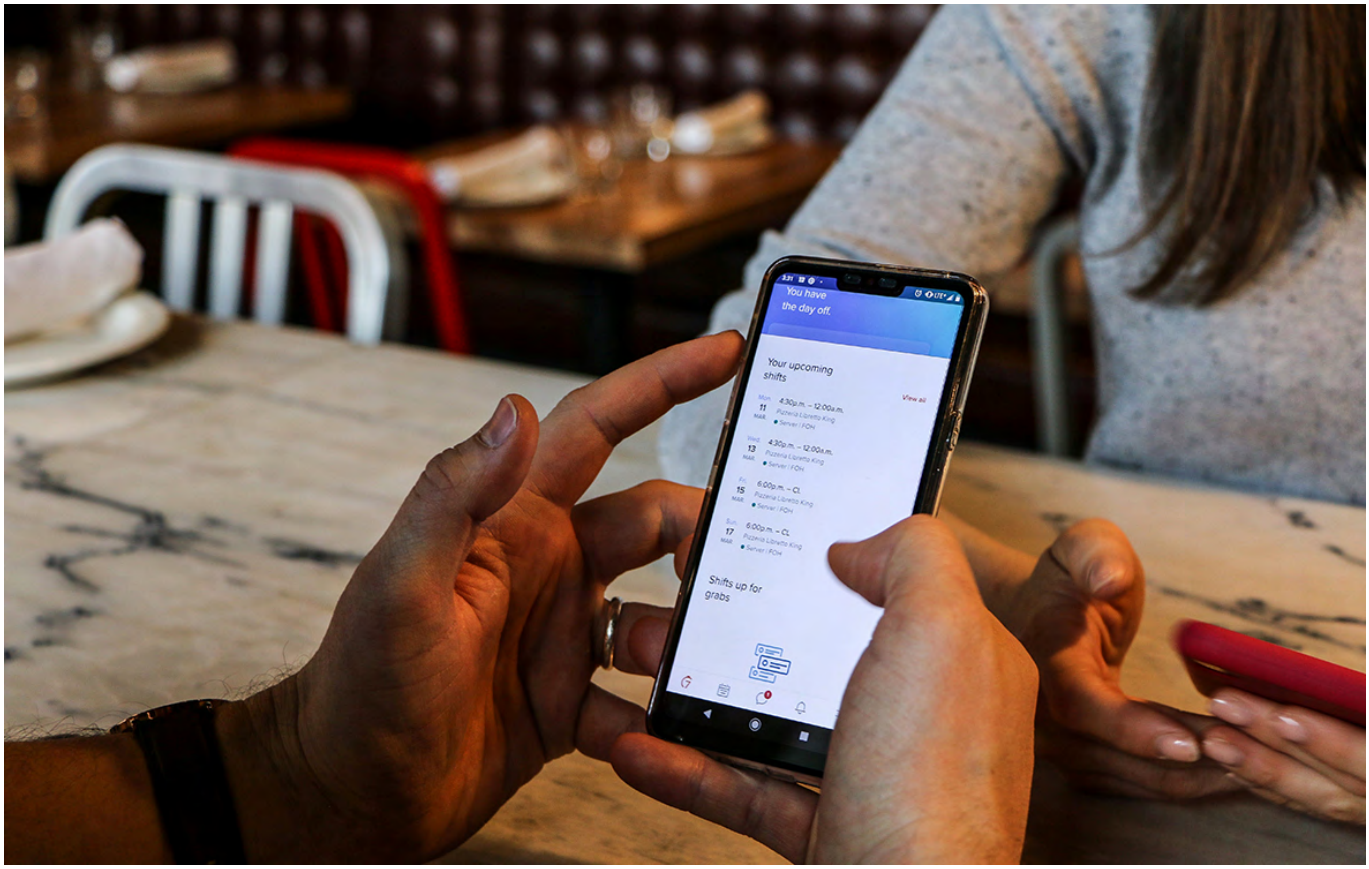

Atunci când analizăm mass-media și comunicarea, rolul muncii este adesea trecut cu vederea.
Foto: 7shifts/unsplash.com. Creative Commons.

Mass-media critică și sociologia comunicării se confruntă cu o dilemă teoretică și practică: în timp ce pentru teoria socială critică, inspirată de gândirea marxiană și marxistă, activitatea productivă este esențială pentru înțelegerea momentului transformării sociale, comunicarea și mass-media tind să rămână domenii marginale. Pe de altă parte, cercetarea în comunicarea critică analizează ideologiile și efectele media, dar deseori neglijează munca. Se pare că distincția influentă a lui Jürgen

>>

Habermas dintre acțiunea instrumentală și comunicativă ca două sfere separate ale vieții sociale nu numai că bântuie sociologia mass-media de bază și studiile comunicării, dar și restrânge tradiția critică. Aceasta are limitări serioase pentru înțelegerea mass-mediei și a comunicării în era digitalizării. Prin urmare, susținem o abordare integrativă care să se bazează pe o tradiție de cercetare umanist-critică. Vă propunem trei moduri prin care comunicarea și munca sunt interconectate atât practic, cât și teoretic.

> Condiții de muncă în mass-media

O primă și poate cea mai evidentă modalitate de conectare a comunicării cu munca, este luarea în serios a condițiilor de muncă care stau la baza culturii mass-media contemporane la scară globală. După ce criticii au descris pe bună dreptate munca ca un punct orb al cercetării în domeniul mass-media și comunicării, numeroase studii din ultimul deceniu au investigat condițiile de muncă într-o serie de profesii din sectorul media și cultural, inclusiv jurnalism, design, modă, media și artă. Aceste studii documentează că, în spatele eticii meritocrației, tinereții, deschiderii, creativității, autonomiei și autorealizării care înconjoară aceste industrii, există inegalități structurale de rasă, clasă și gen, contracte precare, muncă neplătită și o cultură a orelor lungi de lucru, a stresului, anxietății, învinovățirii, competitivității și a individualismului.

Privind de-a lungul lanțurilor de aprovizionare a producției culturale globale, se evidențiază un al doilea strat mai profund al modului în care cultura media este structural legată de producția fizică. Cultura contemporană a mass-mediei ar fi de neconceput fără munca a mii de muncitori industriali care asamblează computere și produse electronice în fabricile din întreaga lume. Cercetările în domeniul producției de electronice arată cu îndârjire cum cultura digitală modernă este susținută structural de o industrie care perpetuează condiții de muncă asemănătoare primelor zile ale capitalismului industrial. Scandaluri – cum ar fi seria de sinucideri ale lucrătorilor de la furnizorul Apple, Foxconn, în 2010 – pe deoparte, realitățile zilnice ale acestor lucrători rămân în mare parte ascunse în spatele suprafețelor elegante ale produselor moderne și campaniilor publicitare care accentuează simplitatea și inovația. Privind de exemplu jurnaliștii, designerii și artiștii ca muncitori, încadrând în același timp, de asemenea, producția de electronice, atât ca forță de muncă industrială, cât și comunicativă, toate acestea arată că media, arta și comunicarea nu au fost niciodată doar fenomene suprastructurale, ci sunt profund integrate în economiile capitaliste și în structurile de exploatare.

> Comunicăm pentru a produce

În al doilea rând, se poate susține că, pentru a produce, trebuie să comunicăm și să cooperăm. Fiecare producție se desfășoară în cadrul relațiilor comunicative, mediate de producție. Aici, sociologia mass-mediei și a comunicării interacționează cu sociologia muncii și cu studiul modului în care este organizată și controlată forța de muncă. (Noile) tehnologii de mass-media și de comunicare, cum ar fi e-mailul, telefoanele inteligente și platformele digitale creează o cultură permanent on-line, contribuie la extinderea cantității totale de ore de lucru și integrează forme de muncă noi, adesea neplătite, în lanțurile de valoare. De asemenea, acestea intensifică forța de muncă făcând diviziunea și recompoziția lor în cadrul locului de muncă și între corporații mai eficiente și flexibile pentru interesele dinamice ale capitalului. Pentru anumite forțe de muncă, aplicațiile media, cum ar fi Slack, susțin o schimbare către forme de lucru din ce în ce mai autonome, orientate spre dialog și explorare, care transferă sarcinile de management tradiționale în lucrătorii de proiect și de cunoaștere. Sunt apoi utilizate diverse forme de aplicații de feedback algoritmice și instrumente de evaluare pentru a asigura că o astfel de muncă comunicativă, „autonomă" și cooperativă poate fi în continuare controlată și dirijată de către cei care dețin mijloacele de producție comunicative.

> Comunicarea ca producție

O a treia opțiune de a lega comunicarea și forța de muncă este oarecum contra-intuitivă: comunicarea în sine poate fi văzută ca muncă și ca producție. Acest lucru devine plauzibil dacă ne imaginăm comunicarea ca având aceeași structură ca forța de muncă, și dacă le integrăm într-un cadru comun de activitate obiectivizată. Oamenii folosesc în mod cooperativ instrumente și materiale (brute) pentru a produce obiecte, și astfel – confruntând suveranitatea uneori rezistentă a lumii materiale – își dezvoltă și își perfecționează subiectivitatea. Acesta este punctul de plecare al unei antropologii marxiste care consideră oamenii drept ființe sociale active, obiectivizate, însușite și cu capacitate de învățare. În loc să obiectiveze capacitățile unuia în obiecte materiale, comunicarea implică lucrul cu semne și simboluri, folosind mijloacele de comunicare (Raymond Williams), adică alte semne, simboluri și media, pentru a produce informații. Originea latină a cuvântului informație – „in-formare", adică a forma sau impresiona și a informa pe cineva – exprimă perfect acest lucru. Semnele obiectivizate sau semnificațiile codificate (de la Stuart Hall și Studiile Culturale Britanice) trebuie să fie însușite sau decodificate, iar aceast lucru are repercusiuni: în loc să structureze lumea materială, structurile de comunicare reprezintă propriile reglementări psihice ale comunicatorului și ale altor subiecți. Oamenii pot comunica doar muncind cu semne, iar fiecare interacțiune, fie ea cea mai imediată, este de fapt mediată de această lume simbolic-materială.

Gândiți-vă, de exemplu, la utilizatorii ademeniți în grădinile zidite ale platformelor de socializare monopolizate, precum Facebook, Instagram, Weibo, Snapchat, TikTok și altele. În cadrul nou propus, aceștia comunică activ, fiind și prosumeri exploatați. Obiectivările lor

>>

comunicative lasă continuu urme de date care sunt valorificate de capitalul platformelor de socializare în cadrul modelelor lor de afaceri bazate pe supraveghere. Fără activitatea comunicativă a utilizatorilor de internet și exproprierea obiectivizării acestora, nu ar exista vânzări către industria publicitară și nici profituri pentru rețelele de socializare comerciale. În cadrul acestei relații sociale inegale și exploatatoare dintre forța de muncă/ comunicare și capital, aceasta se străduiește să ne facă să folosim mai mult și mai intens mass-media digitală; ne direcționează și ne canalizează activitatea comunicativă către reclame și consumerism. Prin urmare, activitatea utilizatorului este redusă la capital; capitalul (platformelor de socializare) este o activitate comunicativă „moartă", controlată de clase sociale bogate pentru a-i exploata în continuare pe alții.

Cu toate acestea, interesele de profit din spatele acestui tip de capital nu exploatează doar comunicarea și reproduce relațiile sociale inegale în favoarea lui; acestea se revarsă într-o formă mai generală de alienare digitală. În era Big Data și a algoritmilor care sunt instruiți de activitatea noastră comunicativă, este greu de susținut și chiar de imaginat o formă de autodeterminare informațională umană fără a contesta profund economia politică de bază a capitalismului digital. Exproprierea de obiectivări comunicative și înstrăinarea activității comunicative au început deja să ne facă obiecte, nu subiecți ai erei digitale.

Prin extinderea analizei culturii mass-media dincolo de conținutul și efectele mass-media, abordarea integratoare umanistă pe care o propunem ne lasă mai bine poziționați pentru a înțelege complexitățile capitalismului comunicativ și pentru a critica distribuția inegală a muncii culturale globale. De asemenea, ne permite să acordăm atenție posibilelor momente de solidaritate care decurg din experiența comună de exploatare și înstrăinare direcționată de capitalul media global. Investigarea modurilor prin care comunicarea și forța de muncă sunt modelate de contradicțiile capitalismului global și a modurilor prin care ar putea contribui la transformarea acestuia rămâne o sarcină persistentă pentru o sociologie critică a mass-mediei și a comunicării. ■

Adrese de corespondență:
Marisol Sandoval <marisol.sandoval.1@city.ac.uk>
Sebastian Sevignani <sebastian.sevignani@uni-jena.de>

> Automatizarea capitalismului

de **Mark Andrejevic**, Universitatea Monash, Australia

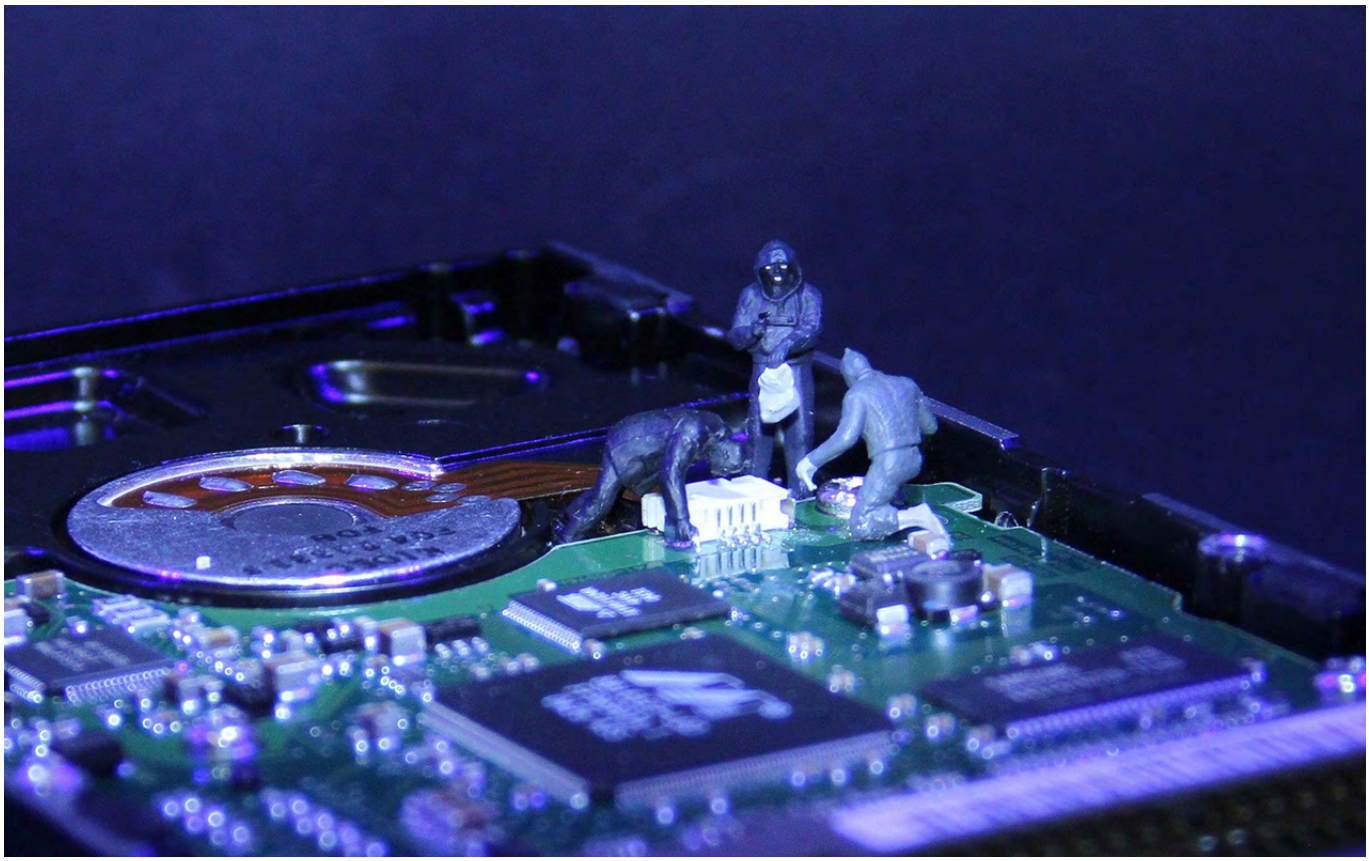

Automatizarea: crearea unei lumi materiale dedicate servirii oamenilor? Foto: Franck V./unsplash.com. Creative Commons.

Noțiunea de „automatizare" în abstract, nesigură din punct de vedere al relațiilor sociale, înlesnește fantezii ale unei lumi materiale dedicate serviciului oamenilor: locuințe care, nestingherite, răspund nevoilor noastre, fabrici care funcționează pentru noi, spații care ne răspund prin deschiderea ușilor, cântând muzică sau chiar prinzându-ne când cădem. Cu toate acestea, situate în cadrul relațiilor sociale contemporane, forme concrete de automatizare ajung să arate ceva mai distopice, la limita înstrăinării întrupate. Știm că propriile noastre activități, filtrate prin sisteme automatizate, modelează mediul nostru informațional – muzica pusă la dispoziție de platformele noastre, noutățile care intră în cascadă, rezultatele de pe paginile noastre de căutare – deși nu știm cum. Știm, de asemenea, că sistemele automatizate evaluează, în multe cazuri, performanța noastră la locul de muncă, bonitatea noastră și șansele noastre de viață.

Automatizarea va juca un rol din ce în ce mai important pe tărâmurile societății datorită infrastructurilor interactive pe care le construim pentru noi înșine. Acestea generează automat atât de multe date, încât singurul mod de a folosi aceste date este procesându-le – de asemenea, automat. Pe măsură ce informațiile digitale ajung să reconfigureze lumea noastră, automatizarea o va însoți în mod necesar.

Așadar, întrebarea crucială cu care s-ar confrunta cei care ar studia mass-media, este forma de automatizare

>>

adoptată, deoarece se adaptează la prioritățile capitalului. Aceasta este întrebarea care a trebuit să fie pusă despre interacțiune atunci când la un moment dat, nu cu foarte mult timp în urmă, a fost declarată în abstract ca un prevestitor al democrației și al împuternicirii în masă.

Este întrebarea pe care acum trebuie să o adresăm „promisiunii" automatizării – care, nu întâmplător, a strămutat interactivitatea, un termen a cărui utilizare a atins vârful de la începutul mileniului, dar de atunci a intrat în declin. Întrebarea nu este una nouă – este tema recurentă a criticii economiei politice, a cărei persistență o plasează în umbră pe cea a capitalismului. Dacă declanșarea Cambridge Analytica și reculul recent împotriva „capitalismului de supraveghere" vor avea un impact constructiv, aceasta va trebui să ia forma unui accent resuscitat asupra aranjamentului politico-economic al puterii – și, în contextul mass-mediei, al sistemelor automatizate care ne modelează mediul informațional. Întrebarea nu este dacă să automatizăm, ci cum.

Răspunsul la această întrebare necesită o legătură cu logica automatizării în acumulare și condiții de proprietate capitaliste. Având în vedere viteza cu care se dezvoltă tehnologia, o abordare potențial productivă este de a discerne logica ce conturează numeroase modalități în care automatizarea va fi utilizată pentru consolidarea puterii și pentru îmbunătățirea controlului. Avantajul unei astfel de abordări constă în faptul că urmărește conexiunile între evoluțiile recente, identificând tendințele actuale și viitoare. Scopul, desigur, este să anticipezi mai degrabă decât să reacționezi: să-ți imaginezi posibilitatea de a modela tehnologiile în funcție de prioritățile partajate, mai degrabă decât de a preda controlul pentru următoarea generație de Zuckerberg*i* și Bezos*i*.

Am putea începe prin identificarea a trei tendințe de automatizare care se întrepătrund în condițiile actuale, luând în considerare implicațiile acestora: preemțiune, lipsa de încadrare și operaționalismul.

Preemțiunea se referă la gestionarea riscului și a oportunității bazate pe promisiunea predictivă a colectării și exploatării automate a datelor. Această logică este una din ce în ce mai familiară: Amazon are în vedere posibilitatea de a ne trimite produse înainte să știm că le dorim (prevestind dorința); previziunile polițiste își imaginează posibilitatea de a zădărnici crima în momentul apariției sale. Noile sisteme automate de securitate promit că pot detecta o lovitură de pumn în momentul actului, dar înainte de a-și îndeplini scopul. Milisecunda dintre aceste două momente marchează intervalul privilegiului automat: momentul în care sistemul ar putea răspunde într-o zi, înainte ca lovitura de pumn să poată avea loc.

Preemțiunea, în toate aceste contexte, se bazează pe senzorizare și colectarea automată de date. A cunoaște dorința consumatorului și intenția criminalului înainte ca ei înșiși să știe, înseamnă a învăța cât mai multe despre ei prin senzori încorporați și colectare completă de date. Preemțiunea este, așadar, inseparabilă de monitorizarea omniprezentă și cu spectru complet: colectând totul și menținând pentru totdeauna.

Lipsa de încadrare descrie deodată încercarea (imposibilă) de a redobândi lumea sub formă digitală (adică de a nu lăsa nimic afară, nimic dincolo de cadru) și remodelarea perpetuă a datelor. Găsim cadrele noastre convenționale de relevanță a datelor perturbate atunci când ni se spune că browserul Web folosit pentru completarea unei aplicații de job este un predictor mai bun al performanței viitoare a jobului decât orice este înscris în formular, sau că scrierea noastră de mână ori numărul de apeluri pe care le dăm mamelor noastre ar putea suporta bonitatea noastră. Explicațiile narative se potrivesc în astfel de contexte, deoarece încearcă să reimpună un cadru, descriind de ce o anumită variabilă ar putea fi relevantă. Însă ei urmăresc mașina corelațională, care își imaginează că se poate dispensa de ei în întregime. După cum a explicat Chris Anderson în necrologul său: „În afară de fiecare teorie a comportamentului uman, de la lingvistică la sociologie. Uitați de taxonomie, ontologie și psihologie. Știm de ce oamenii fac ceea ce fac? Ideea este că o fac și putem urmări și măsura cu o fidelitate fără precedent. Cu suficiente date, numerele vorbesc de la sine".

În urma lucrărilor lui Harun Farocki asupra imaginilor „operative", am putea descrie acest lucru drept „operaționalism": informații care nu mai trebuie interpretate pentru că acționează. Adică generează un rezultat fără a fi nevoie de interpretare: cine folosește browserul potrivit sau valorificarea corespunzătoare, primește jobul sau împrumutul. Cine se potrivește tiparului este arestat, promovat sau vizat.

Aceste logici – de preemțiune, lipsite de formă și operaționalism – se aplică pe întreg spectrul de procese automatizate, de la anunțurile țintite, la semnele că dronele lovesc din nou – de la vânzare, la omucidere. Acestea identifică locația puterii în mâinile celor cu acces la date și la puterea de procesare. Colectarea automată a datelor necesită procesare automată și facilitează răspunsul automat. În același timp, astfel de logici marchează o acțiune de rezistență: provocarea pe care o reprezintă finitudinea noastră ireductibilă. Scopul puterii este de a ascunde în umbră faptul că ambiția „fără formă" este simultan măreață și imposibilă – ceea ce înseamnă că nu se poate face nici o previziune perfectă și nici nu putem putem înainta explicații. ■

Adresă de corespondență: Mark Andrejevic <Mark.Andrejevic@monash.edu>

> Temporalitatea și formarea clasei de lucru digitale chineze

de **Jack Linchuan Qiu**, Universitatea Chineză din Hong Kong

Tehnologiile digitale au devenit omniprezente. Pot fi folosite pentru control, dar și pentru revoltă. Foto: Owen Winkel/unsplash.com. Creative Commons.

Cu ajutorul platformelor media digitale, a serviciilor bazate pe locații și a inteligenței artificiale (AI), guvernul chinez a consolidat dramatic controlul social asupra mișcării spațiale a oamenilor săi, dar și asupra geografiei în evoluția orașelor și a zonei sale rurale. Cu toate acestea, acest articol susține că dacă mutăm atenția de la spațialitate la temporalitate în timp ce examinăm formarea și desfășurarea clasei de lucru digitale din China (DWC), putem vedea că Beijingul pierde controlul. Clasa este înțeleasă aici atât în simțurile marxiste, cât și în cele weberiene, care corespund aproximativ „perioadelor de revoluție", respectiv „perioadelor de consum".

Revoluția și consumul sunt două moduri opuse de temporalitate: prima fiind perturbatoare, colectivă, anticapitalistă, orientată spre viitor, eroică și hiperistorică – pe care o numesc „timp ascuțit", termen împrumutat de la „The World is Spiky" de Richard Florida; acesta din urmă fiind continuu, individualist, neoliberal, caracterizat de prezentism, profan și aistoric – ceea ce, după teza „The World is Flat" a lui Thomas Friedman, se numește „timp plat".

Am ales să mă concentrez asupra populației din clasa muncitoare a Chinei, deoarece, în comparație cu alte grupuri sociale, aceasta tinde să trăiască în mai multe temporalități. Astfel, ea oferă un muzeu mai cuprinzător al ordinelor temporale care coexistă în timp ce are conflicte interne, permițând o examinare dinamică a interacțiunii dintre timpul ascuțit și timpul plat.

Timpul ascuțit și timpul plat formează cei doi poli ai unui câmp magnetic, impregnat cu diferite temporalități care aparțin, în viziunea lui Raymond William, reziduurilor, dominanței și emergenței. În vreme ce timpul plat este dominant printre majoritatea lucrătorilor în viața lor de zi cu zi din ce în ce mai digitalizată, timpul ascuțit, în momentele sale mai mult sau mai puțin fragmentare, pândește printre reziduuri și/ sau apare ca forță de schimbare, străpungând găuri pe suprafața netedă a timpului plat, numit de asemenea de către Manuel Castells, „timp lipsit de timp". În timp ce timpul ascuțit ajută la lupta colectivă și la transformarea DWC într-o clasă pentru sine, timpul plat împiedică formarea clasei prin încurajarea lucrătorilor să trăiască în condiții atomizate, să viseze visurile altor persoane, și să uite că identitățile lor pot duce la ceva unic: solidaritata clasei muncitorești.

Timpul ascuțit și cel plat sunt, de asemenea, similare. În China, ambii aleargă împotriva liniarității temporale care caracterizează regimurile trecute, fie că sunt confuciene (valorizând regresul), budiste (reîncarnări circulare) sau moderniste (progresive, dar previzibile). În timp ce timpul

>>

plat nu este nici regresiv, nici progresiv, nici circular, timpul ascuțit este definit de marginea sa zimțată care rezultă din ciocnirea dintre progres și regres, creat prin ceea ce Stuart Hall numește „politică fără garanții".

Atât timpul ascuțit, cât și timpul plat sunt puternici datorită sincronicității lor. Gândiți-vă la grevele șoferului de camioane la nivel național împotriva lui Yunmanman (platforma de transport de camioane pe distanță lungă din China) din 2018, similar cu luptele împotriva Uber în orașele occidentale, dar în acest caz, la nivel național; sau carnavalul anual al comerțului electronic „Ziua celor Singuri" în fiecare 11 noiembrie, când consumatorii chinezi din diverse clase sociale se răsfață într-o spectaculoasă sesiune de cumpărături online. Muncitorii pot trăi în timp plat 360 de zile din an, dar își petrec cele cinci zile rămase în timp ascuțit, de obicei din cauza unor cauze structurale care declanșează acțiunea agentică.

Vectorul cheie care distinge simțurile timpului menționate mai sus – ascuțit sau plat, confucian, budist sau modernist – este ceea ce Judy Wajcman descrie ca „suveranitate temporală", cel care deține puterea finală de a defini temporalitatea. Care este unitatea de timp de bază? Cum se raportează unitățile între ele? Care este totalitatea temporală semnificativă?

În timp ce simțurile tradiționale ale timpului, cum ar fi confucianismul, prezumă suveranii transcendentali, temporalitatea modernistă este exprimată în contextul chinez prin statism, fie stat-socialist, fie stat-capitalist. Partidul Comunist Chinez (PCC) este cel mai evident suveran temporal modernist. Cu toate acestea, atât timpul ascuțit, cât și timpul plat sfidează regimul temporal condus de stat, creând un vid pe care trebuie să-l completeze actorii non-statali: corporații pentru timp plat și activiști pentru timp ascuțit.

Desigur, temporalitatea nu este niciodată statică, în special în China de astăzi, caracterizată de secularizare, individualizare și mobilitate crescândă. Deși există o anumită noutate adusă de telefoanele inteligente și de cafenele cu acces la Internet, există, de fapt, mai multă continuitate istorică decât ruptură, având în vedere experiențele colective ale clasei muncitoare chineze de la începutul secolului XX.

De obicei, muncitorii trebuie să acționeze ca toți ceilalți oricând le impun șefii – timpul industrial al fabricii lor; timpul fix al companiei care operează rețelele de socializare. Dar uneori, atunci când există un prejudiciu de muncă, când apare o plângere colectivă împotriva abuzurilor de conducere, când focarul de coronavirus întrerupe economia, amenințările existențiale cu care se confruntă DWC generează un sens alternativ al timpului, pentru care nimeni alții decât muncitorii înșiși devin suveranul temporal. Încetinirea muncii. Oprire. Sabotaj. Grevele sălbatice. Lupta de clasă în această eră digitală se referă la stabilirea unor regimuri alternative de timp deținute de muncitori: timpul ascuțit.

Creșterea timpului plat este un fenomen global. Fermele de conținut alimentate de AI produc informații false, memorii naționaliste pe piața virală, creând ceea ce Adam Greenfield numește „cotidianul postuman". Timpul plat este dublu: pentru consumatori, se presupune că este „natural", dictat de legile științei datelor și Wall Street. Pentru companiile IT, timpul plat, odată capturat, este deținut în mod privat de corporații care manipulează și monetizează timpul ca materie primă pentru acumularea de capital.

Dar este ceva deosebit când tendința globală își are rădăcina în China: retragerea neașteptată a statului. China este printre cele mai puternice mașini de stat din lume în procesul de naționalizare a timpului, nu numai prin școli și mass-media, ci și prin mobilizări politice regulate în timpul și după epoca maoistă. De la reforma de comercializare a lui Deng Xiaoping în 1992, PCC rămâne esențial pentru planificarea spațială prin mega-infrastructuri care au început să ajungă pe întreg teritoriul Eurasiei, Africii și Americii. Cu toate acestea, sub regimul lui Xi Jinping, autoritățile nu au reușit, în mod curios, să-și păstreze controlul asupra temporalității.

Partidul-stat a încercat. Dar, în ciuda eforturilor statului, puterea finală de a manipula temporalitatea s-a mutat în mod decisiv de la autoritățile publice, la corporațiile private. Pentru muncitori, nicio campanie condusă de guvern nu s-a apropiat în vreun fel de festivalul comercial „Ziua celor Singuri". Timpul statistic persistă într-un statut aproape rezidual. În fiecare zi, la emisiunile de maximă audiență, afișajul ritualic al lui Xi Jinping, figura asemănătoare cu Dumnezeu, a devenit foarte banală – o singură repriză de mulțimi aplaudând mâinile la Xi poate dura câteva minute – indicând faptul că timpul statistic modernist a fost redus, fiind absorbit de timpul plat.

Pentru muncitorii chinezi, 2004 a marcat întoarcerea timpului revoluționar în era Internetului. Trei lupte, în provinciile Shaanxi, Sichuan și Guangdong, au încălcat linia controlului informațiilor stabilite de autoritățile locale, folosind forumuri și bloguri online. De atunci, a devenit un lucru obișnuit pentru rebelii muncitori echipați cu media digitală să revendice succese, parțiale sau complete, asupra șefilor și cenzorilor autoritari, așa cum s-a văzut, de exemplu, în timpul grevei Honda Locks din 2010, în timpul grevei fabricii de pantofi Yue din 2014 și în lupta Jasic din 2018.

Permiteți-mi să închei cu o referire la „timpul mesianic" al lui Giorgio Agamben și la „timpul cronologic", perechea lui de temporalități care pune în paralel juxtapunerea dintre timpul ascuțit și timpul plat. El a scris: „timpul mesianic nu este exterior timpului cronologic: este, ca să spunem, o porțiune (*una porzione*) a timpului cronologic, o porțiune care trece printr-un proces de contracție care îl transformă în întregime". Pentru DWC-ul Chinei, timpul mesianic apare deja. Odată cu extinderea largă a mass-mediei digitale și predominarea timpului plat, geneza timpului revoluționar este adesea invizibilă pentru ochi. Însă, timpul ascuțit este înfășurat în interiorul celui plat. Tocmai în astfel de momente de uitare se pot întâmpla oricând revoluții. ■

Adresă de corespondență: Jack Linchuan Qiu <jacklqiu@gmail.com>

> O rivalitate SUA-China?

Tehnologia digitală și industriile culturale

de **Tanner Mirrlees**, Universitatea Tehnică din Ontario, Canada

A ajuns la final dominația culturală și economică a Statelor Unite?
Sursa: Wikimedia Creative Commons.

De la sfârșitul Războiului Rece până la războiul global împotriva terorii condus de SUA, război care a lovit zidul Marii Recesiuni, Statele Unite ale Americii au fost cel mai mare imperiu al globului, unul fără de rival. Dar în zilele noastre, președintele SUA, Donald Trump, strategii americani în politica externă și chiar publicul chestionat de Pew Research Center văd China ca pe o amenințare la controlul SUA asupra ordinii globale. Titluri de știri, precum „S.U.A. Versus China: O nouă eră a competiției pentru marea putere, dar fără granițe" (*New York Times*) și„Pe măsură ce rivalitatea SUA-China se încinge, zilele de a nu alege de care parte ești, pot fi curând terminate pentru Asia de Sud-Est" (*South China Morning Post*), încadrează SUA și China ca „rivali". Dar sunt ei într-adevăr rivali? Imperiul SUA a fost mult timp sprijinit de trei piloni ai puterii structurale: puterea economică globală, supremația militară și popularitatea tehnologică și culturală. Deși economia și armata Chinei sunt în creștere rapidă, iar campaniile chineze caracterizate ca având „puteri slabe" avansează, China nu este încă un rival real. În 2019, Imperiul SUA a îndurat și a depășit China atât economic, cât și militar, mai ales în ceea ce privește tehnologia sa digitală și industriile culturale.

Conform listei Forbes Global 2000 a celor mai mari companii publice din lume, 575 dintre acestea sunt americane, în timp ce China are 309. Dintre cele mai mari 20 de companii globale, zece sunt americane și cinci sunt chineze. Dolarul, nu renminbi-ul, este rezerva mondială și cea mai folosită monedă, iar PIB-ul nominal al SUA este de aproximativ 19,39 trilioane de dolari, semnificativ mai mare decât cel de 12,24 trilioane al Chinei. Cele 684,6 miliarde de dolari americani destinați sectorului de apărare națională suprimă 185 de miliarde de dolari ale omologului din Beijing, din această competiție neavând de câștigat decât Boeing, Lockheed Martin și General Dynamics, cei mai mari producători și exportatori de arme din lume. De la baza aeriană Daegu din Coreea de Sud până la baza aeriană Spangdahlem din Germania, sute de baze militare americane traversează multiple state; recent, s-au extins în regiunea Indo-Pacifică pentru a înconjura fizic China. Prin comparație, amprenta militară globală a Chinei este minusculă, cu o singură bază străină în Djibouti, la o distanță mare de SUA.

Creșterea puterii economice și militare globale a SUA este reprezentată de tehnologiile digitale și industriile culturale a căror dimensiune, întindere, profituri și putere sunt cu

>>

mult mai mari decât cele din China. Luați în considerare următoarele: 65 dintre cele mai mari 154 de companii de tehnologie la nivel mondial sunt americane, în timp ce doar 20 sunt chineze. Opt dintre primele zece sunt americane (Apple, Microsoft, Alfabet-Google, Intel, IBM, Facebook, Cisco Systems și Oracle) și doar una este chineză (Tencent Holdings). Cele mai mari două companii de telecomunicații din lume sunt AT&T și Verizon, cu sediul în SUA. A treia cea mai mare este China Mobile. Silicon Valley găzduiește, de asemenea, peste 14 din cele mai vizitate 20 de site-uri web, inclusiv monopolul motorului de căutare Google, super-puterea rețea socială Facebook, platforma video YouTube precum și microblogging-ul digital (Twitter), enciclopedia (Wikipedia), platforma streaming-ul de divertisment (Netflix), e-mail-ul (Outlook și Yahoo), distribuirea de fotografii (Instagram), forumurile de discuții (Reddit) și obscenități (Pornhub și Xvideos). Firmele de Internet din China cresc, însă dețin doar două dintre cele mai vizitate site-uri din lume (Baidu și qq.com).

„Cele mai mari cinci" studiouri de la Hollywood – Walt Disney Studios și 20th Century Studios (deținute de Walt Disney Company), Warner Bros. (deținut de AT&T-WarnerMedia), Universal Pictures (deținută de Comcast-NBCUniversal) și Paramount Pictures (deținut de ViacomCBS) – nu studiourile chinezești, guvernează box office-ul global. În 2019, box office-ul total de la Hollywood s-a închis la 42,5 miliarde de dolari, un maxim constant: box-office-ul american a returnat 11,4 miliarde de dolari, iar box office-ul internațional a luat 31,1 miliarde de dolari. Guvernul Chinei protejează și promovează creșterea unei industrii de divertisment prospere la nivel național, iar cele mai multe filme și emisiuni TV de top din China sunt „realizate în China". China nu este victima imperialismului cultural american, dar relația comercială culturală dintre China și SUA este dezechilibrată, ponderată în favoarea acesteia din urmă. Filmele de la Hollywood fac anual mulți bani la box office-ul chinez, în timp ce filmele chineze sunt rareori ecranizate în teatrele americane, nefiind o relație prosperă de ambele părți. Cel mai important film din 2019 – *Avengers: Endgame* – a stabilit peste 30 de recorduri de box office în China, în timp ce principalul blockbuster din China – *The Wandering Earth* – nu a stabilit niciunul în SUA. Mai simplu spus, entertainment-ul Chinei nu se potrivește cu profitul transfrontalier și atractivul cultural al Hollywood-ului.

În fiecare an, Silicon Valley și Hollywood adaugă miliarde la PIB-ul american. De asemenea, platformele media digitale îndeplinesc nevoile capitalismului de a crea consumatori și de a îi convinge să continue să cumpere mărfuri. Google este cel mai mare vânzător de reclame digitale din lume, reprezentând 31,1% din cheltuielile publicitare la nivel mondial, respectiv 103,73 miliarde de dolari. Facebook este următorul, cu 67,37 miliarde de dolari în venituri nete publicitare, urmat de Alibaba, din China, la 29,20 miliarde de dolari, și apoi de Amazon, cu aproximativ 14,1 miliarde de dolari. Filmele și emisiunile TV de la Hollywood servesc și ele exigențelor publicitare ale capitalismului. Acestea sunt în primul rând mărfuri experimentale și culturale, produse de studiouri, produse ce urmează să fie achiziționate de distribuitorii internaționali și ulterior distribuite pentru a fi vândute pe toate tipurile de piețe – televiziune, cinematografie ori streaming. Undeva între 20 și 150 de milioane de dolari sunt cheltuiți de Hollywood pentru a comercializa fiecare dintre titlurile sale. Însă agenții de publicitate la nivel mondial plătesc totodată și Hollywoodul pentru a plasa mărfuri de marcă în povestirile sale. Cu 288 de milioane de dolari investiți în promovare, *Spider-Man: Far From Home* a stabilit un record pentru divertismentul de marcă: urmăriți cum Spider Man luptă cu Mysterio și bucurați-vă de Audi, Pepsi și United Airlines! Al treilea sezon din *Stranger Things* a încorporat o plasare de produsele în valoare de aproximativ 15 milioane de dolari, produse ale sinergiilor Coca-Cola, Burger King și KFC.

Tehnologia digitală din SUA și industriile culturale sunt conduse de logica capitalistă, dar operațiunile lor se leagă și de ambițiile geopolitice americane. Departamentul de Stat al SUA împinge comerțul liber cultural, digital și politicile stricte de proprietate intelectuală pentru a consolida Silicon Valley și profitul de la Hollywood în fiecare țară pe care o ating. Agenția de securitate națională a SUA (NSA) folosește modelul „capitalismului de supraveghere" al companiilor Big Tech pentru a produce și monitoriza populațiile globale ca profiluri de date și face analize predictive ale amenințării pe care acestea o reprezintă pentru America. Pentru a sprijini puterea soft a SUA, Oficiul American pentru Diplomație Publică și Afaceri Publice desfășoară campanii pro-America în toate tipurile de mass-media. Departamentul Apărării al SUA operaționalizează internetul și platformele de socializare ca „arme" și „spații de luptă" pentru „cyberwarfare" și contractează firme precum Amazon, Google și Microsoft pentru a efectua cercetare și dezvoltare militarizate prin IoT *(Internet of Things)* și inteligența artificială (AI). Toate sectoarele statului de securitate din SUA sunt încorporate în industriile culturale și ajută de regulă la producția de emisiuni TV și filme cu temă de securitate. CIA a ajutat la producerea *The Americans*, o dramă TV din Războiul Rece; un fost agent, Joe Weisberg, a fost unul dintre creatorii săi. Departamentul Apărării a co-creat cu Hollywood numeroase „produse militare" precum *Top Gun: Maverick*, *Captain Marvel* și *Transformers*.

Convergențele dintre secolele XX și XXI între logica capitalistă a tehnologiilor digitale americane și a industriilor culturale și acțiunile geopolitice ale statului de securitate american sunt examinate mai detaliat în cartea mea *Hearts and Mines: The US Empire's Culture Industry* (2016) și în volumul co-editat, *Media Imperialism: Continuity and Change* (2019). Pe scurt, agențiile de stat din SUA, tehnologiile digitale și industriile culturale construiesc, protejează și promovează un sistem global de state aliate integrate, presat de Silicon Valley și de profitul de la Hollywood, supravegheat de regimul american de securitate militară și pătruns de cultura și platformele populare americane. China își extinde resursele de energie soft și arsenalul din războiul cibernetic, implicându-se de asemenea în campanii de influență culturală. Dar China nu este încă un adversar pentru Imperiul SUA. ■

Adresă de corespondență: Tanner Mirrlees <tanner.mirrlees@uoit.ca>

> O piață liberă pentru o presă post-socialistă liberă?

de **Mandy Tröger**, Universitatea Ludwig Maximilian din München, Germania

Protest în Berlin, noiembrie 1989.
Foto: Peter Zimmermann/Bundesarchiv.

Revista sindicală vest-germană *Publizistik & Kunst* a numit-o „goana după aur", în timp ce ziarul *die tageszeitung* a amintit de „primele zile ale capitalismului". Ambele s-au referit la dezvoltarea pieței de presă din fosta Republică Democrată Germană (RDG) din primăvara anului 1990. Grupurile politice și economice ale Germaniei de Vest construiau structuri de piață în interesul lor, împiedicând o reformă democratică profundă a mass-mediei.

Cu doar cinci luni mai devreme, în noiembrie 1989, sute de mii de est-germani au ieșit în stradă protestând împotriva represiunii statului, cerând mass-media libere și democratice. Aceste proteste au doborât Zidul Berlinului și au declanșat un val de reforme progresive inclusiv în sectorul mediatic. În cele din urmă, pe 3 octombrie 1990, RDG s-a alăturat Republicii Federale, reunind astfel Germania. Deși s-a scris mult despre unificare, perioada interimară a rămas în afara istoriei. Acest articol arată că piața presei germane a fost efectiv unificată în mai 1990.

> Reforma

Obiectivul inițial al reformei mass-mediei în noiembrie 1989 a fost acela de a distruge monopolul informațional al Partidului Unității Socialiste (SED). SED a deținut aproximativ 70% din producția totală de ziare a RDG. Încă din decembrie 1989, Consiliul de Miniștrii al RDG a ratificat o rezoluție care sprijinea grupurile de opoziție, garantându-le un acces egal la mass-media. La scurt timp, pe 5 februarie 1990, legea privind libertatea de opinie, informații și mass-media a interzis cenzura și a declarat că presa este lipsită de monopolizarea politică și economică și, prin urmare, o platformă deschisă pentru dezbaterea publică. Fiecare persoană fizică și juridică din RDG avea dreptul de a publica, tipări și distribui produse de mass-media.

Aceasta a fost urmată de o explozie de *start-up*-uri de ziare: 16 ziare au fost fondate doar în februarie 1990; până în iulie 1990, erau aproximativ 100. Într-o țară cu doar 17 milioane de oameni, acest val de *start-up*-uri a reprezentat o reformă structurală și participare democratică. Între timp, ziarele consacrate au revendicat independența politică și au suferit reforme interne; au avut loc dezbateri despre ceea ce face ca media să fie într-adevăr liberă în săli de presă, ziare și editoriale.

În același timp, mai multe instituții au fost înființate exclusiv pentru a reforma mass-media RDG. De exemplu, Consiliul de Control al Mass-media (MKR) și Partidul de Politică Media (MfM) au fost deja fondate până în aprilie 1990. Scopul lor, potrivit ministrului mass-

>>

mediei Gottfried Müller, în mai 1990, a fost să asigure o „tranziție cultivată la libertatea media", pentru a nu „adopta sau imita pur și simplu modelele și conceptele occidentale". Scopul era de a găsi modele noi pentru o presă liberă.

> Preluarea pieței

Concomitent cu aceste inițiative de reformă politică, corporațiile media germane vestice au început să exploreze piața est-germană. Încă din decembrie 1989, editorii și-au distribuit publicațiile în RDG. Exporturile sporadice au devenit curând sistematice. Până la jumătatea lunii februarie, Ministerul de Interne din Vestul Germaniei (BMI) a recunoscut că era nevoie de reglementare: impozitele nu erau plătite, prețurile nu erau fixate. Cu toate acestea, BMI a „avizat în mod explicit" aceste „activități ale editorilor din zonele legale *gri*". Acesta a urmărit, așadar, asigurarea fluxului de informații pentru a influența primele alegeri RDG libere din martie 1990, puternic finanțate de interesele partizanilor din Germania de Vest. Acest lucru a pus bazele politicii pentru o tranziție a presei, modelată de interesele pieței din Germania de Vest.

Pe 5 martie 1990, marile edituri Springer, Burda, și Gruner + Jahr (G + J) und Bauer, au început importurile sistematice. Ei și-au instalat singuri propriul sistem de proprietate. Împărțind RDG în patru zone de distribuție, ei au distribuit în comun preponderent, propriile publicații, inundând astfel piața est-germană. Ilegal potrivit legii federale, au provocat consternare în rândul tuturor organismelor politice și civice ale RDG. Deoarece această schemă a început cu doar două săptămâni înainte de alegeri, guvernul RDG nu a putut acționa. Încercările de reglementare au fost respinse sau ignorate.

La scurt timp după alegeri, acești editori au urmărit să obțină un avantaj competițional unul față de celălalt prin utilizarea prețurilor agresive. Scopul acestei afaceri care pierdea bani, era chiar câștigarea viitorilor cititori. Acest lucru a exclus micii editori din Germania de Vest care nu și-au putut permite astfel de prețuri, punând presiuni suplimentare pe ziarele est-germane: facilități de imprimare învechite, lipsa de hârtie și infrastructuri de distribuție nesigure, toate acestea îngreunând competiția. Mai mult, pe 1 aprilie 1990, RDG a încheiat subvențiile pentru presă. Majoritatea ziarelor și-au dublat sau și-au triplat prețurile, apelând rapid la publicitate, ceea ce a făcut necesară expertiza din Germania de Vest. Acest lucru – pe lângă investițiile necesare de capital – a creat dependențe timpurii pentru ziarele est-germane.

> Două țări, o singură piață

Până în aprilie 1990, toate ziarele est-germane erau parte a unor negocieri comune cu editorii vest-germani care urmăreau un avantaj competițional în est. Prioritare au fost cele 14 foste ziare regionale ale SED, cvasi-monopoluri în regiunile respective. Oficial, aceste ziare au semnat acorduri de intenție. În realitate însă, editorii vest-germani au pus la punct relații de afaceri care variau de la achiziția de agenți de publicitate, la tipărirea ziarelor, incluzând de altfel investiții în capitaluri proprii. Cu toate acestea, abia în aprilie 1991, aceste afaceri comune au fost transformate în contracte legale de către agenția guvernamentală (Treuhandanstalt, THA) a guvernului german. THA a înmânat monopoluri de presă de stat, nealterate, marilor editori din Germania de Vest care au consolidat în scurt timp piața.

> Moartea unui vis

Rezultatul a fost concentrarea presei: din cele 120 de ziare care au fost fondate în 1990, doi ani mai târziu, au rămas doar aproximativ 65 de ziare de la aproximativ 50 de editori. Până în noiembrie 1992, numărul scăzuse la 50 de ziare, de la 35 de editori. Pentru istoricul Konrad Dussel, aceasta a fost o consecință a deciziei guvernului federal „împotriva oricărui experiment". Ceea ce a însemnat moartea visului democratic din 1989. Experiențele, ideile și inițiativele despre modul de a regândi o presă liberă bazată pe experiențele RDG au fost depășite. Acest lucru face ca perioada de tranziție să fie o fereastră pierdută de oportunități și unificarea germană o simplă extindere a ordinii politico-economice occidentale. O presă suverană în Germania de Est nu s-a dezvoltat niciodată. ■

Adresă de corespondență: Mandy Tröger <Mandy.Troeger@ifkw.lmu.de>

> TIC ca *Juju*: inspirații africane

de **Francis Nyamnjoh**, Universitatea din Cape Town, Africa de Sud

Ilustrație realizată de Arbu.

Am crescut în Africa Centrală și de Vest, unde credem, organizăm și ne conducem viața în jurul ideii că totul în lume și în viață este incomplet: natura este incompletă, supranaturalul este incomplet, oamenii sunt incompleți, la fel și acțiunea și realizările umane. Considerăm că, cu cât recunoaștem cât mai curând incompletitudinea și ne-o asumăm ca mod normal de a fi, cu atât suntem mai pregătiți pentru aceasta. De asemenea, credem că din cauza incompletitudinii lor, oamenii nu sunt singulari și unificați în forma și conținutul lor, chiar dacă aspectul lor ar putea

>>

sugera că sunt. Și nici lucrurile nu sunt. Fluiditatea, compunerea ființei și capacitatea de a fi prezente în multiplicități simultane, în întregime sau în fragmente, sunt caracteristicile de bază ale realității, formând o ontologie a incompletitudinii. Mai mult, Africa Centrală și de Vest este o regiune în care interconexiunile și interdependențele sunt recunoscute, sărbătorite și folosite drept șablon dominant și dezirabil pentru organizarea relațiilor dintre oameni, între oameni și între lumile naturale și supranaturale.

> Despre incompletitudine

În recunoașterea incompletitudinii, oamenii din Africa de Vest și Centrul sunt dornici să caute modalități de a se îmbunătăți prin relațiile cu ceilalți oameni și să-și folosească creativitatea și imaginația pentru a dobândi obiecte magice pe care le pot extinde în aceste relații, precum și în interacțiuni, prin impulsurile și capriciile forțelor sau agenților naturali și supranaturali. Astfel de obiecte magice, care în limbajul modernității sunt denumite *tehnologii*, sunt mai cunoscute în Africa Centrală și de Vest sub denumiri locale pe care le-am tradus grosolan sub denumirea de *juju*. Cosmologiile și ontologiile care se pretează la astfel de credințe și practici au fost și au continuat să fie și în prezent, în mare parte, deturnate și disprețuite de studenții și observatorii moderni din Africa, și chiar de unii africani, ca vrăjitoria, farmecele, păgânismul, superstițiile și primitivismul. În mod paradoxal, nici măcar moneda noilor tehnologii de informare și comunicare (TIC) pusă la bătaie de revoluția digitală nu este văzută ca un factor de răscumpărare pentru astfel de cosmologii și ontologii, credințe și logici de practică de către cei care insistă să vadă modernizarea și dezvoltarea ca pe un capăt de drum.

Cu toate acestea, ambițiile de dominare și superioritate prin cucerire și refuzul de a recunoaște datoria și îndatorarea deoparte, devine evident că viitorul aparține unor astfel de credințe și practici populare ignorate, informate de realitatea incompletitudinii. Dacă oamenii obișnuiți în stare naturală sunt incompleți, toate eforturile de a căuta să se îmbunătățească prin relațiile cu semenii, prin împrumuturi și tehnologii, sunt departe de a-i face compleți, indicând spre smerenia de a fi complex și către recunoașterea îndatoririlor către ceilalți – oameni, natură și supranatural. Incompletitudinea este o condiție de durată, în sensul în care căutarea de extensii pentru a repara starea de incompletitudine a unuia nu face decât să dezvăluie incompletitudinea acestuia, atunci când este confruntat cu toate extensiile pe care nu le-a stăpânit. Mai mult decât atât, extensiile tind să funcționeze doar parțial și o parte din timp, iar unele dintre ele subminează de fapt gradul de completitudine pe care cineva l-ar fi crezut îndeplinit. Faptul că această completitudinea este o iluzie care nu poate declanșa decât ambiții sterile de cucerire și jocuri de superioritate cu sumă nulă, este o invitație de a explora, de a contempla și de a susține o lume fără granițe, de interconectări, fluidități și convivialitate; o lume în care nimeni nu are monopolul puterii sau neputinței, o lume în care oamenii și lucrurile se completează reciproc.

Un accent pus pe interconectări și interdependențe ne invită să îmbrățișăm incompletitudinea ca o stare normală de a fi și de a deveni, dezabuzându-ne sistematic de aspirațiile fără de sens către superioritate.

> Tehnologiile digitale ca *juju*

Cum spune și unul dintre proverbele lui Chinua Achebe din cartea sa, *Săgeata lui Dumnezeu*, despre puterea invizibilă, „atunci când vedem o pasăre care dansează în mijlocul drumului, trebuie să luăm aminte că toboșarul acesteia se află în tufa din apropiere”. Pentru a putea revendica însușiri dumnezeiești de omniscienă, omnipotență și omniprezență, oamenii trebuie să caute să-și îmbunătățească forțele obișnuite cu activatori extraordinari – *juju*. De aici, credința răspândită în Africa Centrală și de Vest că, deși suntem obișnuiți ca oameni, capacitatea noastră de a fi omniscient, omniprezent și atotputernic poate fi semnificativ sporită de *juju* (care include, dar nu se limitează la farmece, vrăji, fierturi, poțiuni etc). Un astfel de *juju* este de obicei pregătit special de experți clarvăzători sau spirituali, care sunt cunoscuți în diferite contexte cu nume diferite.

Astfel, am asociat TIC-urile sau tehnologiile digitale cu ceea ce noi din Africa Centrală și de Vest avem obiceiul de a considera drept *juju*. Vă invit în calitate de învățați ai științelor digitale să pătrundeți în credința regională a incompletitudinii și în compoziția de a fi uman, precum și în capacitatea de a fi prezenți oriunde în același timp, un indiciu că avem multe de învățat din trecut despre cum să înțelegem și să valorificăm cel mai bine progresele actuale inovatoare ale TIC. Ideea tehnologiilor digitale care le înlesnesc posibilitatea oamenilor și lucrurilor de a fi prezenți chiar și în absența lor, și absenți chiar și în prezența lor, nu este chiar așa diferită de credința în ceea ce este adesea etichetat și repudiat drept vrăjitorie și magie. Această credință se împrumută pe sine unei lumi cu posibilități infinite – o lume a prezenței în multiplicități simultane și a puterilor eterne de redefinire a realității. Lumea populară din Africa Centrală și de Vest – o lume a flexibilității, fluidității și incompletitudinii care a fost respinsă de puterile coloniale și continuă să fie disprețuită de modernizatori – este una în care timpul și spațiul nu au voie să stea în calea adevărului și a complexităților sale nuanțate. Este o lume pe care am ajuns să o înțelegem mult mai bine doar mai recent, odată cu apariția noilor forme ale TIC-ului, cum ar fi internetul, telefonul mobil și telefonul inteligent, împreună cu „magia” și „vrăjitoria” lor de disponibilitate instantanee și accesibilitate, precum și cu înclinația acestora de a facilita narcisismul, răsfățul de sine și menținerea aparențelor. În loc să se gândească la dihotomii, tradiția vest și centralafricană a extinderii sinelui prin imaginația creatoare presupune o ontologie a interconexiunilor care poate fi o abordare fructuoasă pentru teoretizarea intersecțiilor dintre oameni și TIC.

Văd *juju*-ul ca pe o tehnologie de auto-activare și autoextindere – ceva care ne permite să ne ridicăm dincolo de obișnuința noastră de a fi, oferindu-ne potența necesară

>>

pentru a realiza lucruri pe care altfel nu le-am putea atinge dacă ne-am fi bazat doar pe capacitățile naturale sau pe punctele noastre forte. Este adevărat că trupurile noastre, dacă sunt bine cultivate, ar putea deveni un *juju* fenomenal, permițându-ne să atingem performanțe extraordinare. Dar chiar și astfel de organisme antrenate, programate sau disciplinate sunt susceptibile de a întâmpina provocări care necesită un plus de putere. Cu alte cuvinte, în timp ce corpurile noastre au potențialul de a fi primul nostru *juju*, acestea necesită în cele din urmă un *juju* suplimentar pentru ca noi să fim eficienți în acțiunile noastre.

Faptul că *juju* se bazează adesea pe o rețea complicată de interconectări pentru a funcționa corect, este o complicație smerită adăugată și o descurajare a oricărei înclinații pentru hybris. Dotarea sau extinderea sinelui cu ajutorul unor *juju* mai tehnice și mai științifice, cum ar fi computerele (desktop-uri sau laptopuri), telefoanele mobile (de bază sau inteligente) și alte dispozitive mobile (tabletă, iPad) nu este încă o garanție că acestea nu vor eșua chiar atunci când aveți nevoie cel mai mult de acestea.

Este, poate chiar din acest motiv, faptul că bărbații și femeile din Africa Centrală și de Vest nu se îndepărtează de utilizarea tehnologiilor științifice moderne (telefoane inteligente, tablete, iPad-uri etc.), pe lângă ceea ce unii preferă să numească „electronica africană". Aceștia folosesc aceste amestecuri de *juju* tradițional și modern pentru autoactivare, extindere și pentru a le permite să se întâlnească și să asiste clienții din mai multe locații din afara satelor lor, în orașe ori chiar și pe alte continente.

Încrederea în *juju*-uri, farmece, vrăji și clarviziune poate părea primitivă și irațională, dar acestea fac parte din repertoriul potenței din care tragem agentitatea, având în vedere faptul incompletitudinii noastre. În această privință, așa cum s-a arătat mai sus, *juju*-ul nu diferă cu mult de tehnologiile presupuse ca fiind mai științifice, raționale și moderne de auto-extensie cu care suntem familiari (fotografii, computere, internet, telefoane mobile, telefoane inteligente, mass-media, platforme de socializare, cărți, electricitate, mașini de spălat, inteligență artificiale, arme nucleare etc.). O simplă căutare pe Google pentru cuvinte precum *marabout* [lb. rom. *lider religios musulman*] în Franța, Canada sau Belgia, de exemplu, vă va duce nu numai la site-urile web și la datele de contact ale *marabout*-urilor din Senegal, Mali sau Niger, dar și la oficiile, agențiile, numerele de telefon și la programele din străinătate. În Camerun, de exemplu, nu este neobișnuit să găsim profeți care convoacă camerunii din diaspora pe computere, telefoane inteligente și tablete pentru a apărea și pentru a răspunde mâhnirilor și nenorocirilor rudelor în cauză rămase în urmă.

> *Juju*: un rău necesar?

Asistăm la puterile fenomenale, în creștere și tulburătoare ale producătorilor de software în era tehnologiilor digitale și a puterii crescute a algoritmilor. Nu mai este de neconceput ca hackerii să instaleze de la distanță programele spyware în telefoanele noastre inteligente care să le permită să acceseze întreg conținutul telefonului nostru, inclusiv mesajele criptate, și care să le permite să controleze de la distanță microfonul și camera fără ca noi să știm. Acești producători de programe spion nu sunt diferiți de un spirit medium din tufișurile din Africa Centrală și de Vest, care-și toarnă clienții și protejații în frenezii intoxicate de suprasolicitare neînfricată în viziunea deplină a celorlalți.

La fel cum viața este plină de ierarhii informate și susținută de inegalități, la fel există și inegalități și ierarhii între *juju*. Cu cât este mai puternic un *juju*, cu atât șansele sunt mai bune de a fi, de a vedea, de a face, de a simți și de a mirosi lucruri tangibile și intangibile, precum și de a influența și controla alte persoane, lucruri, evenimente și fenomene. Un *juju* poate fi folosit fie singur, fie în combinație cu alții, pentru a-și maximiza potența. Cu un *juju* bun (să luăm cazul dronei), nu trebuie să fii prezent fizic pentru a fi eficient cu cei care încearcă să influențeze în bine sau rău, în dragoste sau în ură. Nimic nu duce această corvoadă mai bine decât capacitățile unui telefon inteligent cu resurse bune (cu aplicații și contacte) – unul dintre cele mai senzaționale *juju* în vogă – cu acces la Wi-Fi, hotspot sau Bluetooth, în era rețelelor de socializare, supra-conectivității și imperativului crescând pentru convivialitate.

Cu toate acestea, în ciuda contradicțiilor și a capacității lor de manipulare, viața ar fi foarte obișnuită, previzibil standardizată și rutinizată fără sentimentul emoționant al aventurii și al ambiției pe care îl aduce mereu efervescența creativă în *juju* (tehnici și tehnologii). Însuși ideea inovației creative ar fi moartă din cauză că indivizii și societățile ar pierde capacitatea de a improviza și de a se reinventa. Acest lucru evidențiază importanța *juju*-ului în societate și în relațiile sociale. Indivizii și colectivitățile folosesc *juju*-ul pentru a influența, convinge și controla situațiile și altele, dar și pentru a depăși și complica adversitățile în moduri în care altfel nu ar fi posibile fără repertoriul lor de *juju*.

Omniprezența *juju* ar trebui să fie asociată cu ideea că puterea, departe de a fi concentrată în mâinile câtorva, este de fapt ceva care vine și pleacă, de multe ori fără avertizare. Oricât de puternică este o persoană, el sau ea caută întotdeauna să se îmbunătățească cu părți ale corpului extinse și simțuri suplimentare pe de o parte și *juju* (tehnici și tehnologii), pe de altă parte. Acest lucru ar trebui să ne sensibilizeze în fața necesității de a cultiva și de a pune la bătaie o dispoziție de încorporare a exteriorului înăuntru, și a interiorului în afară. ■

Adresă de corespondență: Francis Nyamnjoh <francis.nyamnjoh@uct.ac.za>

> Făcând sociologie în Filipine

de **Filomin C. Gutierrez**, Universitatea din Filipine, Filipine și membru în comisiilor de cercetare ISA – Sociologia devianței (RC29) și Femei, gen și societate (RC32)

PHILIPPINE SOCIOLOGICAL SOCIETY

Acest număr al revistei *Global Dialogue* prezintă o serie de reflecții ale membrilor Societății Sociologice Filipineze (PSS) cu privire la diverse aspecte precum urbanizarea și guvernarea, mișcarea LGBT, violența în războiul împotriva drogurilor, sociologia publică în rândul săracilor și marginalizarea regiunii Mindanao. Venind din trei regiuni distincte sau grup de insule ale țării, Luzon, Visayas și Mindanao, aceștia discută despre interesele lor de cercetare, reflectând asupra provocărilor cu care se confruntă astăzi sociologii filipinezi.

Louie Benedict Ignacio abordează problemele urbanizării din Filipine, subliniind dinamica metropolitanizării Metro Manila, o extindere urbană a mai multor orașe care formează Regiunea Capitalei Naționale. Nașterea comunităților închise a evoluat de la asigurarea securității economice, la asigurarea securității fizice a rezidenților privilegiați pe măsură ce sărăcia urbană a crescut și mahalalele au proliferat. Ignacio prezintă crizele urbanizării la care au contribuit nu numai problemele comune de gestionare a resurselor și transporturilor, ci și segmentarea socială și problemele de guvernare.

John Andrew Evangelista scoate în evidență modul în care lentila *queer* dă sens diferențelor ideologice din spatele grupurilor din mișcarea LGBTQ în Filipine. Diverse logici ideologice au prezentat diverse pretenții, care au variat: de la cei care pledează pentru legile anti-discriminare și apelează la transformarea sistemului economic actual, la cei dornici de aspectele ce țin de petrecerea din timpul paradei Pride. El susține spațiile de contradicție și conflict în construirea istoriei mișcării LGBTQ, arătând că diferențele în secțiunile mișcării sunt produse mai degrabă istorice, decât interese opuse.

Gutierrez prezintă violența în războiul împotriva drogurilor, violență care a ucis mii de „personalități ale drogurilor" în Filipine, însoțită de narațiuni disonante. Sprijinul filipinez public al campaniei anti-drog contrazice plângerile de încălcare a drepturilor omului și narațiunile suspecților de droguri arestați privind violența polițiștilor, dar confirmă în cele din urmă propria opinie despre campanie ca o soluție la problema drogurilor. Pe măsură ce subiectul se deschide unor narațiuni diferite în funcție de concentrarea cuiva, cercetătorii sociali trebuie să privească dincolo de dezbaterea dintre populism penal – o abordare care recomandă luarea unor măsuri punitive împotriva criminalității bazate pe sentimente publice – și elitismul penal – o perspectivă care privilegiază opinia științifică sau a expertului despre criminalitate, considerând sentimentele publice ca fiind simpliste.

Secțiunea lui Phoebe Zoe Maria Sanchez critică regimul populist autoritar al președintelui Rodrigo Duterte ca o extensie a eșecului revoluției Puterii Populare în 1986 pentru a realiza tranziții democratice, și una care doar a reînnoit, dacă nu a agravat chiar, caracteristicile fasciste ale statului afișate în timpul dictaturii Marcos. Sanchez susține că sociologia publică poate câștiga prin a sprijini organizații ale săracilor și a debloca cultura tăcerii lor, dar și prin a consolida participarea acestora în societatea civilă și a impacta politica de stat.

În cele din urmă, Mario Aguja scrie despre marginalizarea Mindanao în sudul Filipinelor împotriva hegemoniei Metro Manila în nord, ca centrul *de facto* al puterii economice, politice, militare și culturale. El problematizează această relație centru-periferie pentru a acoperi practica sociologică în sine. În timp ce problemele din Mindanao, cum ar fi conflictul musulman-creștin, ratele extreme de sărăcie și extremismul violent sunt subiecte convingătoare pentru analiza sociologică, discursul sociologiei filipineze s-a limitat la subiecte care interesau centrul. Pentru a inversa această părtinire, PSS a pus bazele decisive pentru Mindanao prin aducerea conferințelor anuale în regiune și prin plasarea sociologilor din Mindanao în prim-planul conversației naționale. ■

Adresă de corespondență: Filomin C. Gutierrez <fcgutierrez@up.edu.ph>

> Studii urbane în Filipine: sociologia ca o ancoră

de **Louie Benedict R. Ignacio**, Universitatea din Santo Tomas, Filipine și membru în comisiile de cercetare ISA – Sociologia educației (RC04) și Dezvoltare regională și urbană (RC21)

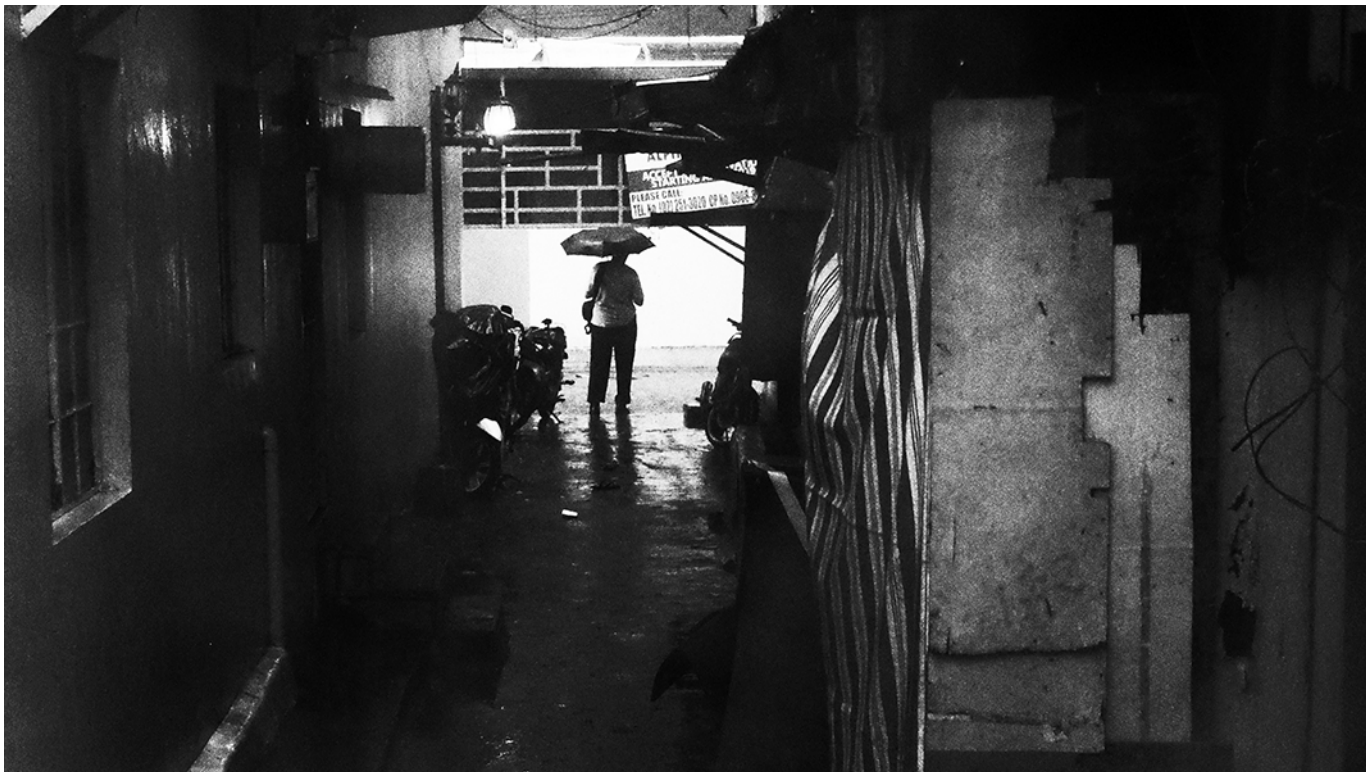

Metro Manila, locul în care persoanele cu adăpost temporar sunt ceva obișnuit, este metropola cu cea mai mare densitate a populației din lume. Foto: Rhon Paolo C. Velarde.

Studiile urbane din Filipine, în special sociologia urbană, au înregistrat o creștere rapidă începând cu anii 1980, când capitala Manila și orașele din jur au început să se extindă din punct de vedere economic și politic. Înainte de structurarea comunităților și progresul tehnologiei, zonele care acum se extind cu clădiri înalte, comunități închise și străzi aglomerate, erau acoperite de câmpuri verzi și sisteme conectate de apă și de râuri. Dar, pe măsură ce populația din aceste zone a crescut, nevoile comunităților au evoluat și ele, în măsura în care dezvoltarea lor nu mai putea fi susținută de resursele proprii. Aceste schimbări au văzut necesitatea unei guvernări mai complexe a vieții economice, politice și sociale a rezidenților. Acestea au dus de asemenea la o discuție variată a vieții orașului. Diferite aspecte ale vieții orașului, inclusiv cea a locuinței și a mediului construit, segmentarea rezidenților în funcție de statutul economic, criminalitatea și guvernanța, toate au cerut unități specializate în înțelegerea orașului.

Politic, pentru a rezolva aceste preocupări, statul a delegat o parte dintre funcțiile sale către diverse unități ale administrației locale, cum ar fi administrarea afacerilor locale. În Filipine, acest proces de descentralizare a fost garantat prin Codul Guvernului Local din 1991. În conformitate cu articolul 24 din Cod, statul și-a delegat funcțiile unităților administrației locale, astfel încât fiecare unitate a devenit responsabilă pentru un set minim de servicii

>>

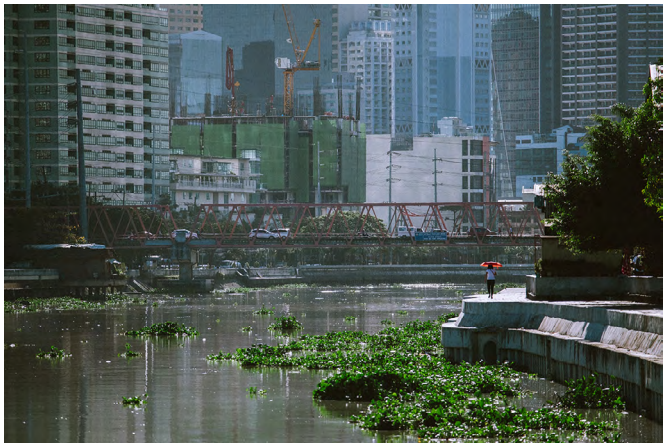

Râul Pasig se întinde de-a lungul întregii metropole Manila. Calitatea apei sale este considerată a fi peste standardele acceptate de poluare. Foto: Rhon Paolo C. Velarde.

și facilități care să furnizeze, în conformitate cu politicile stabilite, liniile directoare și standardele naționale stabilite. Conform articolului 25 din Cod, unitățile administrațiilor locale ar trebui să ofere servicii de bază, cum ar fi facilități adecvate de comunicare și transport, servicii de asistență și facilități pentru educație, poliție, protecția împotriva incendiilor și dezvoltarea comunității.

În Filipine, conceptul de metropolitanizare – zone metropolitane și de guvernare metropolitană – a fost conceput pentru prima dată la începutul anilor 1970 pentru a coordona serviciile ce țin de metrou, către cele trei nou-integrate orașe și 13 municipalități în vecinătatea Metro Manila. Primul organism de conducere metropolitan din Filipine a fost înființat în 1975, în virtutea Decretului Prezidențial nr. 824: Metro Manila Commission, care a funcționat în perioada 1975-1996. Funcțiile sale erau să coordoneze servicii precum managementul traficului și al transportului, controlul celor care ocupă ilegal clădiri sau terenuri abandonate și conservarea unui mediu curat și verde. În 1995, în virtutea Legii Republicii nr. 7924, a fost creată Autoritatea de Dezvoltare Metro Manila (MMDA), care implică funcțiile de planificare, supraveghere, coordonare, reglementare și integrare a 17 orașe și municipalități în vederea furnizarării de servicii de bază. Serviciile de bază pe care le oferă MMDA includ: decongestionarea traficului și eficiența transportului, managementul muncii, monitorizarea poluării, gestionarea inundațiilor și a apelor uzate, reînnoirea urbană, urbanismul și amenajarea teritoriului, sănătatea, canalizarea și siguranța publică ce include operațiuni de salvare.

Dacă secolul al XX-lea a fost caracterizat de dominarea urbanizării, acest lucru a cedat în secolul XXI metropolitanizării ca fiind cea mai recentă abordare globală a guvernării și a managementului urban. Urbanizarea a venit odată cu o creștere a sărăciei urbane din cauza veniturilor și a posibilităților de angajare limitate din orașe, deși populațiile urbane au continuat să crească în mod natural, și prin migrația din mediul rural. Aceasta a dat naștere de asemenea la proliferarea mahalalelor din orașe. Lipsa de alimentare cu apă potabilă, canalizare și eliminarea deșeurilor au fost, de asemenea, probleme generate de urbanizarea rapidă, ceea ce a dus la degradarea mediului. Infrastructura inadecvată și facilitățile de transport din orașe au dus la o stare de blocaj care a restricționat creșterea economică. La rândul lor, toate aceste probleme urbane au dus la defalcarea țesăturii sociale a orașelor de la sfârșitul anilor '70, atingând apogeul la începutul anilor '90, încă de la restabilirea democrației în Filipine, eveniment ale cărui consecințe există până în prezent.

Cercetarea mea a încercat să aprofundeze acest domeniu vast al studiilor urbane, în special în Metro Manila. La început m-am axat pe modul în care o agenție națională intra-urbană ca Autoritatea de Dezvoltare Metropolitană Manila abordează problema urbană de gestionare a traficului, susținând că dinamica politică dintre oficialii administrației publice locale și funcționarii agenției naționale au jucat un rol semnificativ în rezolvarea unei astfel de probleme complexe. Am continuat concentrându-mă asupra modului în care a apărut o comunitate închisă în zona urbană a Metro Manila, în special în ceea ce privește modul în care funcția comunităților închise a evoluat de la a fi o formă de securitate economică, la a fi o formă de securitate fizică și mai departe, de a fi ambele. Cel mai recent, am analizat dinamica furnizării securității într-un cadru urban, având în vedere că toate comunitățile închise, fiind entități private deținute de asociații de proprietari private, oferă rezidenților lor un nivel mai mare de securitate decât asigură publicului general. Acest fenomen, văzut prin lupa neoliberalismului și prin perspectiva Noului Management Public, are ca rezultat subminarea legitimității unităților administrației publice locale prin monopolizarea sursei de servicii, convingând din ce în ce mai mulți locuitori urbani dintr-o clasă socială superioară să patroneze această schemă rezidențială.

Având în vedere creșterea continuă a populației din Metro Manila – cu o creștere constantă de 1,7% anual, similar cu alte megalopoluri din întreaga lume – este cu atât mai important ca perspectivele utilizate pentru înțelegerea zonelor urbane să fie mai diverse. Studiile urbane din Filipine au fost compartimentate în diferite domenii precum sănătate, planificare și proiectare urbană, politică și guvernanță, discrepanța între grupurile socio-economice și chiar riscuri și calamități. Pentru Metro Manila, având o populație de 12,8 milioane de oameni și fiind una dintre cele mai mari densități de populație din lume, sociologia poate oferi un cadru general pentru a înțelege relația dintre indivizi și mediul lor. Sociologia poate oferi o ancoră pentru a conecta preocupările și soluțiile posibile oferite de cercetarea bazată pe dovezi și imersiunea în oraș. ■

Adresă de corespondență: Louie Benedict R. Ignacio <lrignacio@ust.edu.ph>

> Navigând printre conflicte cu o lupă *queer*

de **John Andrew G. Evangelista**, Universitatea din Diliman Filipine, Filipine și membru în comisia de cercetare ISA – Femei, Gen și Societate (RC32)

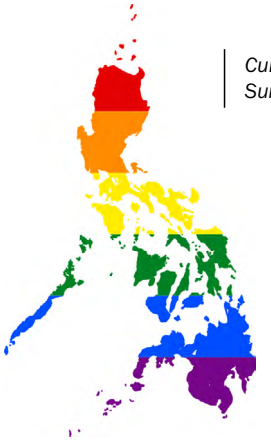

Cum arată Filipine prin lupa queer?
Sursa: Wikimedia Creative Commons.

Când a apărut pentru prima dată asemeni unui cadru prin care societatea putea fi examinată, teoria *queer* ne-a îndreptat viziunea către înțelegerea, dacă nu chiar glorificarea opoziției. Pentru a angaja ortodoxia patriarhiei și heteronormativității, acest cadru a săpat după evenimente, momente, identități și culturi care sfidează binarele rigide ale genului și sexualității. Acesta a căutat logici care subvertesc ierarhiile existente. În acest cadru, a fi queer înseamnă a fi suspect față de orice seamănă cu normalitatea.

Antropologul Martin Manalansan a discutat despre această concepție a *queerness*-ului, ancorând-o în dezordine. Sarcina nu este să sărbătorim doar acte și gânduri subversive. În schimb, misiunea este de a ilustra diferitele moduri în care devianța se intersectează și se ciocnește cu normalul. *Queerness*, așadar, ar putea fi înțeles ca acele spații dezordonate în care logicile aparent conflictuale se întâlnesc. Acesta oferă un cadru viabil pentru a da sens condițiilor sociale și istorice în care actorii se confruntă și negociază semnificații, interpretări și chiar ideologii aparent contradictorii.

În cartea sa, *Global Divas* (2003), Manalansan a prezentat o poveste convingătoare despre un bărbat filipinez gay care locuia în New York, care părea să fi creat o diviziune spațială în apartamentul său. Pe o parte, era un altar cu simboluri religioase catolice, în timp ce pe cealaltă, erau imagini cu oameni goi. Moștenirea religioasă a colonialismului spaniol din Filipine a călătorit într-un oraș care oferă o relativă libertate persoanelor LGBTQ. Acest caz a demonstrat *queerness* nu numai prin cartografierea întâlnirii dezordonate dintre homosexualitate și religie. De asemenea, a scos la lumină modul în care condițiile sociale și istorice contribuie la crearea unei astfel de dezordini.

> Prins la mijloc

La fel ca și apartamentul dezordonat menționat mai sus, cercetătorii LGBTQ se găsesc adesea în spații de contradicții și conflicte. Adesea, ei simt că sunt prinși în mijlocul unor interpretări opuse. În propria mea lucrare despre istoria mișcării LGBTQ din Filipine, m-am trezit în mijlocul diferitelor tensiuni ideologice între activiști. Nu este un secret faptul că mișcările sociale nu sunt niciodată monocromatice. Purtând ideologii diverse, activiștii citesc adesea și construiesc revendicări în moduri diverse. Astfel de tensiuni le întâlnesc cercetătorii ca mine, în timp ce explicăm mișcările LGBTQ.

Implicarea mea în organizarea LGBTQ din Filipine, atât ca cercetător, cât și ca activist, m-a familiarizat cu tensiunile din diferite segmente ale mișcării. În timp ce unii au avut în prim-plan nevoia de legi, alții au asociat eliberarea de gen și sex cu tranziția socialistă. Alții au recunoscut homofobia și misoginia ca fiind produse ale conștiinței individuale, ceea ce i-a determinat să argumenteze educația sensibilă de gen. În cele din urmă, un segment al mișcării a recunoscut și intersecțiile problemelor. Astfel, ei au evitat argumentele care se bazează pe o cauză și o singură soluție.

Aceste tensiuni ar putea fi înțelese în interiorul lentilei queer. Existența diferitelor ideologii în interiorul mișcării caracterizează în mod cinstit mișcarea ca fiind dezordonată, pe măsură ce diverse logici ideologice se întâlnesc între ele. Acest lucru este observabil în special în timpul marșurilor Pride din Metro Manila. Participanții propun diverse pretenții formate în cadrul unor ideologii specifice. În timp ce unii solicită adoptarea legilor anti-discriminare specifice, alții îmbrățișează necesitatea unei transformări a sistemului economic actual. Alții chiar fac apel la încheierea contractualizării forței de muncă (practică de angajare pe termen scurt), în timp ce contingentele corporative petrec și dansează vizibil.

Se pot înțelege astfel de tensiuni și încurcături prin înțelegerea condițiilor sociale și istorice în care a apărut mișcarea. Organizațiile LGBTQ au început să se formeze la câțiva ani după căderea regimului dictatorial Marcos, în 1986, care a rezultat din proteste masive susținute. Nemaifiind preocupați de obiectivul final al răsturnării regimului dictatorial, activiștii au început să se aventureze în diverse grupuri de advocacy. Instituția Constituției din

>>

1987, centrată pe protejarea drepturilor civile, a grăbit formarea organizațiilor juridice care lucrează la o gamă largă de probleme, inclusiv justiția sexuală și de gen, printre altele.

Alături de această oportunitate de organizare a fost o despărțire ideologică în stânga filipineză. Pe de o parte, un segment a susținut că feudalismul a rămas forța care alimentează opresiunea. Pe de altă parte, unele grupuri s-au abătut de la o astfel de lectură, deoarece au recunoscut deschiderile politice și au profitat de ele în lupta pentru o agendă progresivă. Au apărut și organizații care au refuzat să privească problemele dintr-o analiză pur de clasă. Situați în diverse segmente ale stângii filipineze, activiștii LGBTQ au fost socializați în diferite convingeri politice care au grăbit varietatea ideologică din cadrul mișcării.

> Moneda *queerness*-ului

În mijlocul acestor voci rivale, teoria queer ar putea ajuta la facilitarea conversațiilor în cadrul unei mișcări polarizate de ideologii. Tendința unor organizații LGBTQ este de a refuza conversațiile cu alte organizații, mai ales atunci când acestea nu se aliniează convingerilor respective. Aceste atitudini și comportamente provin în mare parte din logica prin care diferențele ideologice sunt esențiale, naturale și date. Unii chiar mi-au exprimat că încercările de a se unifica, vor fi mai dese decât eșecurile, din cauză că ideologiile sunt atât de înrădăcinate, încât întotdeauna vor împiedica percepțiile pozitive despre anumite grupuri.

Consider că lentila queer este un cadru de gândire viabil în acest context. În loc să privesc convingerile politice ca fiind contradictorii în mod natural, interpretez diferențele lor ca fiind produse istorice. Moneda acestei gândiri de tip queer constă în capacitatea sa de a dezvolta empatie față de activiștii care poartă ideologii diferite. A lua în considerare apelul la *queerness* înseamnă a fi tactic în cursul acțiunilor. Trebuie să trecem de la înțelegerea contradicțiilor ideologice ca fiind date doar pentru a le privi, la a le considera produse ale unor istorii specifice. Doar atunci putem implementa o ideologie care să funcționeaze, fără să fim îndepărtați de a utiliza o alta, dacă apare nevoia. ■

Adresă de corespondență: John Andrew G. Evangelista
<jgevangelista@up.edu.ph>

> Narațiuni discordante ale războiului antidrog din Filipine

de **Filomin C. Gutierrez**, Universitatea din Filipine, Filipine și membru în comisiile de cercetare ISA – Sociologia devianței (RC29) și Femei, gen și societate (RC32)

Când Rodrigo Duterte și-a asumat președinția în iulie 2016, un război împotriva drogurilor a fost imediat pornit în comunitățile din Filipine. Această campanie a făcut membrii Poliției Naționale din Filipine să convingă consumatorii de droguri să se predea și să se angajeze în mod voluntar să înceteze practica, peste un milion de „personalități ale drogurilor" predându-se în doar șase luni de la investirea administrației Duterte. Campania antidrog a fost cunoscută popular sub numele de Oplan Tokhang, termen umbrelă pentru *toktok* și *hangyo*, care în limba cebuano înseamnă „a bate" și, respectiv, „a pleda". Începând cu 2016, *tokhang* a devenit un eufemism pentru uciderea extrajudiciară (EJK), fie de către autorități, fie de către justițiarii antidrog.

Creșterea numărului de morți din războiul împotriva drogurilor a atras critici din partea grupurilor pentru drepturile omului. Surse oficiale au raportat că din iulie 2019, aproximativ 5.375 de personalități ale drogurilor au fost ucise în operațiunile poliției. Grupurile pentru drepturile omului estimează că numărul total de decese, care include EJK-urile, a ajuns la peste 25.000. Curtea Penală Internațională (ICC) a început să îl cerceteze pe Duterte pentru crime împotriva umanității în februarie 2018. Sondajele de opinie publică realizate de Stațiile Meteo Sociale (SWS) au indicat la sfârșitul lui 2019, că 75% dintre filipinezi consideră că au avut loc multe abuzuri ale drepturilor omului ca urmare a Oplan Tokhang.

Războiul împotriva drogurilor a generat un interes enorm în rândul cercetătorilor din științele sociale din Filipine, majoritatea fiind sensibilizată de perspectiva drepturilor omului. Estimările conflictuale ale numărului de decese, împreună cu aprecieri contrastante cu privire la întinderea și severitatea problemei drogurilor, au corelat dezbaterile legate de morala și politica campaniei anti-ilegale de droguri între autorități, grupurile pentru drepturile omului și experți, inclusiv cercetători sociali.

Narațiunile despre suferința celor arestați și văduvele celor uciși compun fundalul unei noi și violente realități filipineze. Această realitate este marcată de paradoxul hiper-stigmatizării consumului de droguri de actualul regim de justiție politică și penală în raport cu „proliferarea normalizată" a drogurilor, articulată prin termenul de *talamak* (cronic), frecvent utilizat de persoanele arestate, mass-media și o mare parte a publicului.

În propriile studii, m-am străduit să înțeleg narațiunile discordante ale infractorilor suspectați de droguri, implicând în special metamfetamina (cunoscută local sub numele de *shabu*). Am intervievat 27 de bărbați în pușcărie, cei mai mulți fiind persoane din clasa muncitoare la vârsta adultă timpurie și mijlocie până la sfârșitul maturității, arestați în primul an de Oplan Tokhang, sub acuzații legate de droguri. Aceștia au susținut că au fost arestați în mod greșit, că polițiștii au plantat probe și că au fost maltratați sau torturați pentru a-și mărturisi vinovăția. Aceștia au descris situația lor ca *walang kalaban-laban* (fără apărare) împotriva poliției care a intrat cu forța în locuințele lor. În ciuda tragicei situații personale, mulți dintre ei susțin în continuare campania antidrog a lui Duterte, deoarece reprezintă o acțiune decisivă împotriva problemei privind drogurile, problemă care s-a înrăutățit și care a fost ignorată foarte mult timp.

În mod clar, „infractorii de droguri" sunt o parte foarte mare a publicului „populist penal" care a generat sprijin pentru președinția lui Duterte în 2016. O panică morală în legătură cu creșterea numărului de dependenți de droguri și cartiere nesigure a susținut reînvierea populismului penal, termen propus de John Pratt ca o perspectivă care adoptă măsuri punitive împotriva criminalității bazate mai mult pe sentimente publice, și mai puțin pe dovezi empirice ori opinii ale experților. Acest lucru poate fi observat în sondajele de opinie publică publicate de SWS la sfârșitul anului 2019, care indică faptul că Duterte s-a bucurat de un scor net de satisfacție de 72% din partea filipinezilor, iar războiul său împotriva drogurilor a avut un scor net de satisfacție de 70%.

Înainte de președinția lui Duterte, studiile realizate de Gideon Lasco au arătat că tinerii dintr-o comunitate portuară din Filipine foloseau *shabu*-ul ca *pampagilas* (stimulator de performanță) pentru activitatea lor în sectorul informal (de exemplu vânzători, hamali, lucrători sexuali). În mod similar, participanții la studiul meu au mărturisit și faptul că au folosit *shabu* pentru a-și recăpăta forța din oboseală, a rămâne treji și a ocupa locuri de muncă care sunt greu de accesat sau necesită ore lungi de lucru neplanificate (de exemplu șoferi de

>>

„Problema drogurilor din Filipine nu are trebui redusă la o luptă între băieții buni de băieții răi, dependenții de cei care nu sunt, și polițiștii buni de polițiștii răi."

camioane și de *jeepney* [n.tr. mijloc de transport în comun tradițional filipinez], lucrători în construcții). Aceștia au refuzat să fie numiți „dependenți" pentru că, după credința lor, se pot opri oricând doresc, fără să lase să devină un viciu obișnuit. Deoarece îl achiziționează folosind salariile proprii și nu cu fonduri derivate din furt, jaf sau orice altă infracțiune, conferă *shabu*-lui legitimitatea unor mărfuri de consum pe piața deschisă. Domeniul de analiză a utilizării sale, prin urmare, trebuie să depășească noțiunile de relaxare sau refugiere, și teoriile subculturale ale dependenței și să funcționeze ca mijloc principal de a face față provocărilor sărăciei și precarității economice.

În ciuda apărării de către participanți ai consumului de droguri, deznodământul conversațiilor mele cu ei, a fost recunoașterea lor că *shabu* este un „distrugător de familii", „o sursă de criminalitate", „cel din urmă rău" și „o problemă națională" care trebuie eradicată. Un aspect esențial al narațiunii lor este că poliția dezinformată a făcut o greșeală în capturarea lor în loc să-i vizeze pe cei care sunt cu adevărat vinovați: dependenții care săvârșesc infracțiuni crunte pentru a-și sprijini viciul, traficanții înfometați de bani care îi exploatează, și polițiștii corupți care storc bani de la dependenți și negustori ambulanți.

Interviurile mele preliminare cu ofițerii de poliție pe Oplan Tokhang sugerează de asemenea, o experiență neînțeleasă de grupurile pentru drepturile omului și prezentată greșit de mass-media. Aceștia au vorbit despre convingerea lor în îndeplinirea mandatului și a idealurilor de a proteja țara și cetățenii săi de o amenințare cu droguri „care nu pare să se termine". În timp ce recunosc că drogurile umplu un vid creat de sărăcie și că cei care controlează drogurile exploatează economic o populație dependentă și săracă, ei consideră de asemenea, că personalitățile drogurilor sunt combatanți, înarmați cu arme, care sunt gata să riposteze. Mai important, aceștia privesc reflexiv Oplan Tokhang ca pe o campanie care a expus „adevărata profunzime a problemei drogurilor" și modul în care aceasta „a corupt grav rangurile poliției". Dacă o poveste profundă – o abordare folosită de Arlie Hochschild pentru a surprinde experiența republicanilor americani de dreapta – poate fi povestită din narațiunile „infractorilor de droguri", s-ar putea face o relatare cu totul diferită a realității filipineze compuse din narațiunile poliției.

Cercetările din științe sociale privind războiul din Filipine pentru droguri pot contribui într-adevăr la furnizarea de politici bazate pe dovezi, fie că acestea implică expertiza metodologică a cuantificării nivelurilor de dependență, reconceptualizarea tipologiilor de consum de droguri ori interpretarea opiniei publice asupra criminalității. Provocarea pentru sociologie este că trebuie să fie atentă la cadrele care oferă binarii ce reduc problema drogurilor din Filipine la o luptă între băieții buni de cei răi, dependenții față de cei care nu sunt, și polițiștii buni de polițiștii răi. Mai important, sociologii care cercetează războiul împotriva drogurilor trebuie să se preocupe de privilegiul elitismului penal, termen pe care Victor Shammas îl folosește pentru a face referire la o supraevaluare a opiniei științifice sau a unui expert, și la demiterea unui public considerat emoțional, irațional sau simplist. O astfel de auto-reflexivitate face ca sociologii să fie confortabili cu povești contestabile în cadrul grupurilor de actori sociali și între presupusele tabere din spectrul politic și moral care formează publicul. ■

Adresă de corespondență: Filomin C. Gutierrez <fcgutierrez@up.edu.ph>

> Făcând sociologie publică în Filipine

de **Phoebe Zoe Maria U. Sanchez**, SMAG/ CriDIS, UC Leuven, Belgia și Universitatea din Filipine Cebu, Filipine, și membru în comisia de cercetare ISA – Sociologie politică (RC18)

Membri ai organizațiilor religioase, științifice și ai societății civile s-au alăturat protestului stradal împotriva comemorării Legii Marțiale, în 2018.

Grămezi de cadavre s-au adunat sub actualul regim Duterte (*Rappler*, decembrie 2018). Mai concret, acest regim s-a angajat într-o schemă de soluționare politică impresionantă, cu o rețea de familii politice feudale și agenți externi în funcții publice, care îl susțin asemeni unor purtători de cuvânt, împreună cu poliția și birocrația statului militar din Filipine. Acest lucru se arată în modul prin care Duterte a reunit o majoritate enormă a membrilor Camerei Reprezentanților din Filipine și a demis un judecător-șef în 2018.

Cercetătorii pun la îndoială acest „populism autoritar", având în vedere că parțial, s-a spus că este amestecat cu programe populare și progresive în curs de dezvoltare, în ciuda apelului său deschis la „omor", ca strategie în politicile sale anti-criminalitate. Dar regimul încoronează un fel de dinamică politică care este o formă dreaptă și goală de autoritarism. A crescut recent interdicția polițienească, militară și para-militară în comunitățile filipineze, întrucât înrădăcinează politica murdară prin fraude electorale și corupție, angajându-se într-o distracție drastică a uciderilor, cu acțiuni à la McCarthy drept justificare pentru uciderea activiștilor sociali, persoanelor religioase, activiștilor pentru drepturile omului, avocaților, învățătorilor, profesorilor universitari, țăranilor, tinerilor și a altora.

O practică substanțială în sociologia filipineză încă de la prima dictatură a regimului Marcos este utilizarea sociologiei publice ca răspuns necesar la invizibilitatea percepută a sociologiei în rândul publicului filipinez. Acest lucru derivă din perspectiva care arată faptul că societatea filipineză se confruntă cu o criză de dictatură permanentă, de la Marcos la regimul Duterte. Acesta aduce în prim-plan întrebări despre natura primei așa-numite revoluții EDSA, Revoluția Poporului din 1986 care a răsturnat dictatura Marcos și poate a deschis cu adevărat calea spre o tranziție democratică. Din păcate, acum pare o concluzie eșuată că prima așa numită Revoluție a

>>

Puterii Poporului EDSA a fost scurtată de instrumentele pentru o democratizare autentică, dat fiind instituirea unui ordin fascist 33 de ani mai târziu. Acest lucru sugerează o criză de autoritarism permanent, provocând sociologia cebuano filipineză să regândească dacă anii care au urmat EDSA 1, au fost cu adevărat ani de onorare a unei tranziții democratice depline sau ani de îngrijire pentru forma dictaturii reînviate astăzi. Din ce alt motiv practica autoritară anterioară ar putea deveni vie în forma sa actuală și cu un efect și mai letal? Căci, în comparație cu uciderile lui Marcos, la puțin peste 3.000, volumul deceselor din ultima perioadă a fost în medie de 33 de persoane ucise zilnic, adică peste 30.000 în primii trei ani ai administrației Duterte (*Rappler*, decembrie 2018).

Sociologia publică practicată în Universitatea din Filipine, Cebu leagă: a) sociologia profesională, b) sociologia critică și c) sociologia politicilor publice. Acest lucru rezonează cu sociologia publică a lui Burawoy (2004) care s-a bazat pe cele patru divizii ale muncii sociologice, și anume: a) sociologia profesională, b) sociologia critică, c) sociologia publică (multiple forme) și d) sociologia politică. Sociologia profesională oferă mecanisme pentru modelarea sociologiei prin proiectarea și cercetarea corespunzătoare a metodelor și tehnicilor adecvate, adică studii de caz, sociografii, etnografii, observație a participanților, integrare de bază a maselor etc.. Acest lucru permite sociologilor și studenților deopotrivă să le testeze tezele și să se angajeze în conversații cu privire la politicile sociale și publice, instituții sociale, culturi, grupuri, organizații și procese de interacțiune între oamenii care lucrează împreună. În același mod, invită cercetătorii din științele sociale să reimagineze problemele sociale dincolo de construcționismul social, extinzând conversația publică filipineză pe străzi, oferind mecanisme de înregistrare și publicare a modelelor de articulare de interes public. Acest lucru se bazează pe practica politică autohtonă sau locală, în care sociologia critică permite înțelegerea luptei pentru putere între și printre grupurile implicate în conflict pentru anumite resurse limitate. Sociologia critică cântărește structurile – indiferent dacă sunt dominante sau dominate, cine controlează și cine este controlat. Punctul său final este crearea unei mase critice filipineze care poate fi mobilizată în demonstrații publice real organizate pentru a crea o mișcare socială. La rândul său, această mișcare socială devine elementul principal necesar pentru legătura finală care apreciază și evaluează conținutul și contextul politicilor publice sub forma sociologiei politice.

Interpătrunderea complexă a legăturilor menționate anterior face ca un amalgam concret de tehnici să permită sociologiei publice să funcționeze ca domeniu științific. Sociologia publică are loc atunci când dinamica democratizării este permisă pentru sectoarele marginalizate, astfel încât acestea să aibă acces la resurse și să joace un rol important în societatea civilă și în interiorul statului. În primul rând, ia forma unui exercițiu academic în imaginația sociologică, ca punct de conversație între studenți și profesori. Apoi, se extinde dincolo de cei patru pereți ai sălii de clasă, pentru a servi drept instrument social și pentru a permite un mecanism de deblocare a culturilor tăcute între comunitățile oprimate, prin discuții ample care teoretizează, prin ingineria socială care sprijină organizațiile în rândul indivizilor săraci, defavorizați, asupriți și opresați, precum și în rândul comunităților. Abilitatea unui sociolog de a strânge o forță sau un volum de oameni este un mijloc de a demasca modul în care statul a servit direct și violent ca instrument de protecție și de păstrare a intereselor clasei conducătoare.

În prezent, mai ales în Filipine, sociologii publici trebuie să fie înrădăcinați ca suporteri ai procesului de democratizare, deoarece Filipine se confruntă cu un nivel înrădăcinat de deficit democratic și cu absența statului de drept. De această dată, asemeni epocii lui Marcos, Filipine are nevoie de formațiuni ale societății civile care să fie auto-organizate, voluntare, generatoare de sine, cu adevărat autonome față de stat și capabile să suscite interesul public legat de o ordine legală sau de un set de reguli comune. Prin urmare, punctul final al sociologiei publice poate fi denumit *sociologia demonstrației publice*. Această sociologie a demonstrației publice constă în dovezi, instrumente de persuasiune, mecanisme tranzacționale și de coordonare, aparate cognitive și raționale sub formă de comunicatori eruditi colectivi pe probleme sau pledoarii și/ sau aparate sociale de mobilizare și concurență sub forma unor mase de oameni, sau bănci de vot. Această sociologie a demonstrației publice măsoară cât de eficientă și eficace este sociologia publică implicată. Iar publicul capabil de demonstrații, este un indiciu pentru instrumentarea politicilor publice, oferind o bază pentru evaluarea și contabilizarea eficacității sau a eșecului politicii publice a unui guvern.

Un final major al sociologiei publice este rezumarea și teoretizarea relației dintre guvern și guvernat (Lascoumes și Le Galès, 2007; *The American Sociologist*, 2005). Guvernarea efectivă în cadrul unei logici native sau a împărtășirii colective a comunității și a relației în solidaritate, vine dintr-o perspectivă a Sudului Global. Acest cadru este apoi încorporat în realizarea mijloacelor, reglementarea, generarea impozitelor și comunicarea în masă a instituțiilor guvernamentale supuse controlului public efectiv al societății civile și al demonstrației sale publice. ■

Adresă de corespondență: Phoebe Zoe Maria U. Sanchez
<phoebe.sanchez@uclouvain.be>

> Integrarea Mindanao în sociologia filipineză

de **Mario Joyo Aguja**, Universitatea de Stat din Mindanao, Filipine, președinte al Societății Sociologice Filipineze și membru în comisiile de cercetare ISA – Forțe armate și rezolvarea conflictelor (RC01), Sociologia îmbătrânirii (RC11), Sociologia dezvoltării urbane și regionale (RC21), Sociologia artelor (RC37) și Sociologia dezastrelor (RC39)

Participanții la conferința din 2019 a Societății Sociologice Filipineze din Mindanao. Credit: Societatea Sociologică Filipineză.

Insulele Mindanao, denumite adesea Filipinele de Sud, au suferit cel mai mult de marginalizare într-o istorie națională plină de narațiuni de marginalizare. Mindanao, cunoscute anterior ca Sultanatele Maguindanao și Sulu, au dezvoltat un sistem centralizat de guvernare și civilizație avansată mai mult decât restul țării înainte de sosirea spaniolilor în 1521. Sultanatele au luptat împotriva colonizatorilor spanioli timp de 300 de ani în amara „Rebeliune Moro", reușind să nu fie colonizate. Mindanao a devenit brusc parte din Filipine când americanii au semnat Tratatul de la Paris cu Spania în 1898 și a fost „colonizată legal". Cu toate acestea, SUA ca putere imperială a început activitatea devastatoare de colonizare a Mindanao, ceea ce a dus la marginalizarea economică, politică și culturală. Astfel de nedreptăți istorice comise împotriva oamenilor din Mindanao au fost legate de lupta grea a grupărilor Moro separatiste, o luptă responsabilă de starea teribilă a situației sociale și bunăstării din sudul Filipinelor. Nedreptățile comise împotriva popoarelor din Mindanao rămân până astăzi subiect al justiției transnaționale.

Ascensiunea Manilei (mai târziu Metro Manila) în nord, ca centru *de facto* al puterii economice, politice, militare

>>

și culturale, atât pentru regimurile coloniale, cât și pentru cele domestice, a perpetuat o relație de centru-periferie nedreaptă în țară. Misiunea căutării păcii în sud și descentralizarea guvernului spre o emancipare economică și politică mai autonome rămân evazive. Deși abundă în resursele naturale, Mindanao are rate ridicate de sărăcie, fiind chinuit de separatism și de controversatele conflicte musulmano-creștine. Pacea recentă adusă de Acordul Cuprinzător privind Bangsamoro (CAB) din 2014, între Guvernul Filipinelor (GPH) și Frontul de Eliberare Islamic Moro (MILF), cu amenințarea extremismului violent încă prefigurându-se, se adaugă statutului periferic marginalizat al Mindanao în națiunea filipineză ca subiect important și ca obiect al demersului sociologic.

> Narațiunea centristă a Societății Sociologice Filipineze

Narațiunea națională a relațiilor centru-periferie afectează diferite sfere ale demersurilor din țară, inclusiv narativele academice, științifice și profesionale. Societatea Sociologică Filipineză (PSS) este un exemplar al unei astfel de narațiuni. Dezvoltarea sociologiei în Filipine a fost în primul rând o inițiativă centru-metropolitană. Apartenența și conducerea acesteia au fost dominate de sociologii din centru. Publicația sa, *The Philippine Sociological Review*, a publicat în mare parte autori din centru, cu teme de interes pentru centru. Conferințele sale au avut loc mai ales în centru. În ultimul timp însă, această tendință se schimbă.

PSS a fost organizat în mare parte de oamenii din centru care aveau programe de sociologie în universitățile lor. Lista membrilor fondatori și afilierile lor instituționale reflectă acest lucru. Când PSS a fost înființată în 1952, membrii săi fondatori erau afiliați următoarelor instituții, toate situate în Manila metropolitană, printre care amintim: Universitatea De la Salle, Universitatea din Filipine pentru Femei, Bursa Creștin Rurală din Filipine, Universitatea din Est, Colegiul Sfântului Duh, Seminarul Teologic Union și de la Universitatea din Filipine.

În consecință, conducerea PSS a fost direcționată din metropolă. Din cei 69 de ani de existență, președinția organizației a fost deținută de Metro Manila de 54 de ori, de Luzon de șapte ori și Mindanao de opt ori. Insulele Visayas trebuie în continuare să ajungă la conducerea organizației. Timp de 43 de ani, Universitatea din Filipine și Universitatea Ateneo de Manila au concurat între ele pentru a-și asigura conducerea organizației, în timp ce Mindanao a fost la cârmă acesteia doar opt ani, adică 10,29%. Ultima dată când a ocupat funcția, a fost în anii '80. Abia în 2019 și 2020 a avut din nou ocazia să o conducă și să ofere o perspectivă puternică din Mindanao în discursul sociologic din țară.

> Un mandat în schimbare

Începând cu anii 2000, PSS a întreprins multiple inițiative în Mindanao. Acest lucru vine ca răspuns la apelul vremurilor, dar și pentru că oamenii din Mindanao au devenit în cele din urmă parte a conducerii. A devenit o oportunitate pentru PSS nu numai să își aducă apartenența la Mindanao, ci și să-și familiarizeze apartenența cu discursurile Mindanao, ca parte a narațiunii naționale. În ciuda problemelor de securitate, conferința PSS din 2014 a avut loc cu succes în General Santos City, cel mai sudic oraș Mindanao, cu tema „Crize, rezistență, comunitate: sociologie în epoca dezastrelor". Deși nu este conținută, dar într-un fel parte a „justiției transnționale" a organizației, Conferința din 2015 privind „Sociologia păcii și a conflic-telor: context și provocări" a avut loc din nou la Mindanao, în Iligan City, în partea de nord. Tema a fost în concordanță cu luarea în considerare a promisiunii Acordului din 2014 privind Bangsamoro între Guvernul Filipinelor și MILF [n.tr. Frontul de Eliberare Islamic Moro], precum și tragedia incidentului de la Mamasapano, unde 44 de membri ai Forței de Acțiune Specială a poliției filipineze au fost uciși. Odată cu ascensiunea populistă a lui Rodrigo Duterte la putere în 2016, primul președinte filipinez din Mindanao, PSS și-a ținut conferința în Davao, orașul său, având tema „Democrații imaginate: Transformarea puterii și cunoașterii în societatea filipineză". Conferințele din 2017 și 2018 au avut loc în Insulele Visayas, doar pentru a reveni în 2019 la Mindanao, în provincia Bukidnon, cu tema „Cetățenie implicată și identități".

Ca organizatori și gazde de eveniment, conferințele de la Mindanao au oferit oportunitatea instituțiilor superioare de învățământ din Mindanao de a acorda diplome în sociologie, și de se proiecta ca parte a narațiunii naționale de formare a noilor sociologi. Universitatea de Stat din Mindanao (MSU)- General Santos a fost gazda conferinței din 2014, urmată de Institutul de Tehnologie MSU-Iligan în 2015, și Universitatea Ateneo de Davao în 2016. Universitatea Centrală Mindanao (CMU) și Universitatea de Stat din Bukidnon au găzduit Conferința PSS din 2019. De asemenea, a devenit o oportunitate pentru sociologii din Mindanao să apeleze la platformă pentru a-și prezenta rezultatele din cercetare, pentru a dezvolta camaraderia și să devină parte în procesul de direcționare a PSS către o sociologie cu adevărat națională.

Astăzi, există mai multă conștientizare în rândul sociologilor filipinezi a tot ceea ce înseamnă Mindanao – oamenii, locurile sale, bogăția culturală și discursurile. Mindanao a început să erodeze hegemonia metropolitană și s-a integrat ca fiind „celelalte Filipine", demnă de discursuri sociologice critice și conducere. Odată cu munca Societatății Sociologice Filipineze din Mindanao din ultimii ani, aceasta a contribuit enorm la transformarea sociologiei filipineze într-o sociologie cu adevărat națională. ■

Adresă de corespondență: Mario J. Aguja <mario.aguja@msugensan.edu.ph>

> Sociologia globală în pandemie

de **Geoffrey Pleyers**, Universitatea Catolică din Leuven, Belgia, vicepreședinte ISA pentru Cercetare, fost președinte al comisiei de cercetare ISA – Clase sociale și mișcări sociale (RC47), și membru în comisiile de cercetare ISA – Sociologia religiilor (RC22), Sociologia tineretului (RC34), și Mișcări sociale, acțiune colectivă și schimbare socială (RC48)

Pandemia COVID-19 este o criză socială, ecologică și politică care necesită o sociologie globală. Source: Creative Commons.

Coronavirusul a readus știința în centrul spațiului public, chiar și în țările în care liderii populiști obișnuiau să o delegitimizeze. Epidemiologii, medicii și biologii ne prezintă informații importante: pandemia progresează în fiecare zi, și este cu mult mai rea decât o „gripă puternică". Cercetătorii din domeniul științelor sociale au venit la rândul lor cu fapte la fel de grave și de necontestat: în timp ce virusul în sine poate infecta pe oricare dintre noi, suntem profund inegali atunci când ne confruntăm cu acesta. Politicile de sănătate publică și inegalitățile sociale contează cel puțin la fel de mult, asemeni felului în care și organismele noastre reacționează atunci când vine vorba de consecințele mortale ale virusului. Experții științelor sociale au arătat că pandemia de COVID-19 nu este doar o criză sanitară. Este, de asemenea, o criză socială, ecologică și politică.

Pandemia a provocat o tendință de „de-globalizare". Statele și-au închis granițele. Călătoriile au scăzut brusc. Evenimente internaționale majore – cum ar fi Forumul Asociației Internaționale de Sociologie (ISA) – au fost anulate, ori amânate. Prioritatea guvernelor naționale este asigurarea accesului la echipamentele de sănătate și la consumabilele de bază pentru „proprii lor oameni". Deseori științele sociale au urmat această cale, concentrându-și atenția la nivel național. Cercetătorii și experții din domeniu au efectuat studii statistice naționale, analizând impactul diferențiat al virusului între clasele sociale, rasele și etniile din țara lor, monitorizând răspunsurile guvernului la criză și contribuind la dezbaterea publică națională.

Această revenire a naționalismului metodologic este un paradox, pandemia de COVID-19 fiind un fenomen de anvergură globală. Nu se oprește la granițele închise ale unui stat, dezvăluindu-ne astfel cât de interdependenți am devenit. Colaborarea internațională este crucială pentru a face față pandemiei. Este cu adevărat important în domeniul medicinei și al științelor naturii să ajungi la o mai bună înțelegere a virusului, să îmbunătățești tratamentele medicale și să vii cu un vaccin. Colaborarea internațională este la fel de importantă și în științele sociale. Trebuie să învățăm de la alte țări și din alte regiuni mondiale experiența pandemiei. O astfel de perspectivă globală nu trebuie să dea naștere unui „globalism metodologic" ori să se limiteze la macroanalize. Pentru a fi utili în timpul pandemiei, trebuie să încurajăm dialogul global între experții științelor sociale din diferite regiuni, încorporat pe deplin într-o realitate care este în același timp locală, națională, regională și globală.

>>

Adesea marginalizați de decidenții politici, contribuția experților în științele sociale în tratarea pandemiei de coronavirus s-a dovedit a fi la fel de importantă și în multe moduri chiar complementară cu aportul științelor exacte. Aceste contribuții s-au concentrat preponderent pe patru serii de dezbateri.

1. Pandemia, criză socială

Cercetătorii din domeniul științelor sociale au dezvăluit că deși virusul poate infecta fiecare ființă umană, pandemia ne afectează diferit, iar modul în care virusul este tratat este strâns legat de factorii sociali. Pandemia de COVID-19 a accentuat inegalitățile sociale, dezvăluind structurile sociale, în special pe cele ce țin de clasa socială, rasa și genul individului. O abordare intersecțională este vitală pentru a înțelege cum este experimentată criza și de ce modul în care ne confruntăm cu ea este profund inegal și nedrept. În țările sau în mahalalele fără un sistem solid de bunăstare a indivizilor, criza sanitară se poate transforma rapid într-o criză umanitară, cu consecințe mortale, organizațiile umanitare naționale și internaționale neputând să funcționeze așa cum o fac de obicei.

2. Guvernarea COVID-19

Un al doilea set de contribuții ale experților în științe sociale analizează modul în care decidenții politici și regimurile de guvernare se prezintă în raport cu răspândirea virusului. Statele-națiuni s-au impus ca principali actori responsabili de a gestiona pandemia. Instituțiile internaționale au dispărut în contextul crizei globale, inclusiv ONU și Uniunea Europeană. Pandemia a dezvăluit punctele forte și limitele sistemelor politice naționale. Lipsa de eficiență a unui guvern național ori discursurile reiterate ale unui lider de stat, batjocorind pandemia și aplicarea întârziată a măsurilor de urgență, au dus la sute de decese suplimentare. Confruntat cu pandemia, fiecare guvern a pus bazele propriei necropolitici. Cele mai multe state nu au reușit să ofere protecții de bază împotriva virusului, răspândit în rândul personalului medical național. Prin politicile lor, guvernele oferă disproporționat posibilități de a face față virusului, în timp ce persoanele care mor în azilurile de bătrâni, nu apar în statisticile publice ale majorității statelor.

Pandemia și măsurile de urgență aplicate au transformat relația dintre cetățeni și guvern. Cetățenii apelează la guvernele naționale pentru protecție, îngrijire și ajutor împotriva pandemiei. Mulți dintre ei acceptă un control social mai puternic din partea statului, noi tehnologii de supraveghere și de recunoașterea facială, totul în vederea gestionării pandemiei.

3. Cum reacționează societatea

Un al treilea set de contribuții analizează modul în care indivizii și societatea civilă gestionează criza. Sociologii analizează impactul profund al carantinării/ măsurilor de urgență aplicate asupra vieții, subiectivității și relațiilor sociale ale oamenilor. Relațiile intergenerationale au luat forme și semnificații noi. Tehnologiile digitale au preluat un rol major în menținerea relațiilor sociale. Măsurile de distanțare socială au pus în pericol solidaritatea și adesea au micșorat chiar limitele comunității în care se impun. În timp ce noi rețele de solidaritate au apărut în cartiere și orașe, asistăm la limitarea solidarității în cadrul comunităților naționale închise ori chiar a familiilor.

4. Va fi o nouă lume după criză?

Al patrulea set de analize tratează impactul pe termen lung al pandemiei. Ca și criză globală, pandemia de COVID-19 a deschis orizonturi de posibilități, putând fi o oportunitate de a remodela lumea într-un mod diferit. Mulți oameni de știință sociale au subliniat necesitatea unei lumi mai sensibile la ființele umane, asistență medicală și inegalități sociale, cu sisteme de asistență publică mai puternice. Cu toate acestea, criza poate deschide calea și pentru alte modele de societate. Până în prezent, concurența avidă a prevalat asupra a noi solidarități în gestionarea crizei. Pachetele masive de ajutor economic s-au concentrat mai degrabă pe salvarea corporațiilor naționale decât pe consolidarea serviciilor publice de asistență medicală. Pandemia poate deschide totodată calea către o nouă eră autoritară, cu o biopolitică centrată pe noile tehnologii.

Modul în care umanitatea va depăși pandemia de COVID-19 depinde de sectorul medical și de comunitatea științifică, în special în găsirea unui vaccin. De asemenea, ne vom baza pe modul în care societatea, factorii de decizie și cetățenii vor continua să gestioneze această criză, sădind semințele unei noi lumi care va urma.

Adresă de corespondență: Geoffrey Pleyers
<Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be>

> COVID-19: primele lecții învățate din pandemia de astăzi

de **Klaus Dörre**, Universitatea din Jena, Germania

Pandemia a afectat cel mai grav afaceri mici, printre ele numărându-se restaurantele și magazinele. Credit: Russ Loar/flickr.com. Unele drepturi sunt rezervate.

În aprilie 2020, în timp ce scriu aceste rânduri, economia se îndreaptă către o recesiune. Nimeni nu poate face o predicție exactă despre evoluțiile din lunile următoare, întrucât nu se știe cât va dura pandemia. Dar probabil că nu este prea îndrăzneț să anticipăm o criză profundă a economiei. Singura întrebare este cât de profundă va fi aceasta.

> Evoluții economice și impactul asupra forței de muncă

În cel mai bun caz, restricțiile din majoritatea țărilor se vor ridica într-o lună. Chiar și atunci, Germania ar trebui să țină cont de scăderi ale creșterii ca cele observate în perioada de criză 2007-9. Potrivit Institutului de Cercetări Economice ifo, restricțiile impuse timp de trei luni ar putea duce la o scădere a creșterii de până la 20%, cu până la 5,5 milioane de persoane care să lucreze cu program redus (ceea ce se numește *Kurzarbeit* în germană, și anume că angajați din Germania nu sunt concediați în timpul recesiunii, însă orele lor de muncă pot fi reduse la 0 în timp ce guvernul plătește o parte din veniturile pierdute). Dar multe companii mici și microîntreprinderi nu vor putea supraviețui mult timp fără asistență financiară directă. Aceasta este o problemă specială pentru zonele cu economie la scară mică. Pentru un campion mondial la exporturi precum Germania, nu este sigur dacă va exista un ritm de creștere rapidă după încheierea pandemiei. Acesta depinde de cât de repede se recuperează alte țări, cum ar fi China și vecinii europeni ai Germaniei. Acțiunile guvernului federal german sunt contradictorii: ar trebui să fie interesat de ajutor rapid în interiorul UE, dar blochează obligațiunile euro ca mijloc de gestionare a crizelor.

Sunt multe lucruri care îngrijorează în acest moment. Nimic despre această criză nu este bun. Acesta amenință mii de oameni cu moartea, face ca alte milioane să își piardă locurile de muncă, privând temporar miliarde de oameni de drepturi de bază importante. Cu cât durează mai mult această pandemie, cu atât efectele sale distructive asupra culturii, societății și economiei vor fi mai grave. Prin urmare, următoarele companii, indiferent dacă sunt mici sau mari, ar trebui să țină cont de următoarele: fără concedieri sau eventual concedieri

>>

temporare subvenționate. În general, protejarea ocupării forței de muncă va fi importantă. În Germania există măsuri probate și testate referitoare la programul redus de muncă, pe termen lung.

Procesele de producție depind de cooperare, care include contactul dintre oameni; contactele sociale la locul de muncă sunt importante pentru o mulțime de indivizi. Chiar și o activitate monotonă solicitantă din punct de vedere fizic este mai ușor de tolerat atunci când „chimia" dintre lucrători este una bună. Acest lucru a dispărut acum. „Păstrează-ți distanța!" practic înseamnă o de-socializare radicală sau chiar o de-comunitarizare.

Pe de altă parte, pentru locurile de muncă considerate în prezent sistemic relevante: în spitale, supermarketuri, case de bătrâni, agricultură etc., contactul fizic poate fi cu greu evitat complet. De exemplu, se pot respecta regulile și se pot proteja asistenții magazinului cu foi de plexiglas, dar pentru toți cei care nu lucrează de acasă, riscul pentru sănătatea lor este disproporțional mai mare. Acesta este unul dintre motivele pentru care șoferii de autobuz, perso-nalul de check-out, îngrijitorii și asistentele medicale primesc acum mai multă apreciere din partea clienților și a publicului larg. Nu putem decât să sperăm că acest lucru va continua și se va reflecta în viitor într-o salarizare mai bună, mai mult personal și condiții de muncă mai bune în aceste domenii. În orice caz, statele care vor trece cel mai bine prin criză sunt cele cu un sistem de sănătate robust și cu un stat al bunăstării ce manageriază bine criza. De asemenea, este clar faptul că țări de pe continentul european vor fi cele mai grav afectate de consecințele acestei crize – cele din sud și sud-est. Ratele ridicate ale mortalității celor infectați cu coronavirus în Spania și Italia sunt, de asemenea, legate de reducerea finanțărilor din sectorul de sănătate impusă acestora de politica europeană de austeritate.

> O slăbire a democrației?

Statele Unite ale Americii este în prezent centrul pandemiei globale. Dreapta radicală încearcă în mod firesc să profite de situație. Tot felul de teorii ale conspirației sunt răspândite on-line. Cei care le cred își riscă nu numai propria sănătate, ci și pe cea a altor persoane. Dar oamenii vor vedea că, oriunde populiștii de dreapta, cum ar fi Trump sau radicalii de dreapta, precum Bolsonaro sunt la putere, gestionarea crizelor va eșua complet. Prin urmare, cred că această criză va duce la o înfrângere uriașă pentru populiștii și radicalii de dreapta.

În schimb, există o problemă diferită în ceea ce privește procesele democratice: schimbările climatice ar putea implica o serie de șocuri externe care necesită, de asemenea, gestionarea pe scară largă a crizelor. Prin urmare, trebuie să fim atenți ca starea de urgență să nu devină normă. Democrația are nevoie de discuții pu-blice, dezbateri, demonstrații și greve. Aceste drepturi fundamentale trebuie să fie protejate în permanență – în ciuda crizelor.

> Schimbări necesare

După coronavirus, lumea – și lumea muncii – vor fi diferite. Dogmele politicii economice considerate incontrovertibile în ultimele decenii au fost acum măturate: plafonul datoriei – *passé*! „Cota neagră" a unui buget guvernamental echilibrat – acesta a fost ieri: datoria publică este toată furia. Această schimbare de paradigmă va continua după pandemie. A fost întârziată, iar criza de coronavirus a accelerat-o doar. De asemenea, oamenii se vor întreba cum să interpreteze faptul că pentru a doua oară în zece ani, economia de piață capitalistă a trebuit să fie salvată prin metode care aparțin economiei de tip non-piață. Nu va mai fi posibil să respingă astfel de evenimente ca fiind „lebăda neagră" în viitor. De asemenea, va fi mai ușor pentru noi toți să decidem de ce avem cu adevărat nevoie. Chiar și eu pot trăi foarte bine fără Bundesliga [n.tr. campionatul intern de fotbal al Germaniei], dar nu am putea trăi fără brutari, fermieri, asistenți medicali, șoferi de camioane și vecini care să ne ofere ajutor. Aceasta arată că toți avem nevoie de o infrastructură socială care să funcționeze bine. Aceasta trebuie să devină un activ public bine finanțat. Dacă comparați venitul lunar al fotbalistului profesionist Jadon Sancho cu cel al unei asistente de geriatrie, este clar imediat că ceva nu este corect în societatea noastră. Serviciile sociale trebuie modernizate din punct de vedere social – financiar, dar și din punct de vedere al ierarhizării în piramida de recunoaștere.

În ceea ce privește provocările schimbărilor climatice, criza este încetinită de dezastru. La fel ca în 2009, emisiile dăunătoare climei și probabil consumul de resurse vor scădea. Datorită crizei, Germania poate chiar să își atingă obiectivele climatice până la urmă. Totuși, acest lucru nu are absolut nicio legătură cu revoluția în sustenabilitate de care avem urgentă nevoie. Putem vedea acum foarte clar că statul este asertiv în perioadele de criză. Poate restrânge libertățile pe care le exercităm în detrimentul altora, prin reguli obligatorii, în beneficiul tuturor! Dar după cum am menționat mai sus, este întotdeauna crucial ca acțiunile statului să fie supuse deciziilor democratice. Libertatea are o dimensiune socială obligatorie și aceasta se aplică inclusiv libertăților antreprenoriale. În viitor, aceste libertăți trebuie să fie strict legate de obiectivele de sustenabilitate. Singurul lucru care este mai bun decât să nu conduci un SUV este să nu-l produci! Și mai bine, decât exportul de echipamente militare este nefabricarea acestuia în primul rând. Exemplele arată clar: după criză, avem nevoie de o dezbatere fundamentală despre ordinea noastră economică – iar această dezbatere nu trebuie să fie condusă exclusiv de economiști și politicieni de carieră. ■

Adresă de corespondență: Klaus Dörre
<Klaus.doerre@uni-jena.de>

> Sociologia

în lumea post-coronavirus

de **Sari Hanafi**, Universitatea Americană din Beirut, Liban și președinte al Asociației Internaționale de Sociologie (2018-22)

Din cauza coronavirusului, lumea se schimbă și odată cu aceasta, teoria și analiza sociologică. Sursa: Creative Commons.

Atmosfera suprarealistă a pandemiei COVID-19 a scos în evidență vulnerabilitățile în ceea ce privește încrederea dintre ființele umane, dintre țări și dintre cetățeni și guverne; ne împinge să ne ridicăm mari întrebări despre noi înșine, despre relațiile noastre sociale și despre viață în general. Această criză nu se limitează doar la sănătatea publică și la mediu ori la economie; momentul la care asistăm este un moment al adevărului în ceea ce privește criza modernității târzii și a sistemului ei capitalist la scară foarte largă. Nu vom putea reveni pur și simplu la „modul obișnuit de a face lucrurile" după ce vom trece prin această criză, iar științele sociale ar trebui să se străduiască atât să analizeze, cât și să se angajeze activ în abordarea acestor noi realități.

Ce va fi sociologia în lumea de după coronavirus? Aș dori să pun accentul pe trei sarcini pentru sociologie: construirea unei atenții pe mai multe niveluri care să se ramifice de la comunitate la umanitate; să adopte o abordare activă în lupta împotriva bolilor antropocenului și capitalocenului; și, în sfârșit, să stabilească o agendă mai bună pentru recunoaștere și obligație morală.

> Atenție multi-nivelară, de la comunitate la umanitate

În primul rând, situația în lumina coronavirusului a dezvăluit foarte clar cât de interconectată este cu adevărat lumea, transformând imaginea unui sat global dintr-o metaforă într-o realitate. Totuși, încă trebuie să generăm *mai multă solidaritate globală și mai multă globalizare umanistă*. Pentru a face acest lucru este nevoie de o *conceptualizare multiscalară*. Gilles Deleuze a susținut că stânga (inclusiv majoritatea oamenilor din științele sociale), percepe lumea în termeni de relații care încep de la cele mai îndepărtate puncte, mișcându-se spre interior. De exemplu, inegalitatea socială a fost înțeleasă ca un fenomen mare și global de exploatare care poate fi urmărit în interior, prin imperialism și colonialism. Din această cauză, majoritatea oamenilor din științele sociale încearcă să se ocupe de structurile imperialismului și colonialismului pentru a aborda corect suferința claselor sociale (abstracte) afectate.

Contrar acestor idei, sunt unele mișcări de politică identitară (adică unele mișcări islamice și mișcări de extremă dreaptă și conservatoare), care consideră relațiile ca începând dintr-un punct apropiat, deplasându-se spre cele mai îndepărtate. Ei cred în munca de comunitate și în relațiile de familie și de vecinătate. De exemplu, susținătorii lui Trump cred în capacitatea sa de a aborda inegalitățile sociale cu care se confruntă americanii albi din comunitățile rurale uitate. Organizațiile bazate pe credință din Liban sunt în prezent cele mai proactive ONG-uri care se ocupă de familiile care și-au pierdut locul de muncă în timpul restricțiilor impuse în timpul pandemiei. În cazul celorlalte mișcări de politică identitară (concentrate în jurul etniei, genului, sexualității etc.), lupta lor poate varia considerabil în funcție de context, dar este adesea ancorată în lupta comunitară, înarmată cu doctrina drepturilor universaliste ale omului. Cu toate acestea, pentru Richard Rorty, promovarea unei agende culturale a pluralismului, această luptă a „stângii culturale" pentru justiția de clasă socială, este uneori minimă (ca în cazul SUA).

>>

Consider sociologia post-coronavirus ca fiind una capabilă să reinventeze modul în care sociologia și-a concentrat în mod tradițional atenția (de la exterior spre interior sau din interior spre exterior), spre crearea de metode care iau în considerare mai multe aspecte: regândirea importanței familiei și a comunității, a eticii iubirii, a ospitalității și îngrijirii, apoi extinderea la nivelul statului-națiune și a umanității în ansamblu.

> Lupta împotriva antropocen/ capitalocenului

COVID-19 este o boală nu numai a globalizării, ci și a antropocenului. Crezul consumerismului uman epuizează resurse pe care planeta noastră nu le poate reînnoi. Acest virus nu este decât un episod (deși semnificativ) al unui astfel de consumerism. După cum știm, acest virus a fost transmis de la animale nedomesticite (cum ar fi civete, pangoline și lilieci), la ființe umane prin consumul acestor animale. Sunt într-adevăr atât de gustoase? Bourdieu ar considera acest lucru ca un semn al distincției, subliniind cantitatea semnificativă de obiecte inutile și luxoase pe care noi, clasa de mijloc și inferioară, le consumăm. Aici, pentru mulți libanezi, o vacanță devine sinonimă unei călătorii în străinătate.

Acest consumerism vorace este indus de ceea ce sociologul francez Rigas Arvanitis a numit *accesul mitologic la fericire*, care în cele din urmă servește asemeni unui accelerator eficient pentru mai multe probleme de sănătate, epidemii, decese și dezastre. Examinarea acestor relații din mai multe puncte de vedere nu se poate face fără a reconecta individul, societatea și natura. De exemplu, abordarea schimbărilor climatice și a sistemului economic politic nu se poate face fără a face publicul conștient cu privire la relația oamenilor cu pământul și cu umanitatea. Jason Moore propune noțiunea de „capitalocen" similar unui fel de provocare critică pentru sensibilitatea antropocenului. Pentru el, capitalismul organizează natura în ansamblu: ecologia mondială este cea care se alătură acumulării de capital, urmăririi puterii și coproducerii naturii în configurații istorice succesive.

Această abordare multiscalară necesită reconectarea economică la social și deopotrivă conectarea la politic și cultural. Trebuie să reînviem conceptul lui Karl Polanyi de încorporare socială. Polanyi a introdus trei forme de integrare a societății în economie: schimbul, redistribuirea și reciprocitatea. Științele noastre sociale ar trebui astfel să regândească cu seriozitate acești trei termeni, întrucât piața (un loc de schimb) trebuie să fie moralizată, ceea ce include instituirea unui control societal ferm împotriva tuturor formelor de speculație. Redistribuirea nu se poate face fără a lua măsuri semnificative pentru a preveni concentrarea bogăției într-o minoritate de companii din fiecare sector, fără a stabili o impozitare grea pe niveluri ridicate de capital și bogăție, ori fără a trece la o economie cu creștere lentă, corolară (inclusiv necesitatea unui transport public ieftin și cu emisii reduse de carbon, considerând serviciile publice mai degrabă investiții decât vulnerabilități și creșterea securității piețelor muncii). Voi lăsa problema reciprocității pentru următoarea secțiune a acestui articol.

Suntem conștienți că lupta pentru mediu este inseparabilă de alegerea noastră privind economia politică și natura sistemului nostru economic dorit – iar aceste conexiuni între ființe umane și natură nu au fost niciodată la fel de imediate ori intim conectate ca acum. Există o criză acută de creștere rapidă, care a fost exprimată foarte clar de fostul președinte al Statelor Unite ale Americii, Ronald Reagan, atunci când a spus: „[aici] nu există astfel de limite pentru creștere, deoarece nu există limite pentru om în ceea ce privește capacitatea lui de a gândi inteligent, imaginația și întrebările pe care și le poate pune". Într-un număr anterior al revistei *Global Dialogue*, James Galbraith și Klaus Dörre au sugerat că există într-adevăr limite pentru creștere și au delimitat o nouă economie cu creștere conștient-lentă, care încorporează fundamentele biofizice ale economiei în mecanismele sale de funcționare.

> O politică de recunoaștere și obligație morală

Acum voi ajunge la problema reciprocității în încorporarea socială a lui Polanyi. Polanyi a definit-o drept schimbul reciproc de bunuri sau servicii ca parte a relațiilor pe termen lung, unde reciprocitatea, obligația morală și îngrijorarea se adaugă relațiilor contractuale. Reciprocitatea necesită o politică de recunoaștere între grupuri și/ sau rețele care acceptă identitatea celorlalți, care funcționează în conformitate cu paradigma pluralismului și a multiculturalității. Reciprocitatea funcțională depinde de puterea sau slăbiciunea obligațiilor morale din relațiile sociale. Relațiile sociale puternice pot fi văzute în rețelele de solidaritate prezentate de Mark Granovetter, care susține că uneori relațiile puternice sunt relații de pe urma cărora oamenii pot beneficia. În legătură cu aceasta și extinzându-ne, amintim de punctul de vedere al lui Alain Caillé care împinge o ipoteză anti-utilitaristă, în care dorința ființelor umane de a fi apreciate ca darnice, înseamnă că relațiile noastre nu se bazează doar pe interes, ci și pe plăcere, pe datorie morală și pe spontaneitate.

Sociologia de după coronavirus va avea semnificație numai dacă este înarmată cu o utopie care, chiar dacă nu este pe deplin realizabilă, ne va direcționa acțiunile. Nu există o viață etică fără utopie, iar diferența dintre predicarea clerică și utopia unui sociolog este că aceasta din urmă nu denunță neapărat viziunea antiutopică a altora, ci poate chiar caută să lucreze cu cei care cred în ea. Astfel de sociologie ar trebui să aprecieze și să dezvolte în continuare relația de schimb maussian și obligația morală care leagă științele sociale de filosofia morală.

Este posibil ca această criză globală să fi determinat strategii noi de consolidare a exploatării, deposedării și a capitalismului neoliberal și să fi sporit atingerea lăcomiei și egoismului nostru. Ne-a oferit de asemenea, oportunitatea de a explora și a oferi noi moduri de înțelegere a umanității și a revendicării noastre sociale. ■

Adresă de corespondență: Sari Hanafi
<sh41@aub.edu.lb>

> Spațiul urban de gen din Bangladesh

de **Lutfun Nahar Lata**, Școala de Științe Sociale, Universitatea din Queensland, Australia și membru în comisia de cercetare ISA – Dezvoltare urbană și regională (RC21)

Femeile din mahalaua Sattola vând legume pe stradă. Credit: Lutfun Nahar Lata.

Mega orașele cu cea mai rapidă creștere din lume nu reușesc să ofere sprijin oamenilor din zonele sărace în ceea ce privește nivelul de trai. În consecință, informalitatea, termen care face referire la activitățile ce în mare parte rămân nerecunoscute de regimurile „formale" și include atât locuințe cât și practici de trai, este o mare parte a economiilor orașelor din sud. Oamenii săraci depind de sectorul informal pentru câștiguri, adesea având un statut juridic ambiguu. Economia informală oferă 60 până la 80% din locurile de muncă urbane și până la 90% din noile locuri de muncă în multe dintre orașe. Dhaka, un mega oraș sudic, nu face excepție. Cu excepția celor angajați în sectorul articolelor de îmbrăcăminte și a altor locuri de muncă cu salarii mici, majoritatea rezidenților din mahala nu au acces la oportunități economice formale. Cercetările existente arată că majoritatea strategiilor guvernamentale de planificare și dezvoltare din Dhaka s-au concentrat mai mult pe infrastructură și dezvoltarea imobiliară pentru a răspunde economiilor formale și a nevoilor de locuințe de elită, și mai puțin pentru a răspunde nevoilor de locuințe și de angajare ale săracilor din mediul urban. Prin urmare, sectorul informal a devenit cea mai importantă opțiune de trai pentru cei săraci. Cu toate acestea, comercianții informali întâmpină multiple provocări în utilizarea spațiului public din Dhaka pentru mijloacele de trai.

Printre numeroasele bariere impuse de informalitate în ceea ce privește oportunitățile de câștig, se numără obstacolele de acces la spațiul public pentru a desfășura afaceri, inclusiv în locații apropiate locuințelor și așezărilor săracilor. Multiple studii din întreaga lume au explorat importanța spațiului public pentru activitățile de vânzare, arătând cum accesul la spațiul public pentru mijloace de trai este foarte important pentru orășenii săraci din Sudul Global. Cu toate acestea, în majoritatea orașelor din Sudul Global, practicile de planificare urbană și guvernare nu au lăsat niciun spațiu pentru numărul tot mai mare de săraci din oraș. În plus, din cauza creșterii continue a populației, majoritatea provenind mai ales din migrația rural-urbană, și a cererii de terenuri pentru dezvoltare imobiliară, presiunea asupra terenurilor este foarte mare. Drept urmare, accesul la spațiul public este una dintre principalele provocări pentru cercetarea viitoare a mijloacelor de trai în mega orașe.

>>

Spațiul urban este construit social: diferiți actori au interese, nevoi și dorințe diferite și putere diferențiată pentru a domina spațiul. Întrucât însușirea spațiilor publice pentru vânzarea produselor este formal ilegală în Dhaka, săracii urbani sunt evacuați în mod regulat din spațiile publice, încălcând securitatea mijloacelor de trai și dreptul lor la oraș. O altă problemă persistentă este utilizarea spațiului din perspectiva de gen. Discursul despre spațiu și gen s-a schimbat considerabil începând cu anii '70, odată cu destrămarea vechii construcții a bărbatului public și a femeii private, fapt datorat accesului frecvent al femeilor la spațiul public urban și utilizarea acestuia. Cu toate acestea, accesul la spațiul public pentru obținerea unui venit este încă o problemă pentru femei. Accesul la spațiul public pentru femei depinde de normele sociale, valorile, practicile religioase și de traiectoriile de gen determinate din punct de vedere social. Participarea femeilor sărace la economia informală din Dhaka este importantă pentru supraviețuirea gospodăriilor sărace din mahalale, întrucât, în mod normal, un venit unic nu este suficient pentru întreținerea familiei. Cu toate acestea, accesul femeilor sărace la spațiul public este deseori constrânsă, ideologiile de gen dominante încă plasând locul femeilor acasă.

Deși majoritatea studiilor asupra orașelor din Asia de Sud dezvăluie implicarea femeilor sărace în munca la domiciliu, câteva studii au analizat utilizarea spațiului public pentru mediul de viață. Am efectuat un studiu etnografic în mahalaua Sattola din Dhaka pentru a explora aspectele de gen ale apropierii spațiului public urban pentru mijloace de trai. Am efectuat muncă de teren timp de patru luni, din noiembrie 2015 până în februarie 2016 și am intervievat 94 de lucrători informali (18 femei și 76 de bărbați). Rezultatele mele ilustrează modul în care femeile suportă tripla povară a stigmatului social, a barierelor religioase și a patriarhatului în accesarea spațiului public pentru a obține un venit.

Cercetările mele au descoperit că majoritatea femeilor din Sattola nu au fost angajate în nicio activitate care să le aducă venit; acestea sunt descurajate de normele religioase ale purdah – un obicei musulman care restricționează mișcările femeilor, alegerile vestimentare și activitățile de muncă. Angajarea în activități externe generatoare de venit este, de asemenea, considerată un semn al sărăciei extreme. Drept urmare, doar 3% dintre femeile din mediul rural au un loc de muncă plătit comparativ cu 24% dintre bărbații din mediul rural; iar participarea femeilor în sectorul plătit, neagricol este de 18%. Acest lucru are loc din cauza faptului că forța de muncă plătită a femeilor nu este apreciată la fel de mult precum rolurile lor de reproducere, de îngrijire sau alte îndatoriri domestice. Femeile, chiar și cele în vârstă, care au rupt aceste granițe de gen și au plecat dincolo de casele lor pentru a obține un venit, au fost victime ale hărțuirii sexuale, verbale și a altor tipuri de hărțuire și maltratare. Bărbații vorbeau de rău despre caracterul lor caracterizat de încălcarea normelor sociale. Majoritatea participanților care erau angajați în meserii informale au experimentat acest lucru, chiar dacă vindeau zilnic bunuri și legume în apropierea caselor lor. De exemplu, una dintre participante mi-a spus: *„pentru că sunt o femeie care face afaceri, mulți oameni mă vorbesc de rău. Chiar și așa, eu trebuie să conduc acest magazin pentru a-mi educa copilul"*. O altă participantă mi-a spus: *„Când vând ceai, unii bărbați îmi vorbesc urât. Uneori îmi ating corpul să mă hărțuiască"*. Unele femei au ignorat pur și simplu opiniile altor persoane deoarece erau prea sărace și vulnerabile pentru a mai fi atente la ele. După cum spunea un vânzător de ouă fierte, *„Oamenii au o mentalitate diferită și nu îmi pasă de asta"*. Foarte des femeile sărace își desfășoară afacerile pe străzi, deoarece nu au alte alternative pentru a-și câștiga traiul. De exemplu, soțul lui Moyna era bolnav și nu a putut întreprinde niciun fel de activitate, fiul era toxicoman și nu locuia cu ei, așa că a trebuit să conducă singură afacerea. Când oficialii Consiliului de Cercetare Medicală din Bangladesh (BMRC) i-au evacuat de pe trotuarul adiacent al BMRC, ea a început să vândă pe strada principală din mahalaua Sattola din Dhaka.

Studiul meu a descoperit că multe femei se confruntă cu hărțuirea sexuală extremă din partea bărbaților. Dacă femeile circulă într-un anumit spațiu pentru a vinde bunuri sau alimente, uneori bărbații le tratează ca fiind „lucrători sexuali". Drept urmare, majoritatea femeilor participante care își desfășurau afacerile în afara mahalalelor erau însoțite de frații mai mari, vecini, soți sau copii. De exemplu, atunci când Tahera a început o afacere cu flori, vecinul său Noakhali a însoțit-o astfel încât să nu cadă victima hărțuirii verbale și sexuale de către alți bărbați. Se susține adesea că munca și câștigurile femeilor le-ar putea împuternici. Totuși, acest lucru pare să fie un mit pentru cele mai sărace femei din Dhaka, unde siguranța lor (fizică) depinde de a avea un însoțitor de sex masculin.

Guvernul Bangladeshului este mândru de realizarea de a se plasa pe locul 47 în rândul a 144 de țări din Raportul Global de Gen din 2017. Cu toate acestea, guvernul s-a concentrat mai ales pe îmbunătățirea vieții și a mijloacelor de trai ale femeilor sărace din mediul rural și a luat măsuri pentru a oferi formare generatoare de venituri femeilor din mediul rural și din orașele mici. Până în prezent, guvernul și ONG-urile subliniază „interesele strategice de gen" ale femeilor, care decurg din identificarea femeilor ca având o poziție de subordonare față de bărbați. Guvernul și ONG-urile au lucrat, de asemenea, pentru a sprijini participarea femeilor la muncă, oferindu-le împrumuturi mici pentru a-și îndeplini „interesele practice de gen". „Interesele practice de gen" apar ca răspuns la o nevoie percepută ca fiind imediată de către femei într-un context specific în funcție de rolurile lor acceptate social în societate, în loc să genereze un obiectiv strategic pe termen lung precum emanciparea femeilor. Cu toate acestea, este necesară îmbunătățirea condițiilor de muncă ale femeilor din mediul urban, oferirea de facilități precum centrele de zi, care ar permite participarea la forța de muncă a femeilor. Mai important, guvernul trebuie să ia măsuri pentru a asigura siguranța fizică a femeilor și pentru a iniția proiecte în vederea construirii unui oraș sigur. Dacă guvernul și ONG-urile nu asigură siguranța fizică a femeilor în spațiile publice, toate eforturile lor – toate regulile și reglementările pe care guvernul le-a introdus până acum pentru îmbunătățirea situației femeilor – vor eșua, neavând rezultate semnificative. ■

Adresă de corespondență: Lutfun Nahar Lata <l.lata@uq.edu.au>

> Internaționalismul muncii

și libera circulație a capitalului

de **Raquel Varela**, Universitatea NOVA Lisabona, Portugalia

Foto: Nick Bastian/ flickr.com. Unele drepturi sunt rezervate.

În vara anului 2016, multinaționala americană Dura Automotive, furnizor global de componente auto care operează în mai multe țări, s-a angajat să livreze componente către Chrysler, Audi și BMW. Comenzile erau în creștere și Dura risca să plătească amenzi mari dacă muncitorii nu acceptau orele suplimentare de weekend pentru îndeplinirea comenzilor. Muncitorii germani de la Dura Plettenberg au decis că vor face acest lucru numai dacă Dura ar accepta un acord colectiv cu IG Metall, sindicatul muncitorilor în metal din Germania; fabrica a fost amenințată cu relocarea din Germania în Portugalia și alte țări, dar și cu o reducere de la 1.000 la 700 de locuri de muncă. Managerii Dura au reacționat cu o formă radicală de dumping – au solicitat 260 de lucrători portughezi din Dura Carregado să meargă în Germania pentru a lucra în iulie 2016. Călătoria a fost împiedicată inițial de presiunea locală: muncitorii germani au amenințat să închidă fabrica. Dar, în octombrie 2016, după mai multe negocieri, aproximativ 300 de lucrători portughezi au ajuns în Germania pentru a produce comenzile sâmbăta și duminica timp de aproape două luni.

Mulți muncitori i-au primit cu proteste. Între timp, IG Metall a adus cazul în judecată. Instanța a declarat o sentință fără precedent: operațiunea a fost legală, deoarece Dura a fost în timpul săptămânii nemțească, iar în weekend portugheză! Într-un interviu, un muncitor portughez a spus că, la sosirea lor, atmosfera era „tensionată” iar mașinile au fost parțial sabotate de lucrătorii locali.

> Migrația forței de muncă în centrul restructurării europene a muncii

Într-o societate comodificată – în care forța de muncă în sine este o marfă – pentru a-și vinde puterea de muncă, muncitorii concurează nu doar în interiorul aceluiași sector, ci și pe piața muncii naționale și internaționale. Migrația forței de muncă este legată de un factor obiectiv – valoarea salariului și dreptul de a avea un loc de muncă. Lipsa unor partide politice puternice, care să reprezinte interesele internaționale ale clasei muncitoare a lăsat această problemă pradă a două variante ale politicilor naționaliste: una de tip rasist/ prohibiționist (extrema dreaptă), și una care promovează libera circulație a forței de muncă (a partidelor liberale, conservatoare și social-democratice), incluzând uneori și anumite drepturi sociale (în cazul partidelor social-democrate). Astăzi nu există o politică internaționalist radicală cu o influență reală asupra acestei probleme în societățile europene. Politicile de migrație ale statelor europene au răspuns în primul rând la imperativele de gestionare a forței de muncă, și nu în mod fundamental la considerentele umanitare sau multiculturale. Fără legături eficiente de solidaritate între cei care câștigă mai mult în favoarea celor care câștigă mai puțin, rasismul și xenofobia vor avea fundamente sociale să crească.

Globalizarea a creat concurență între muncitori prin reducerea salariilor la nivel mondial, dar poate a creat, de asemenea, condițiile pentru opusul său: internaționalismul.

>>

Dacă un grup de muncitori din Dura Carregado poate întrerupe o grevă în Germania, docherii din întreaga Europă pot, la costuri minime, să facă grevă pentru docherii din Portugalia, ajutându-i să câștige bătălia.

> Susținerea unei greve peste granițe

Uniunea Internațională a Docherilor (The International Dockers Union – IDF), acum cu 140.000 de membri, a fost fondată în urmă cu 20 de ani în Liverpool, Anglia. Pe 29 septembrie 1995, 500 docheri cu contracte permanente de la Liverpool au refuzat să picheteze alături des aproximativ 50 de lucrători precari. Compania Mersey Docks and Harbour (MDHC) i-a concediat pe toți, începând o dispută care și-ar fi atins punctul maxim global între 1995 și 1998.

Disputa de la Liverpool poate fi considerată prima mișcare internaționalistă a lucrătorilor din Europa împotriva neoliberalismului – și astfel de lupte au fost rare. De asemenea, a fost un conflict care avea să unească lucrătorii precari și flexibili cu lucrătorii protejați în aceeași luptă prin acțiune colectivă, un conflict care a mobilizat solidaritatea activă între cele două grupuri. Aceeași strategie și același principiu a dus la faptul că în 2013, lista condusă de António Mariano, docherul portughez care a participat cel mai activ la mișcarea de sprijin pentru Liverpool, a câștigat alegerile pentru conducerea sindicală de la Lisabona. De la început, Uniunea Internațională a Docherilor a fost caracterizată prin gesturi autentice de solidaritate internațională care depășesc cuvintele diplomatice – prea comune în alte confederații – cu greve de solidaritate activă internațională sau regională, strategii comune în cadrul reuniunilor și adunări locale și globale.

Între 2013 și 2016, sindicatul a dezvoltat o serie de greve și lupte care au condus la angajarea lucrătorilor anterior precari în Portul Lisabona, contrar legii care liberalizase contractarea din porturi la cererea Troicii (Comisia Europeană, Banca Centrală Europeană și Fondul Monetar Internațional), în timpul crizei financiare portugheze.

Pe 1 august 2012, guvernul portughez a aprobat un nou cod al muncii care a respins contractul colectiv de muncă și a pus în aplicare: o propunere pentru noi relații industriale; încheierea limitei pentru angajarea lucrătorilor ocazionali; anularea celor mai calificate categorii de lucrători; creșterea programului de lucru și reducerea salariului de la 1.700 de euro la aproximativ 550 de euro; și concedieri. Conducerea sindicală a răspuns printr-o strategie clară: au subvenționat lucrătorii precari concediați, prin intermediul fondului de grevă al lucrătorilor stabili, și au urmărit să convingă Consiliul Internațional al Docherilor (International Dockworkers Council – IDC) să organizeze o grevă la nivel european, în februarie 2014.

Pe 4 februarie 2014, sub inițiativa IDC, au avut loc adunări în diferite porturi din Europa pentru a informa toți lucrătorii despre ceea ce se întâmplă la Lisabona. În timpul acestor adunări, pentru a-și exprima solidaritatea, munca a fost oprită în toate porturile. Greva de două ore s-a încheiat cu o victorie pentru docherii din portul Lisabona – promisiunea că cei 47 de lucrători precari vor fi reîncadrați, unii în condiții mai bune decât înainte. Această grevă a solidarității internaționale și greva Ryanair din Europa în iunie 2018 au fost, din câte știm, singurele greve internaționale care demonstrează solidaritatea la nivel european după criza din 2008. În alte cazuri, predomină abordările naționaliste ale sindicatelor din țările lor.

În opinia mea, ceea ce a fost decisiv în înfrângerea de la Dura și succesul docherilor de la Lisabona, este evoluția sindicatelor și a conducerii lor politice și sindicale. Dar această concluzie nu se explică de la sine. Întrebarea este: ce condiții istorice au dus la crearea unui program internaționalist într-un loc, și o ideologie naționalistă în altul? Pentru a răspunde la aceasta, vom avea nevoie de o analiză de caz a fiecărui factor.

> Solidaritate: nu doar simple cuvinte

Globalizarea a creat un model de producție la nivel mondial – niciodată nu am fost atât de dependenți unul de celălalt. În secolul al XIX-lea, dacă o fabrică intra în grevă și șeful dorea să o oprească, și-ar fi plătit propria poliție – câțiva mercenari locali. Dar în secolul al XIX-lea nu numai represiunea era una locală, ci și producția zilnică: materii prime, lucrători, piese, întreținere, toate erau în aceeași fabrică sau în apropiere. Nu mai este cazul. Un portcontainer poate fi construit în Coreea de Sud, cu oțel din Spania, motoare de origine finlandeză, cerneluri produse în Germania și proiectate la universitățile americane.

În timp, docherii și-au dat seama că precaritatea tinerilor lucrători ocazionali ar fi o bombă de timp pe termen scurt pentru ei înșiși, devenind conștienți de puterea lor. Deoarece societățile complexe funcționează într-un model de lanț, oprirea producției în acest lanț ar implica costuri uriașe. Astfel, întreaga țară poate fi oprită și toată producția poate fi înclinată până la baza sa. Nu doar lucrătorii de transport au această putere potențială. Același lucru este valabil și pentru medici, profesori, oficiali administrativi și magistrați.

Terenul din ce în ce mai mare pentru autodeterminarea lucrătorilor din întreaga lume are ceva de-a face cu recunoașterea necesităților și posibilităților diferențiale în ceea ce privește „mișcarea socială în ansamblu". Analiza dinamicii acumulării capitaliste și a utilizării strategice a frontierelor pe piața mondială, ar trebui să ne conducă la o metodologie cu adevărat internaționalistă. O astfel de perspectivă internaționalistă trebuie construită pe baza organizării muncii, independent de capital. *Verba non sufficiunt ubi opus est factum*. Cuvintele nu sunt suficiente; ele trebuie să fie urmate de acțiuni concrete. ■

Adresă de corespondență: Raquel Varela <raquel_cardeira_varela@yahoo.co.uk>

> Portugalia în confruntarea populismului de dreapta

de **Elísio Estanque**, Universitatea din Coimbra, Portugalia, și membru în comisia de cercetare ISA – Clase sociale și mișcări sociale (RC47)

Demonstrație în perioada Troicii din Lisabona, 2012. Foto: Elísio Estanque.

În cartea sa din 2017, *On Extremism and Democracy in Europe*, Cas Mudde susține că principala luptă a partidelor populiste de dreapta radicală o reprezintă creșterea importanței problemelor „lor", precum corupția, imigrația și securitatea. Populismul de extremă dreaptă, prin negarea existenței unor interese distincte într-o populație și prin impunerea unei noțiuni monolitice și esențialiste de „popor" împotriva unei „elite" corupte, duce la o viziune manicheeană și polarizată a culturii politice. De asemenea, mobilizează electoratul împotriva elitei politice, învinovățindu-l că nu oprește „amenințările" externe, reprezentate de „celălalt", „străinul", „negru", „țiganul" sau „imigrantul". În contextul scăderii forței de muncă industriale, deficitul de recunoaștere cu care se confruntă părți din clasa muncitoare care nu mai sunt capabile să pretindă interese economice distincte, poate da naștere unor subiectivități ofensatoare. După cum a remarcat Klaus Dörre (2019), această experiență specifică clasei poate deveni „material pentru formarea unui bloc populist de dreapta".

Deși Portugalia era considerată până acum un caz rar în Europa, neavând partide sau mișcări fasciste, acest lucru se poate schimba. Subliniez trei dimensiuni sociologice importante care pot explica natura acestei schimbări: istoria unei dictaturi îndelungate; revoluția democratică radicalizată din aprilie 1974; și restructurarea în consecință a cadrului de clasă, împreună cu persistența inegalităților sociale.

> Context istoric

În condițiile conservatorismului integralist al regimului „Estado Novo", instituit oficial în 1933, dar a cărui geneză datează de la lovitura de stat din 1926, principala țintă a atacului a fost originea mișcării muncitorești declanșate de căderea regimului monarhic în 1910. Sub acoperirea Bisericii Catolice, care de-a lungul anilor 1920 a căutat răzbunare pentru atacul republicanilor, socialiștilor și anarhiștilor asupra vechilor privilegii, concepția moralistă a lui Salazar a tras țara înapoi din punct de vedere educațional, cultural, economic și industrial, penalizând în principal clasele populare și persecutarea, arestarea și torturarea opoziției mai bine patru decenii. În ciuda aparatului represiv și a cenzurii, la începutul anilor '70 au apărut unele acțiuni de grevă consolidate în structuri de uniune clandestină, în mare parte sub influența Partidului Comunist Portughez și a unor sectoare progresiste ale Bisericii. Războiul colonial în Africa și protestele studenților

>>

de la Lisabona, Coimbra și Porto din anii '60, influențate de mișcările din străinătate, au crescut nemulțumirea (în special în rândul tinerilor, primele victime ale războiului), contribuind astfel la răspândirea scânteii speranței pentru democrație în țară.

Lovitura militară de stat din 25 aprilie 1974, orchestrată de un grup de căpitani care au refuzat să continue războiul și au luptat pentru o țară democratică mai dezvoltată, a fost crucială, dar a fost și următoarea etapă a mobilizării populare (greve și ocupări, dezbateri ideologice și profunde, clivaje politice), devenind marea „școală" pentru democrație. Cu toate acestea, această școală de formare democratică și civică era una plină de contraste, iluzii și conflicte deschise, în care „socialismul" era în centrul disputelor, iar respingerea „fascismului" a fost principalul factor de unificare. Unitatea antifascistă nu a împiedicat ura structurală între comuniști și socialiști, o ură care a durat până în 2015 și s-a încheiat doar cu apariția alianței etichetată drept *geringonça* (invenție).

> Erodarea democrației

Cu 46 de ani de democrație și 35 de ani de la aderarea la UE (în 1986), țara a înregistrat progrese sociale și instituționale semnificative. În domeniul politic, guvernele au fost întotdeauna susținute de majorități parlamentare care au oscilat între partidele de centru-dreapta (PSD și CDS) și de centru-stânga (PS), dreapta parlamentară fiind reprezentată în esență de CDS (Centrul Social și Democrat, inspirat de democrația creștină). Programul său electoral a atins 16% în 1976 (sub conducerea moderată a lui Freitas do Amaral, fondatorul partidului, care în ultimii săi ani s-a apropiat de Partidul Socialist), dar a pierdut în vizibilitate, situându-se astăzi la 4,25%.

Discursul cel mai radical, cu referiri la salazarism și practici xenofobe, a fost restrâns până de curând la grupuri foarte mici: PNR (Partidul Național al Reînnoirii), fondat în anul 2000 (alcătuit din grupuri radicale mici), care nu a depășit niciodată 0,2% și a fost chiar dus în instanță din motive de violență, xenofobie și deținere ilegală de arme; și New Social Order, fondat în 2014 și condus de Mário Machado, un dizident PNR condamnat anterior pentru violență xenofobă. În august 2019, o întâlnire anunțată inițial drept „cel mai mare eveniment naționalist din Portugalia", a reunit câteva zeci de persoane, inclusiv reprezentanți ai partidelor neofasciste europene. Această întâlnire a fost obiectul unei contra-demonstrații cu sute de activiști la ușile hotelului unde avea loc.

După cum știm, programele politice ale UE, în ciuda impactului lor pozitiv din Portugalia, s-au predat de-a lungul timpului unei orientări generaliste către capitalismul neoliberal și uniunea monetară. Acest lucru a creat tulburări profunde în economia țării. Odată cu criza recentă, au crescut și inegalitățile sociale, iar odată cu ele, precaritatea, sărăcia și persistența stagnării salariale generale (salariul mediu în 2018 a fost la nivelul anului 2008). Pe măsură ce așteptările clasei de mijloc și a segmentelor mari ale forței de muncă au scăzut, societatea portugheză a fost cuprinsă de demisii și resentimente tăcute, începând treptat să fie deconectată de la afilieri și acțiuni politice. Acest lucru se poate observa în creșterea nivelului de abținere electorală la alegerile parlamentare, de la 8,3% în 1976 la 51,4% în 2019. Nesiguranța, vulnerabilitatea și frica au dus la o predispoziție pentru respectul acordat puterii sociale și liderilor oportuniști, cel mai fertil teren pentru înflorirea populismului de dreapta.

> Amenințarea populistă

Viața democratică portugheză nu este deci imună la narațiunea populistă. Acoperirea segmentului politic de către mass-media, jurnalismul tip tabloid de senzație și popularitatea crescândă a unor personalități de televiziune (unele prin prisma prezenței lor sistematice în programele de discuții de divertisment și/ sau fotbal, de exemplu) au adus deja dividende politice unora dintre acești protagoniști. Un bun exemplu este președintele Marcelo Rebelo de Sousa – a avut o emisiune TV săptămânală de mai bine de zece ani, câștigând astfel popularitate în întreaga țară. Unul dintre cei mai controversați protagoniști ai populismului de extremă dreapta de azi, André Ventura, a apărut tocmai din inima spectrului politic hegemonic (fost membru al PSD, Partidul Social Democrat, afiliat liberalilor din Parlamentul European). Acesta a obținut vizibilitate atunci când, în calitate de candidat al acelui partid pentru o municipalitate de la periferia Lisabonei, a propus implicarea violenței poliției în comunitatea de romi, promițând chiar sterilizarea femeile de etnie romă, blamând caracterul violent al comunității care supraviețuiește prin activități ilicite și care beneficiază de politicile sociale și resursele publice. Ulterior a părăsit grupul PSD, la ultimele alegeri fondând un nou partid numit „Chega" („Suficient", legal din 2019) și candidând pentru parlament; a fost ales ca deputat unic, obținând 1,3% din voturi. Partidul lui Ventura mizează, de asemenea, pe sprijinul cadrelor și ideologilor vechi, cunoscute pentru legătura cu forțele și grupările violente neofasciste, nostalgice pentru Salazar.

Discursul naționalist, xenofob și anti-imigrație s-a radicalizat, iar limbajul extrem și moralist împotriva statului a nesocotit în mod repetat regulile democratice și demnitatea Parlamentului. „Chega" promovează luptele verbale tip gherilă, arătând constant o poziție de victimizare împotriva elitei politice. Pe lângă creșterea expunerii în mass-media, posibilă prin prezența sa în Parlament, ultimele sondaje de opinie indică deja creșteri ale votului de la un procent 6% (sondaj Expresso/ SIC, 14 februarie 2020). Există într-adevăr, semne îngrijorătoare care indică faptul că Portugalia ar trebui să înceteze să fie considerată o excepție în ceea ce privește prezența partidelor neofasciste. ■

Adresă de corespondență: Elísio Estanque <elisio.estanque@gmail.com>